

Huiselijk geweld op school: hoe gaat u daar mee om?

Kinderen en jongeren krijgen steeds meer te maken met geweld. Geweld komt niet alleen via de televisie de huiskamer binnen, maar het geweld neemt ook toe op straat, op school en in huis. Bijna 3 op de 10 Nederlanders is ooit slachtoffer geweest van huiselijk geweld, geweld dat vaak dagelijks of wekelijks heeft plaatsgevonden. Geschat wordt dat jaarlijks 50.000 kinderen en jongeren worden mishandeld, terwijl een veel groter aantal getuige is van huiselijk geweld.

Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd. Geweld betekent in dit verband aantasting van de persoonlijke integriteit. Onderscheid wordt gemaakt tussen geestelijk en lichamelijk geweld (waaronder seksueel geweld).

De gevolgen van het getuige zijn van huiselijk geweld zijn vergelijkbaar met de gevolgen van kindermishandeling en beiden laat diepe sporen na. De veilige omgeving van thuis verdwijnt en als onderwijsprofessional weet u hoe hard kinderen en jongeren die nodig hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen. Opgroeien in een onveilige

situatie heeft invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling en het ontstaan van gedrags- en leerproblemen. Een docent kan voor sommige leerlingen net het verschil maken en voor hen veel betekenen. Goed contact tussen leerling en docent geeft mogelijkheden om signalen die kinderen en jongeren uitzenden op te vangen.

***Kinderen en jongeren met geweldservaringen:
ze zitten ook op uw school en in uw klas!***

Bijna alle kinderen en jongeren zitten op school; op een basisschool gemiddeld al zo'n 10.000 uur. Toch is maar 16% van alle meldingen die binnenkomen bij het Advies en Meldpunt Kindermishandeling afkomstig van professionals uit het onderwijs. Hier ligt een belangrijke taak voor de docenten en de school om adequaat te reageren op signalen van leerlingen.

Dit kunt u doen:

- schoolbeleid ontwikkelen of aanscherpen,
 - teamleden laten nascholen,
 - het voorbeeldprotocol gebruiken.

Wat kunt u doen?

Deelnemen aan het nascholingsprogramma!

Training

Vaak is al wel bekend dat het met een leerling niet helemaal lekker gaat, maar op welke signalen moet u nu letten als het gaat om huiselijk geweld? Wanneer grijpt u in als docent?

Wanneer weet u zeker dat er daadwerkelijk iets aan de hand is? Wat als u het nu eens verkeerd hebt? En wie bent u om zich daarmee te bemoeien? Welke collega's kunt u aanspreken en welke stappen kan de school nemen?

Op deze vragen en nog veel meer wordt ingegaan tijdens de training *'Omgaan met huiselijk geweld op school'*. Deze tweedaagse training is bestemd voor professionals uit het primair-, voortgezet- en beroepsonderwijs.

In de training staat het signaleren van huiselijk geweld bij kinderen en jongeren centraal. Ook wordt ingegaan op de stappen die binnen een school gezet kunnen worden voor een adequate aanpak. Op die manier wordt gewerkt aan de onzekerheid die professionals soms voelen over hun mogelijkheden tot handelen in geval van een vermoeden van huiselijk geweld.

Daarnaast is het van belang dat stil wordt gestaan bij de eigen waarden en normen rond huiselijk geweld. Van daaruit worden taken en verantwoordelijkheden van de docent en de school (het team) besproken.

Deelname aan de training door een aantal collega's kan bijdragen aan het bespreekbaar maken van huiselijk geweld binnen de school, alsmede het opzetten of aanscherpen van schoolbeleid op dit terrein.

De training gaat in op het versterken van:

- de basiskennis over huiselijk geweld,
- de basisvaardigheden met betrekking tot het signaleren, beoordelen en handelen inzake huiselijk geweld,
- de basishouding ten aanzien van de aanpak van huiselijk geweld.

Huiselijk geweld op school: wat kunt u als trainer doen?

Nascholingsprogramma 'Omgaan met huiselijk geweld op school'

In opdracht van het ministerie van OCW is een landelijk nascholingsprogramma ontwikkeld bestemd voor professionals uit het primair-, voortgezet- en beroepsonderwijs. Het doel van deze training is om de signaalfunctie van scholen ten aanzien van leerlingen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld te vergroten.

Tijdens de training van twee dagen wordt gewerkt aan het versterken van kennis en vaardigheden met betrekking tot het signaleren, beoordelen en handelen in geval van huiselijk geweld.

Het materiaal voor de training bestaat uit:

- een map voor de deelnemers
- voorbeeldprotocollen om de aanpak op school nader vorm te kunnen geven
- een werkmap voor de trainers.

Meer informatie over de training kunt u vinden op www.dsp-groep.nl/nascholingsprogramma.htm.

DSP-groep
verzorgt de coördinatie van
de uitvoering van de training en voert
kwaliteitsbeleid.

De trainers

Heeft u belangstelling voor het geven van deze training?
Wij zijn op zoek naar professionele trainers voor het uitvoeren van de training!

U kunt zich aanmelden als trainer als u:

- beschikt u over gedegen trainerservaring
- deskundig bent op het gebied van huiselijk geweld
- kennis heeft van het onderwijs en ervaring met nascholing van onderwijsprofessionals

Aanmeldingsprocedure en voorscholing

U kunt zich aanmelden voor het uitvoeren van de training door het formulier daarvoor in te vullen op de website van DSP-groep. Wanneer u voldoet aan de kwaliteitscriteria, dan wordt u uitgenodigd voor een voorscholing, die circa drie uur bedraagt. Tijdens deze voorscholing gaan we in op de uitgangspunten en opzet van de training die de kaders vormen waarbinnen u als professional maatwerk kunt leveren.

Wat kunt u doen?

De voorscholing volgen en de training uitvoeren!

Met alle trainers zal een samenwerkingsovereenkomst worden gesloten, waarin afspraken staan vermeld over informatieoverdracht, evaluatie, materiaalgebruik en financiën. Bijvoorbeeld dat trainers hun eigen tarieven kunnen hanteren, maar geld afdragen voor materiaalgebruik, voorscholing en terugkombijeenkomsten.

Alle trainers met een overeenkomst komen in een landelijke trainerspool. Via de website van de training wordt voor scholen duidelijk welke trainer in welke regio werkzaam is. Scholen kunnen vervolgens contact opnemen met een trainer naar keuze. Trainers kunnen ook zelf scholen werven om aan de training deel te nemen.

De trainers vormen een landelijk netwerk, dat uitwisseling organiseert via internet en (jaarlijkse) bijeenkomsten. Op basis van de uitgewisselde ervaringen en de resultaten van systematische evaluaties onder cursisten zal het materiaal bijgesteld en geactualiseerd worden.

Wanneer starten?

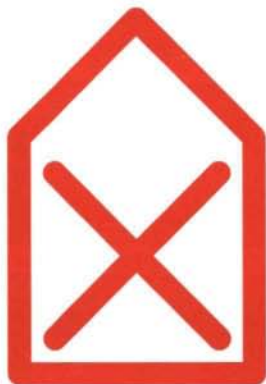
De training en de protocollen zijn vanaf april 2004 beschikbaar. De minister van OCW heeft in een brief alle scholen uitgenodigd om de training op te nemen in hun nascholingsplan voor schooljaar 2004-2005 en latere jaren. Om vanaf september 2004 trainingen te kunnen aanbieden, zullen in mei de eerste voorscholingen worden gepland.

Voor actuele informatie en het aanmelden voor de voorscholing kunt u terecht op de volgende internetpagina: www.dsp-groep.nl/nascholingsprogramma.htm.

Heeft u nog vragen, dan kunt u contact opnemen met: DSP-groep,
Yvonne van Heerwaarden: 020 625 75 37 of yvanheerwaarden@dsp-groep.nl

Het landelijke nascholingsprogramma is ontwikkeld in opdracht van het ministerie van OCW door DSP-groep in samenwerking met Transfergroep Rotterdam.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
T: +31 (0)20 625 75 37
F: +31 (0)20 627 47 59
E: dsp@dsp-groep.nl
W: www.dsp-groep.nl

Wat kunt u doen?

Schoolbeleid voeren en protocollen gebruiken!

Schoolbeleid

Ook een docent heeft een veilige omgeving nodig om vermoedens van huiselijk geweld aan de orde te stellen. De schoolleiding kan deze omgeving creëren door het ontwikkelen van schoolbeleid rond dit thema. Duidelijk is dan hoe de school en haar professionals omgaan met kinderen en jongeren waarbij sprake is van een vermoeden van huiselijk geweld. Afspraken worden gemaakt over de rol van docenten in de klas en professionals met zorgtaken (zoals interne begeleiders of leerlingbegeleiders, mentoren en anderen). Ook is duidelijk wie de externe partners zijn van de school en welke teamleden daarmee contact onderhouden.

Voorbeeldprotocollen

In het kader van het nascholingsprogramma 'Omgaan met huiselijk geweld op school' zijn voorbeeldprotocollen ontwikkeld. Eén voor het primair onderwijs en één voor voortgezet- en beroepsonderwijs. Een protocol kan uw school een voorbeeld bieden om het eigen beleid en de

eigen aanpak te ontwikkelen of mee aan te scherpen. Het biedt praktische stappen en handreikingen bij de aanpak van vermoedens van huiselijk geweld bij leerlingen. Het toepassen van het stappenplan in de eigen omgeving maakt onderdeel uit van de training.

De voorbeeldprotocollen zijn te downloaden vanaf de website van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Wanneer starten?

U kunt vandaag beginnen met het plannen van uw activiteiten. De protocollen en de training zijn vanaf april 2004 beschikbaar. Deelname aan de training kunt u opnemen in uw nascholingsplan voor schooljaar 2004-2005 en latere jaren. (Desgewenst kan ook nog dit jaar een training worden verzorgd).

Meer informatie?

Belangstelling voor de trainingen?

Het gaat om een landelijk nascholingsprogramma, dat op maat uitgevoerd zal worden: afhankelijk van de regionale belangstelling. Daarvoor wordt een netwerk van deskundige en ervaren trainers opgebouwd. Op de website kunt u te zijner tijd nagaan uit welke trainers u kunt kiezen.

Actuele informatie over waar en wanneer de trainingen gegeven worden, hoe u zich kunt opgeven of met een groep een training kunt aanvragen, zal geplaatst worden op:
www.dsp-groep.nl/nascholingsprogramma.htm

Heeft u nog vragen, dan kunt u contact opnemen met: DSP-groep,
Yvonne van Heerwaarden: 020 625 75 37 of yvanheerwaarden@dsp-groep.nl

Belangstelling voor de protocollen?

Er zijn twee voorbeeldprotocollen, één voor het primair onderwijs en één voor voortgezet- en beroepsonderwijs. Deze zijn te downloaden op:
www.minocw.nl/veiligeschool/publicaties.html

Het landelijke nascholingsprogramma is ontwikkeld in opdracht van het ministerie van OCW door DSP-groep in samenwerking met Transfergroep Rotterdam. De uitvoering van de trainingen wordt gecoördineerd door DSP-groep, die ook kwaliteitsbeleid zal voeren.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
T: +31 (0)20 625 75 37
F: +31 (0)20 627 47 59
E: dsp@dsp-groep.nl
W: www.dsp-groep.nl

Inhoud

Trainershandleiding	1
Informatiemap	2
Voorbeeld-protocol primair onderwijs	3
Voorbeeld-protocol voortgezet en beroepsonderwijs	4

AANPAK HUISELIJK GEWELD

**NASCHOLING VOOR PROFESSIONALS IN
PRIMAIR, VOORTGEZET EN BEROEPSONDERWIJS**

TRAINERSHANDLEIDING

YVONNE VAN HEERWAARDEN (DSP-GROEP, AMSTERDAM)
BARBARA SPOEL (TRANSFERGROEP ROTTERDAM)
GUIDO WALRAVEN (DSP-GROEP, AMSTERDAM)

JANUARI 2004

Colofon

Ontwikkelteam: Yvonne van Heerwaarden, Barbara Spoel en Guido Walraven
Projectleider: Gert Jan Slump

Uitgave: DSP-groep, Amsterdam, 2004

In opdracht van: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Inhoudsopgave

Introductie	pag. 4
Overzicht van de trainingdagen	pag. 8
Dag 1	pag. 9
Dag 2	pag. 47

INTRODUCTIE

Doelen van het nascholingsprogramma

Het ministerie van OCenW heeft aan DSP-groep de opdracht verstrekt een nascholings-programma te ontwikkelen op het gebied van huiselijk geweld, dat geschikt is voor primair-, voortgezet- en beroepsonderwijs. Daarmee wordt uitvoering gegeven aan een voornemen van de interdepartementale werkgroep Huiselijk Geweld, om in het onderwijs deskundigheidsbevordering op te zetten ten aanzien van met name het signaleren van huiselijk geweld (Nota 'Privé geweld - publieke zaak', april 2002).

Bij de aanpak van huiselijk geweld gaat het om het adequaat signaleren, beoordelen en handelen. Signaleren en het omgaan met vermoedens van huiselijk geweld is iets dat alle professionals die contact hebben met leerlingen (zouden) moeten kunnen. Beoordelen en vooral handelen kan binnen een school ook worden gedelegeerd aan professionals met taken en expertise rond zorgleerlingen, of op z'n minst in overleg met hen worden besproken.

Adequaat signaleren, beoordelen en handelen vergt kennis, vaardigheden en houding. Dat zijn dan ook de drie pijlers van dit nascholingsprogramma. Wat de houding betreft speelt onder meer een rol de bewustwording van de eigen en algemeen geldende normen en waarden alsmede de invloed daarvan op het eigen handelen.

Vandaar dat de doelen van het nascholingsprogramma in algemene termen omschreven kunnen worden als het verwerven en versterken van:

- basiskennis over huiselijk geweld;
- basisvaardigheden met betrekking tot het signaleren, beoordelen en handelen inzake huiselijk geweld;
- een basishouding ten aanzien van de aanpak van huiselijk geweld.

Het einddoel is verbetering van de kwaliteit van de aanpak door de school van huiselijk geweld dat leerlingen ervaren. Dat einddoel is haalbaar omdat de meer specifieke resultaten van de cursus als volgt zijn te omschrijven:

Kennis:

- Deelnemers hebben kennis verworven omtrent de aard, omvang, signalen en gevolgen van huiselijk geweld.

Vaardigheden:

- Deelnemers zijn in staat om goed te reageren op een vermoeden van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn in staat zichzelf de juiste vragen te stellen en een vermoeden van huiselijk geweld te signaleren.
- Deelnemers zijn in staat om vanuit hun persoonlijke en professionele opvattingen adequate stappen te zetten in de aanpak van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn in staat een vermoeden van huiselijk geweld binnen de school bespreekbaar te maken.

- Deelnemers zijn in staat goed te reageren wanneer een leerling kenbaar maakt slachtoffer te zijn van huiselijk geweld.

Attitude:

- Deelnemers hebben voldoende inzicht gekregen in de complexiteit van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn zich bewust van hun persoonlijke en maatschappelijke opvattingen rond huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn zich bewust van hun attitude.

Doelgroepen van het programma

Het nascholingsprogramma is in algemene termen gericht op professionals in het primair-, voortgezet- en beroepsonderwijs.

In school kunnen we een nader onderscheid maken tussen drie groepen professionals:

- Docenten/mentoren die direct met de leerlingen in contact staan.
- Interne begeleiders, vertrouwenspersonen, zorgcoördinatoren, leerlingbegeleiders en dergelijke, die in de school aanspreekpunt (kunnen) zijn inzake huiselijk geweld.
- De schoolleiding of locatieleiding, die het beleid inzake huiselijk geweld coördineert en de nascholing steunt.

Het nascholingsprogramma richt zich met name op de eerste twee groepen professionals. Voorgesteld wordt, om per school minimaal uit elk van deze twee groepen één professional naar de training te sturen. Bij een basisschool met een team van ca 25 mensen biedt deelname van twee professionals voldoende kritische massa om een vruchtbaar vervolgtraject binnen de school uit te voeren. Afhankelijk van de schoolgrootte kunnen bij grotere scholen meer duo's naar de training(en) komen – de benodigde kritische massa is dan immers ook groter.

Implementatie op school

Het ontwikkelen van het nascholingsprogramma is te beschouwen als een noodzakelijke voorwaarde voor het beoogde traject van deskundigheidsbevordering. Wij zijn er (zeker na de pilot uitvoering) van overtuigd, dat deelname aan de training de deskundigheid van de deelnemers sterk bevordert. Maar voor het structureel aanpakken van het thema huiselijk geweld in scholen is meer nodig. Bijvoorbeeld dat de schoolleiding deelname van enkele professionals aan de training ziet als een stap in een groter geheel (dat schoolbeleid vergt) en over dat gehele traject met het team afspraken maakt. Om dat te stimuleren wordt enerzijds aan *scholen* gevraagd daarover rond de opgave voor de training na te denken en de keuze van de deelnemers ook vanuit hun rol in het vervolgtraject te bezien. Anderzijds wordt aan *deelnemers* gevraagd tegen het einde van de training schoolspecifieke actiepunten te formuleren die samen met schoolleiding en collega's kunnen worden uitgevoerd en uitgewerkt. Het voorbeeld-protocol aanpak huiselijk geweld is bedoeld als instrument om de deskundigheid uit de training beter te verspreiden en te laten landen in de gehele school.

Onderdelen van het nascholingsprogramma

Het nascholingsprogramma bestaat uit de volgende onderdelen:

- Een trainershandleiding.
- Een cursistenmap voor professionals uit het primair onderwijs en een voorbeeld-protocol primair onderwijs.
- Een cursistenmap voor professionals uit het voortgezet en beroepsonderwijs en een voorbeeld-protocol voortgezet en beroepsonderwijs.

Voor wie is de trainershandleiding bedoeld?

De handleiding is bedoeld voor trainers die zoveel mogelijk de volgende kwaliteiten combineren: ervaring met het trainen van professionals op een actieve en afwisselende manier, bekendheid met de aanpak van huiselijk geweld, en bekendheid met professionals en hun werk in primair-, voortgezet- en beroepsonderwijs.

Bij de behandeling van de onderdelen van de training wordt soms gewezen op de mogelijkheid om de inhoud en werkvormen beter af te stemmen op de behoeften en de samenstellingen van de groep deelnemers (met inachtneming van de doelen).

Bij bepaalde onderdelen van de training wordt ook gewezen op het verschil tussen enerzijds primair onderwijs en anderzijds voortgezet- en beroepsonderwijs. Doordat het om andere leeftijdsgroepen gaat, verschillen bijvoorbeeld de signalen van huiselijk geweld voor een deel en ook zijn er verschillen in benaderingswijzen van leerlingen. Daarmee dient de trainer rekening te houden.

Het heeft de voorkeur om cursistengroepen te vormen die ofwel allemaal uit het primair onderwijs komen ofwel allemaal uit voortgezet en beroepsonderwijs, ook met het oog op onderlinge uitwisseling van ervaringen.

De overheadsheets bij het trainingsmateriaal zijn opgenomen in de informatiemap voor cursisten.

Met dank aan

Bij het ontwikkelen van het nascholingsprogramma hebben wij veel gehad aan de commentaren op eerdere versies van het materiaal. Daarvoor bedanken wij graag:

- de leden van de klankbordgroep, die driemaal bijeen is gekomen: mw Sietske Dijkstra (Sietske Dijkstra Onderzoek en Advies), mw Aly Dullemond (vertrouwensinspecteur, Inspectie voor het Onderwijs), Frits Prior (Transferpunt Jongeren, School en Veiligheid, APS), Frits Roelofs (Nederlandse Vereniging voor Leerlingbegeleiding), mw Barbara Struijk (Transfergroep Rotterdam), mw Wendela Wentzel (TransAct), Adri Wolzak (Expertisecentrum Kindermishandeling, NIZW);
- de deelnemers aan een expert meeting in september 2003: mw Ria Andrews (Raad voor de Kinderbescherming Den Haag), mw Gea Beukema (Tara communicatieadvies), mw Petra de Jong (Stichting

Kwadraad), mw Patricia Ohlsen (Stichting S&O), mw Aafke Osse (Yonder Advies), Ben Rensen (GGD Utrecht), mw Saeske Verbeek (ESVEE supervisie en training), Lauk Woltring (Werken met Jongens, Innovatie, Advies en Training op Maat).

Ook de deelnemers aan de pilot-uitvoering van de training in november 2003 willen wij bedanken voor hun inzet en feedback.

Daarnaast danken wij degenen die betrokken waren bij de totstandkoming van de voorbeeld-protocollen die deel uitmaken van het nascholingsmateriaal. Eerst en vooral mw Patricia Ohlsen van S&O Den Haag die de eindredactie voerde, maar ook degenen die eerder bijgedragen hebben aan het Haagse protocol dat wij als uitgangspunt mochten gebruiken (en die in de voorbeeld-protocollen staan genoemd).

Tenslotte bedanken wij mw Elly Hagenaar van OCenW voor het contact tijdens de uitvoering van de opdracht, dat ertoe heeft geleid dat het resultaat voldoet aan de verwachtingen en eisen die de opdrachtgever heeft gesteld.

OVERZICHT VAN DE TRAINING

Om de rode draad en de opbouw van de twee trainingsdagen zichtbaar te maken, biedt onderstaand schema een overzicht van de belangrijkste onderdelen en de doelen die daaraan gekoppeld zijn. (Een schema per dag met tijdsindeling volgt verderop in de handleiding.)

dagdeel	onderdeel	doelen (kennis, vaardigheden, houding)
1	- kennis huiselijk geweld (a) - ervaringen, verwachtingen & leerdoelen - kennis huiselijk geweld (b) - taken en verantwoordelijkheden - opvattingen en normen,	- startkennis; veiligheid - activeren voorkennis, focus leerhouding - verdiepen kennis over aard en omvang, oorzaken en gevolgen - kennis, vaardigheden, houding; schoolleiding, schoolteam, individuen - bewustworden vaardigheden en houding
2	- interne zorgroute – sterke kanten van jouw school - signalen - casus vermoeden - afsluiting dag 1	- kennis en vaardigheid interne zorgroute - kennis van signalen, vaardigheid signaleren - vaardigheid omgaan met vermoeden - reflectie op kennis, vaardigheid en houding
3	- huiswerkopdracht en dagprogramma - communiceren van een vermoeden - zorgroute en voorbeeld-protocol - rol AMK - kwaliteiten vertrouwensfiguur	- vaardigheid - gespreksvaardigheid en dilemma's - kennis - inlevingsvaardigheid
4	- gesprekken met kind of ouder - zorgroute in de praktijk - vragen bij het voorbeeld-protocol - actiepunten voor mij & mijn school - terugblik op de cursus en afsluiting	- rollenspel, vaardigheid en houding - incidentmethode, vaardigheid en houding - kennis - plannen inzet kennis, vaardigheden en houding - reflectie op kennis, vaardigheden en houding

Opbouw van de onderdelen

De onderdelen zijn volgens een vast format beschreven:

- Omschrijving
- Doelstelling
- Tijdsduur
- Toelichting
- Uitvoering
- Organisatie

DAG 1

KENNISMAKING 9.15-9.30

Omschrijving: Kennismaking.

Doelstelling: Eerste kennismaking met elkaar en met de training.

Uitvoering:

- * Welkomstwoord.
- * U stelt zich voor, geeft kort de totstandkoming van de training weer en vraagt vervolgens de deelnemers zich voor te stellen (naam, functie, soort school, veel/ weinig werkervaring) en hoe hun deelname aan de training tot stand is gekomen. Ook vraagt u kort naar verwachtingen bij de training (wat komt men halen). Uitgebreide verwachtingen komen in het tweede hierna volgende programma-onderdeel aan de orde).
- * Praktische zaken (begin- en eindtijd, pauzes, data).
- * Deelnemers hebben het programma weliswaar reeds ontvangen, maar met behulp van een sheet geeft u de algemene doelstelling aan, de hoofdlijnen van de inhoud en de werkwijze.
- * Programma dag 1.

Werkvorm: Plenair.

Tijdsduur: 15 minuten

Vorbereiding:

- * Readers voor deelnemers.
- * Tafels staan in een U-vorm, met een grote binnenruimte met daarin een kring van stoelen.
- * Overheadprojector en flap-over aanwezig.
- * Namenlijst deelnemers.
- * Sheets (ook in de reader voor de cursisten).
- * U kent de geschiedenis van de training.

Ad KENNISMAKING

Doelstelling cursus

Het trainingsmateriaal is gericht op het verwerven van basiskennis over huiselijk geweld en basisvaardigheden met betrekking tot het signaleren en (intern) bespreekbaar maken van vermoedens van huiselijk geweld. Bewustwording van de eigen en algemeen geldende normen en waarden en de invloed daarvan op het eigen handelen vormt een belangrijk onderdeel. Ook zal de aanpak van een vermoeden van huiselijk geweld binnen het onderwijs centraal staan in de training. Het einddoel is om binnen de school een veilige omgeving te creëren om huiselijk geweld aan te kunnen pakken. Dit geldt zowel voor veiligheid in het schoolteam, zodat leerkrachten een vermoeden van huiselijk geweld met leden van het team kunnen bespreken, maar ook voor een veilige school zodat leerlingen ook signalen af durven geven.

Kennis:

- Deelnemers hebben kennis verworven omtrent de aard, omvang, signalen en gevolgen van huiselijk geweld.

Vaardigheden:

- Deelnemers zijn in staat om goed te reageren op een vermoeden van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn in staat zichzelf de juiste vragen te stellen en een vermoeden van huiselijk geweld te signaleren.
- Deelnemers zijn in staat om vanuit hun persoonlijke opvattingen adequate stappen te zetten in de aanpak van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn in staat een vermoeden van huiselijk geweld binnen de school bespreekbaar te maken.
- Deelnemers zijn in staat goed te reageren wanneer een leerling kenbaar maakt slachtoffer te zijn van huiselijk geweld.

Attitude:

- Deelnemers hebben voldoende inzicht gekregen in de complexiteit van huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn zich bewust van hun persoonlijke en maatschappelijke opvattingen rond huiselijk geweld.
- Deelnemers zijn zich bewust van hun attitude.

1.1 KENNIS OVER HUISELIJK GEWELD (A) 9.30-9.45

- Omschrijving: Stellingen en feiten over huiselijk geweld.
- Doelstelling: De deelnemers richten hun aandacht op het onderwerp en gaan zich veilig voelen in de groep.
- Tijdsduur: 15 minuten
- Toelichting: In dit onderdeel zet u kort het onderwerp op de kaart met het oog op de juiste aandacht, het wegnemen van onzekerheden en het creëren van veiligheid in de groep. U geeft tevens de aard van de deskundigheidsbevordering aan.
Voorbeeld: door als feit weer te geven hoe vaak huiselijk geweld voorkomt, kunt u ook als feit weergeven dat een deelnemer van de cursus hoogstwaarschijnlijk slachtoffer is, of is geweest. U geeft aan dat het in de training niet om eventuele eigen ervaringen als slachtoffer (of pleger...) gaat. Maar wanneer men behoefte heeft om daarover te praten, de trainer daar na de training even op terug kan komen. Ook kunt u afspreken dat wanneer het voor mensen te veel wordt, zij een time-out kunnen nemen en even apart kunnen gaan zitten.

1.2 EIGEN ERVARINGEN 9.45-10.30

- Omschrijving:** Uitwisseling ervaringen met aanpak huiselijk geweld in beroepspraktijk.
- Doelstelling:**
- * De deelnemers creëren een gezamenlijke basis voor de training.
 - * De deelnemers maken kennis met ieders ervaringen, successen en dilemma's bij de aanpak van huiselijk geweld.
 - * De deelnemers formuleren individuele leerdoelen.
- Tijdsduur:** 45 minuten
- Toelichting:** In dit programma-onderdeel staan de eigen ervaringen van de deelnemers met de aanpak van huiselijk geweld, de successen die men daarbij heeft geboekt en de dilemma's die men daarbij ondervindt centraal. Iedere deelnemer formuleert in dit programma-onderdeel een individueel leerdoel. De deelnemers hebben zich op dit onderdeel voorbereid middels de voorbereidende opdracht bij de training waarin wordt gevraagd een casus uit de eigen praktijk te beschrijven. Dit programma-onderdeel vormt het vertrekpunt voor de training:
- * Door de eigen ervaringen uit te wisselen wordt er onderling vertrouwen gecreëerd.
 - * Door de eigen ervaringen centraal te stellen worden de deelnemers meteen actief betrokken bij de inhoud en bevestigd in het idee dat eigen ervaringen waardevol zijn.
 - * Voorkennis en de eigen ervaringen als professional vormen steeds het uitgangspunt bij alle programma-onderdelen. Bij de andere programma-onderdelen kunnen de deelnemers teruggrijpen op dit programma-onderdeel (bijvoorbeeld wanneer er casussen nodig zijn). Bovendien zet dit programma onderdeel de toon voor de werkwijze in de training.
 - * De deelnemers gaan na dit programma-onderdeel gericht de andere programma-onderdelen in. In dit programma-onderdeel immers wordt de problematiek gescherpt en gaat het om zaken die de deelnemers wezenlijk bezighouden.
- Uitvoering:**
- * U introduceert in dit programma-onderdeel eigen ervaringen. Benadruk het belang van de inbreng van eigen ervaringen als professional voor een optimaal leerrendement en dat ervaringskennis doorgaans een schat aan waardevolle kennis bevat, verwijs hierbij naar

de voorbereidende opdracht waarin dat reeds aangegeven staat.

- * U benadrukt dat het gaat om ervaringen uit de beroepspraktijken niet om ervaringen uit de persoonlijke levenssfeer.
- * U vraagt de deelnemers naar de verwachtingen bij de training.
- * Vraag de deelnemers zich even te oriënteren op de voorbereidende opdracht met het oog op een korte bespreking in de groep.
- * Iedere deelnemer krijgt de gelegenheid zijn/ haar ervaring in te brengen.
- * Vervolgens worden plenair de successen en dilemma's geïnterviewd en gerubriceerd naar de verschillende programma-onderdelen; indien de inbreng van de deelnemers niet alle programma-onderdelen dekt, dan wel deze programma-onderdelen noemen.
- * De deelnemers worden uitgenodigd individuele leerdoelen te formuleren, ieder hangt zijn/ haar leerdoelen aan de muur en de leerdoelen worden uitgewisseld waarbij iedereen door de ruimte wandelt (open space).

Organisatie:

- * Voorbereiding: indien mogelijk vooraf lezen voorbereidende opdrachten (vergt wat extra organisatie).
- * Opstelling zaal: kring van stoelen (geen tafels voor de stoelen).
- * Flap-over en stiften (eventueel al een indeling naar de programma-onderdelen op flap).
- * Voor iedere deelnemer een leerdoelenwerkblad en een strook papier om de leerdoelen met stift op te schrijven en plakband om de leerdoelen op te hangen.

Ad 1.2 VOORBEREIDENDE OPDRACHT

Inleiding

In de training zijn uw ervaringen met de aanpak van huiselijk geweld in uw beroepspraktijk steeds het vertrekpunt. In de training wordt daaraan veel belang gehecht omdat:

- uw ervaringen een schat aan handelingskennis bevatten, vaak zonder dat u het zelf weet. Door uitwisseling van elkaars ervaringen leert u van elkaar, zowel van wat minder goed ging als wat goed ging;
- uitgaan van de eigen ervaringen uw betrokkenheid bij de training verhoogt en daarmee het leerrendement, zoals u uiteraard als docent al wist;
- theoretische kennis niet zaligmakend is, zeker niet bij een onderwerp als huiselijk geweld, waarin emoties, persoonlijke opvattingen en normen vaak en grote rol spelen.

Opdracht

De training wordt gestart met een uitwisseling van eigen ervaringen met de aanpak van een vermoeden van huiselijk geweld in uw beroepspraktijk. Deze ervaring kan zowel betrekking hebben op een vermoeden van huiselijk geweld dat bij u leeft waarna u wel of niet actie heeft ondernomen als op een ervaring waarbij daadwerkelijk huiselijk geweld geconstateerd is en de school inclusief allerlei hulpverlenende instanties zijn betrokken om de geweldsituatie te kunnen stoppen.

Ter voorbereiding daarop maakt u een beschrijving van twee actuele voor u belangrijke ervaringen met de aanpak van huiselijk geweld in uw beroepspraktijk. Het gaat om ervaringen waarbij u op een of andere manier betrokken was/ bent vanuit uw functie. De ene ervaring betreft een situatie waarbij u tevreden was over uw aanpak en de andere ervaring een situatie waarbij u minder tevreden was over uw aanpak.

U beschrijft:

- Een ervaring waarover u tevreden bent/ was.
 - * Schets kort de situatie.
 - * Waaruit bestond uw bijdrage.
 - * Wat maakte dat u tevreden was over uw bijdrage, wat waren de succesfactoren?
- Een ervaring waarover u minder tevreden bent/ was.
 - * Schets kort de situatie.
 - * Waaruit bestond uw bijdrage.
 - * Wat maakte dat u ontevreden was over uw bijdrage, welke knelpunten of dilemma's ondervond u?

Beide ervaringen wilt u delen met anderen in de training. U neemt uw opdracht in tweevoud mee naar de training (een exemplaar is voor de trainer).

Ad 1.2 LEERDOELEN

Mijn individuele leerdoelen waarin ik in de training ga werken:

Let op:

- U bent zelf verantwoordelijk voor het behalen van uw leerdoelen. Een leerdoel zou dus altijd moeten beginnen met de formulering 'Ik ga'.
- Het behalen van het leerdoel moet binnen uw eigen vermogen liggen.
- Een leerdoel moet positief geformuleerd zijn, dus niet vertellen wat u niet gaat doen of na gaat laten, maar wat u wel gaat doen.
- Hoe concreter of specifiek geformuleerd, des te beter uw leerdoel te behalen is. Houd de leerdoelen klein! Stel dus geen onmogelijke leerdoelen, maar doelen die binnen afzienbare tijd te realiseren zijn, bijvoorbeeld meteen na afloop van de training.
- Formuleer het leerdoel als een resultaat dat moet worden behaald.

1.....
.....
.....
.....

2.....
.....
.....
.....

3.....
.....
.....
.....

4.....
.....
.....
.....

5.....
.....
.....
.....

1.3 KENNIS OVER HUISELIJK GEWELD(B) 10.30-11.00

- Omschrijving:** Stellingen en feiten over huiselijk geweld.
- Doelstelling:** De deelnemers verwerven globale kennis over aard, omvang, oorzaken en de gevolgen van huiselijk geweld.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Toelichting:** Huiselijk geweld is een problematiek met grote omvang. Gezien deze omvang is het zeker dat docenten op school in aanraking komen met leerlingen die slachtoffer dan wel pleger zijn van huiselijk geweld. In dit programma-onderdeel presenteert u enige feiten over aard, omvang, oorzaken en gevolgen van huiselijk geweld. De deelnemers worden geconfronteerd met de zwaarte en de omvang van de problematiek. Ook krijgt men enig zicht op de verschillende vormen van huiselijk geweld. Uiteraard is het onmogelijk om in het bestek van een half uur alles over huiselijk geweld te vertellen. U verwijst dus naar de reader waarin niet alleen materiaal is opgenomen, maar ook verwijzingen naar andere literatuur, websites enzovoorts.
- Uitvoering:**
- * Mindmappen: alle deelnemers krijgen een dikke stift en 5 memobriefjes. U vraagt hen binnen 1 minuut op ieder briefje een trefwoord te zetten dat voor hen te maken heeft met huiselijk geweld (5 uiteenlopende associaties met huiselijk geweld). Plenair worden de briefjes op een groot vel geplakt en eventueel aangevuld. U probeert er een ordening in aan te brengen. Mogelijke ordeningen: emoties, feiten, aanpak, uitingsvormen, gevolgen (15 minuten).
 - * U vertelt iets over huiselijk geweld: de aard en de gevolgen op basis van geleverde achtergrond materiaal; presenteer enige cijfers over omvang van huiselijk geweld met behulp van de sheets; presenteer cijfers over gevolgen van huiselijk geweld met behulp van de sheets (15 minuten).
- Organisatie:**
- * Voorbereiding met behulp van bijgeleverde achtergrondinformatie.
 - * Overheadprojector en sheets.
 - * Per deelnemer een dikke stift en vijf memobriefjes.
 - * Groot vel om de memobriefjes op te plakken (oftewel een mindmap te maken).

PAUZE

11.00-11.15

1.4 TAKEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN 11.15-11.45

- Omschrijving:** Taken en verantwoordelijkheden van de school (directie & bestuur), het schoolteam, individuele leerkracht/ docent bij de aanpak van huiselijk geweld.
- Doelstelling:** De deelnemers kunnen de taken en verantwoordelijkheden inzake de aanpak van huiselijk geweld van de drie niveaus in hun school benoemen en intern en extern afgrenzen.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Toelichting:** Achterliggend idee bij dit onderdeel is feit dat huiselijk geweld een onderwerp is waarmee een school iets MOET! Artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind zegt dat een school een taak heeft om de ontwikkeling van de jongeren te stimuleren. (niet alleen een taak om onderwijs te geven, maar taak gaat verder, vraag is alleen hoe ver en op welke manier). De organisatie van een school kent verschillende lagen die allen eigen taken en verantwoordelijkheden hebben inzake aanpak huiselijk geweld.
- Uitvoering:**
- * U stelt dat hoe je het ook wendt of keert het onderwijs, c.q. de school vanuit haar opdracht verplicht is verantwoordelijkheid te nemen inzake aanpak huiselijk geweld. U noemt artikel 19 op hoofdlijnen. U geeft aan dat binnen de organisatie structuur van de school er drie lagen zijn met te onderscheiden taken en verantwoordelijkheden. In algemene zin benoemt u kort de taakgebieden van deze drie lagen (5 minuten).
 - * Lagerhuis (vergelijk met programma Lagerhuis van Paul Witteman). U deelt de deelnemers in twee groepen in, die tegenover gaan plaatsnemen. De ene groep is de 'mee-eens'-groep en de andere de 'niet-mee-eens'-groep (ook al is dat in werkelijkheid anders, mensen spelen dus een rol). De ene groep krijgt de opdracht door u ingebrachte stellingen met hart en ziel te verdedigen en de andere groep om de stellingen onderuit te halen. Wanneer iemand spreekt moet hij/ zij gaan staan. Beide groepen worden uitgenodigd te overdrijven en zoveel mogelijk argumenten (voor of tegen) aan te voeren ter verdediging van hun standpunt. De mee-eens groep is het er steeds heel erg mee eens, zelfs zo dat zij verder gaan dan de stelling (en dus over grenzen gaan als het taken en verantwoordelijkheden aangaat).

De 'niet-mee-eens groep' is het er heel erg niet mee eens, zelfs zo dat zij een aanmatigende opvatting huldigen over taken en verantwoordelijkheden inzake aanpak huiselijk geweld. Per organisatielaag van de school bespreekt u minimaal 1 stelling (20 minuten).

- * Nabespreking (5 minuten).

Organisatie:

- * Overheadprojector.
- * Sheets.

1.5 OPVATTINGEN, NORMEN, EMOTIES 11.45-12.30

- Omschrijving:** Uitwisseling over opvattingen, normen, emoties huiselijk geweld.
- Doelstelling:** De deelnemers worden zich bewust van hun persoonlijke opvatting over huiselijk geweld en de invloed daarvan op de signalering en de aanpak ervan.
- Tijdsduur:** 45 minuten
- Toelichting:** Een beladen onderwerp als huiselijk geweld roept veel emoties op bij mensen. Die emoties kleuren de blik waarmee naar huiselijk geweld wordt gekeken. Het is moeilijk om huiselijk geweld met voldoende evenwicht tussen betrokkenheid en distantie te benaderen. Het gevaar van een te emotionele benadering van huiselijk geweld is, dat men de plank volledig mislaat door een verkeerde inschatting, zowel bij niet ingrijpen als bij wel ingrijpen. Emoties zijn op zich niet verkeerd, wel als men zich louter laat leiden door de eigen emoties, deze niet herkent, niet kan reflecteren op de eigen emoties en deze niet kan leggen naast andere invalshoeken. Emoties worden vaak ingegeven door normen en persoonlijke opvattingen en ook door de taakopvatting. In dit programma-onderdeel worden de deelnemers geconfronteerd met hun eigen emoties, normen en opvattingen en die van andere deelnemers. Het is niet de bedoeling dat de deelnemers met elkaar in discussie gaan om consensus te bereiken. Integendeel: de deelnemers wordt juist gevraagd goed naar de ander te luisteren en begrip op te brengen als hij/zij een andere opvatting heeft.
- Uitvoering:**
- * Korte inleiding (zie toelichting), eventueel vragen naar de ergste nachtmerrie van (een paar) deelnemers en de ideale scenario's (van weer andere deelnemers).
 - * Plaats met de deelnemers de stoelen in twee kringen, een binnen- en een buitenkring, en verdeel de deelnemers over deze kringen.
 - * Geef aan iedere deelnemer in de binnenkring een stapel van tien kaartjes met uitspraken over huiselijk geweld. Vraag aan de tegenover elkaar zittende personen uit de binnen- en de buitenkring met elkaar vijf verschillende beweringen te bespreken. Als volgt: een van de twee pakt het kaartje met de eerste bewering van het stapeltje en geeft antwoord op de vraag: herken je dit? Vervolgens geeft de ander antwoord op dezelfde vraag. Beide deelnemers wisselen in alle openheid ideeën en ervaringen

hierover uit. Daarna start men op dezelfde wijze met het volgende kaartje van de stapel. Als een van beiden een stelling niet wil bespreken gaat het kaartje onder op de stapel en wordt het volgende kaartje gepakt. Men krijgt 10 minuten de tijd hiervoor.

- * Vervolgens schuift de binnenkring (die de kaartjes heeft!) een plaats op en herhaalt het bovenstaande zich in andere tweetallen met de resterende kaartjes.
- * Nabespreking: iedereen gaat weer terug uit de kring naar de eigen plaats. U start de nabespreking met de vraag: Hoe was het om deze beweringen te bespreken? Andere vragen: Wat heb je ontdekt? Was het confronterend? Vond je het moeilijk om niet in discussie te gaan met de ander als hij/zij een andere mening was toegedaan? Kreeg je de ruimte/gaf je de ruimte om een andere mening te verduidelijken? Kreeg je meer begrip van de andere mening als de ander deze had verduidelijkt?
- * Inventariseer waar men zich door laat leiden: persoonlijke opvattingen/normen, emoties en taakopvatting.
- * Ga kort in op het type opvattingen die het meeste leven bij de deelnemers. Het gaat niet om het weerleggen van die opvattingen/emoties, maar om inzicht te verkrijgen in de herkomst ervan. Vraag de deelnemers waardoor hun handelen wordt belemmerd/gestimuleerd. Sluit af met de opmerking dat het goed is om je ervan bewust te zijn dat de besproken opvattingen en emoties het handelen van de docent beïnvloeden.

Organisatie:

- * Genoeg ruimte voor een binnen- en een buitenkring van stoelen.
- * Per twee deelnemers een set met 10 kaartjes met uitspraken. Maak van tevoren drie flappen: een met als kop persoonlijke opvattingen/normen, een met als kop emoties en een met als kop taakopvattingen. Hang deze in de ruimte op waar ze goed zichtbaar zijn.

Ad 1.5 ACHTERGRONDINFORMATIE: VOORBEELDEN OPVATTINGEN

Opvattingen over huiselijk geweld

Normen/ persoonlijke opvattingen

- Huiselijk geweld komt voornamelijk voor in de lagere sociale milieus.
- Een opvoeder mag een kind slaan als de bedoelingen maar zuiver zijn.
- Geestelijk geweld vind ik minder erg dan lichamelijk geweld.
- Met de pleger (dader) van huiselijk geweld heb ik net zoveel compassie als met het slachtoffer.
- Wat ieder in zijn/ haar eigen huis doet moet hij/ zij zelf weten.
- Een ellendige jeugd is de voedingsbodem voor de ontplooiing van uitzonderlijke talenten.
- De dader is geen liefdevolle partner.
- Vrouwen kunnen altijd weggaan als ze dat echt willen.
- Bij loverboys denk ik vaak: het meisje heeft er toch zelf voor gekozen.
- Wie ben ik om te oordelen over de opvoedingssituatie van een ander.

Emoties

- Ik ben bang dat de agressie van de pleger (dader) zich op mij richt. Straks staat die vent bij mij op de stoep.
- Ik weet niet goed hoe ik met de heftige emoties van de ander moet omgaan. Wat haal ik me op de hals.
- In dat gezin is al generaties lang sprake van geweld; wat kan ik daar nu nog aan doen?
- Iemand die een ander zoiets aandoet is voor mij niets meer dan een beest, nog minder dan dat eigenlijk.
- Ik kan me niet voorstellen dat iemand dat een ander aandoet.
- Ik ben bang om er volledig naast te zitten, dat weerhoudt me van het aankaarten van mijn vermoedens.
- Ik ben bang dat als ik me er mee ga bemoeien (het ter sprake breng) het alleen maar erger wordt voor het slachtoffer.
- Mensen vallen meestal toch weer terug in hun oude gedrag. Hoe kan ik dan iets betekenen zodat de situatie verbetert.
- Wat als ouders het geweld ontkennen. Ik weet niet wat ik moet doen, terwijl ik het kind wel elke dag in de klas zie zitten (wetende wat er thuis gebeurt).
- Ik zal er alles aan doen om huiselijk geweld onder leerlingen te bestrijden.

Taakopvattingen

- Als ik erover begin gaat het me veel tijd kosten en die tijd heb ik gewoon niet.
- De school wordt steeds meer een verlengstuk van thuis, dat stuit me eigenlijk tegen de borst.
- Privé-kwesties van leerlingen horen niet in de docentenkamer thuis, er wordt te veel gekletst over leerlingen.
- Leerlingen weten dat ze naar de IB-er/ vertrouwenspersoon kunnen, dat zeg ik ze ook altijd in algemene zin; ik meng me zelf als docent niet in huiselijk geweld zaken.
- Ik ben hier om les te geven en niet om me bezig te houden met de privé-situatie van de leerlingen.
- Ik zie mijn leerlingen iedere dag, ik zou te veel betrokken zijn bij het verdere verloop wanneer ik huiselijk geweld bij een leerling aan de kaak zou stellen.
- Als ik inga op zo'n verhaal van huiselijk geweld, ben ik bang voor de juridische gevolgen, voor je het weet word je in zo'n procedure betrokken.
- Ik kan zorgen voor een veilige leeromgeving, maar verder gaat mijn verantwoordelijkheid niet.
- Met mijn leerlingen heb ik een vertrouwensrelatie, ik vind het moeilijk om dingen aan derden te vertellen, zeker als ze vragen het geheim te houden.
- Als leerlingen er niet zelf over beginnen, vraag ik me af of ik me er wel in moet mengen.

Ad 1.5 OEFENING KAARTJES OPVATTINGEN

Op de volgende pagina's treft u de items aan voor de kaartjes geordend in de categorieën normen/ persoonlijke opvattingen, emoties, taakopvatting. Kopieer deze pagina's in drievoud voor de deelnemers en knip de kaartjes. Maak er stapeltjes van 10 kaartjes van en doe daar een elastiekje om. Zorg dat in ieder stapeltje van tien kaartjes de verschillende categorieën verdeeld worden. Gebruik stevig papier. U kunt per categorie een kleur kiezen.

NORMEN/ PERSOONLIJKE OPVATTINGEN

Huiselijk geweld komt voornamelijk voor in de lagere sociale milieus.	Een opvoeder mag een kind slaan als de bedoelingen maar zuiver zijn.
Bij loverboys denk ik vaak: het meisje heeft er toch zelf voor gekozen.	De dader is geen liefdevolle partner.
Geestelijk geweld vind ik minder erg dan lichamelijk geweld.	Vrouwen kunnen altijd weggaan als ze dat echt willen.
Met de pleger (dader) van huiselijk geweld heb ik net zoveel compassie als met het slachtoffer.	Wat ieder in zijn/ haar eigen huis doet moet hij/ zij zelf weten.
Wie ben ik om te oordelen over de opvoedingssituatie van een ander.	Een ellendige jeugd is de voedingsbodem voor de ontplooiing van uitzonderlijke talenten.

EMOTIES

Ik ben bang dat de agressie van de pleger (dader) zich op mij richt. Straks staat die vent bij mij op de stoep.	Ik weet niet goed hoe ik met heftige emoties van de ander moet omgaan. Wat haal ik me op de hals.
In dat gezin is al generaties lang sprake van geweld; wat kan ik daar nu nog aan doen?	Iemand die een ander zoiets aandoet is voor mij niets meer dan een beest, nog minder dan dat eigenlijk.
Ik kan me niet voorstellen dat iemand dat een ander aandoet.	Ik ben bang om er volledig naast te zitten, dat weerhoudt me van het aankaarten van mijn vermoedens.
Ik ben bang dat als ik me er mee ga bemoeien (het ter sprake breng) het alleen maar erger wordt voor het slachtoffer.	Mensen vallen meestal toch weer terug in hun oude gedrag. Hoe kan ik dan iets betekenen zodat de situatie verbetert.
Wat als ouders het geweld ontkennen. Wat kan ik dan doen. Ik weet niet wat ik moet doen, terwijl ik het kind elke dag in de klas zie zitten (wetende wat er thuis gebeurt).	Ik zal er alles aan doen om huiselijk geweld onder leerlingen te bestrijden.

TAAKOPVATTING

Als ik erover begin gaat het me veel tijd kosten en die tijd heb ik gewoon niet.	De school wordt steeds meer een verlengstuk van thuis, dat stuit me eigenlijk tegen de borst.
Prive-kwesties van leerlingen horen niet in de docentenkamer thuis, er wordt te veel gekletst over leerlingen.	Leerlingen weten dat ze naar de IB-er/ vertrouwenspersoon kunnen, dat zeg ik ze ook altijd in algemene zin; ik meng me zelf als docent niet in huiselijk geweld zaken.
Ik ben hier om les te geven en niet om me bezig te houden met de privé-situatie van de leerlingen.	Als ik inga op zo'n verhaal van huiselijk geweld, ben ik bang voor de juridische gevolgen, voor je het weet word je in zo'n procedure betrokken.
Ik zie mijn leerlingen iedere dag, ik zou teveel betrokken zijn bij het verdere verloop wanneer ik huiselijk geweld van een leerling aan de kaak zou stellen.	Ik kan zorgen voor een veilige leeromgeving, maar verder gaat mijn verantwoordelijkheid niet.
Met mijn leerlingen heb ik een vertrouwensrelatie, ik vind het moeilijk om dingen aan derden te vertellen, zeker als ze vragen het geheim te houden.	Als leerlingen er niet zelf over beginnen, vraag ik me af of ik me er wel in moet mengen.

MIDDAGPAUZE 12.30-13.30

2.1 STAPPENPLAN 13.30-14.15

- Omschrijving:** Introductie protocol aanpak huiselijk geweld binnen het onderwijs.
- Doelstelling:** De deelnemers kunnen de verschillende fasen in de interne zorgroute aanpak huiselijk geweld onderscheiden.
- Tijdsduur:** 45 minuten
- Toelichting:** Een constructieve aanpak van huiselijk geweld wordt mede mogelijk gemaakt door transparantie over de structuur van de interne en externe zorgroute. Op een aantal scholen is er al een protocol voor de aanpak van huiselijk geweld aanwezig, op veel scholen nog niet. In het protocol worden de verschillende fasen in de aanpak van huiselijk geweld onderscheiden. Vastgelegd wordt onder meer wat er per fase gebeurt en hoe dat gebeurt; wie er bij betrokken is en welke rol men daarbij heeft; wat men wil bewerkstelligen (doel) en waarom; op welk moment men stappen zet. Kortom, in het protocol worden afspraken en richtlijnen vastgelegd over hoe te handelen bij de aanpak van huiselijk geweld. Een protocol maakt duidelijk wat de route van a tot en met z is bij de aanpak van huiselijk geweld. Belangrijk, want wanneer men de eerste stap heeft genomen moet er, zeker vanuit het oogpunt van het slachtoffer, zo snel mogelijk een gericht vervolg komen. Een protocol biedt docenten ondersteuning, zo hoeft men niet steeds zelf het wiel uit te vinden en minder de twijfelen over de eigen acties. De aanwezigheid van een protocol betekent ook dat er binnen de school draagvlak is voor de aanpak van huiselijk geweld. Een protocol kan ook meer draagvlak creëren. De aanwezigheid van een protocol stimuleert dat de aanpak van huiselijk geweld een gedeelde verantwoordelijkheid wordt binnen de school. Er moet wel een kanttekening worden gemaakt. De aanpak van huiselijk geweld zal per casus verschillen en sommige zaken zullen niet goed in het protocol (lijken te) passen. Er is dus steeds sprake van maatwerk. Het protocol geeft de ideale route weer, maar in de praktijk zal blijken dat er steeds varianten op het protocol worden gemaakt. Het protocol moet dus met enige souplesse en gezond verstand worden gehanteerd.
- Uitvoering:** * Ieder duo (docent-IB-er) ontvang een lang stuk papier en dikke blauwe stiften. U vraagt hen op een horizontale lijn beknopt de stappen te tekenen en te benoemen die momenteel op hun school intern en extern worden genomen bij de aanpak van huiselijk geweld. Men moet bij

het begin beginnen. De lijn moet net zo lang zijn als het papier.

- * Plenaire nabespreking. De stroken van de duo's worden onder elkaar geplakt op de muur en toegelicht en besproken (deelnemers komen bij de stroken staan).

Onderlinge uitwisseling over:

- in welke stappen de school van een ieder goed is (en eventueel hoe dat komt, wat de voorwaarden daarvoor zijn en waarom men dat als goed aanmerkt, met andere woorden: wat is er zo goed aan);
- de verschillen tussen de scholen (spiegelen aan elkaar, eventueel aangeven wat men van de ander zou willen hebben bij de eigen school en waarom).

Organisatie:

- * Per tweetal een dikke blauwe stift en een lange strook papier.
- * Plakband.

Ad II.1 ACHTERGRONDINFORMATIE TRAINER

Basisonderwijs

In het basisonderwijs hebben we te maken met een aantal disciplines.

- (Adjunct-) Directeur
- Leerkrachten (groepsleerkrachten en vakleerkrachten)
- Logopediste (vaak niet direct aan school verbonden)
- Remedial teacher (vaak leerkracht met specifieke opleiding)
- Motorisch remedial teacher (vrijwel altijd vrij gevestigd)
- Schoolbegeleider/ Leerlingbegeleider (verbonden aan SPD/ SAD)
- Intern begeleider (leerkrachten kunnen hulp van de intern begeleider in roepen als zij zich zorgen maken over de ontwikkeling van een leerling)
- Vertrouwenspersoon
- Schoolarts (in de onder en bovenbouw worden de leerlingen door de schoolarts onderzocht)
- Leerkrachten speciaal onderwijs (er vindt overleg plaats over 'zorgkinderen' in het kader van het 'Weer samen naar school' beleid)
- Hulp- of overblijfmoeders

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs gelden de volgende disciplines:

- Directeur/ rector
- Conrector (gericht op onderbouw of bovenbouw)
- Klassenteamleider/ coördinator
- Mentor
- Docent
- Begeleidingsteam (dit team kan verschillen van samenstelling. Mogelijke combinatie kan zijn decaan, orthopedagoog, vertrouwenspersoon, leerlingbegeleider, remedial teacher)

2.2 SIGNALEREN 14.15-14.45 en 15.00-15.45

Omschrijving: Signalen van huiselijk geweld.

Doelstelling:

- * De deelnemer heeft kennis van signalen, kan deze herkennen en benoemen.
- * De deelnemer is zich bewust dat het waarnemen van feiten een kunst apart is
- * De deelnemer is zich bewust dat de vertaalslag van waarneming naar communicatie ingewikkeld is

Tijdsduur: 75 minuten

Toelichting: Bij signaleren gaat het om kennis, vaardigheden en houding. Het herkennen en erkennen van signalen van huiselijk geweld vereist **kennis** van signalen die bij de verschillende vormen van huiselijk geweld behoren. Een vermoeden van huiselijk geweld omvat aanwijzingen dat er mogelijk sprake is van huiselijk geweld. Maar deze aanwijzingen zijn nog niet zodanig dat men er voldoende zeker van is. Degene die het vermoeden heeft zoekt naar meer aanwijzingen, checkt iedere aanwijzing, kijkt of deze passen bij andere aanwijzingen, probeert de aanwijzingen zo feitelijk mogelijk te beschrijven, beschouwt de mogelijk nieuwe casus ook echt als een *mogelijke* casus (het is nog niet zeker) en ook als een *nieuwe* casus (iedere casus is weer anders, wat in de ene casus zo is, kan in de andere casus zo zijn). De waarnemer bevindt zich als het ware in een zoekproces waarin –indien er daadwerkelijk sprake is van een casus - de puzzelstukjes vaak langzaam en met moeite steeds meer in elkaar gaan passen. De weg van vermoeden naar voldoende zekerheid is lang en ook vaak een van 2 stappen vooruit, 1 achteruit. Wellicht dat een waarnemer het vermoeden niet snel wil delen met een ander. Bijvoorbeeld om redenen van integriteit, van 'het zekere voor het onzekere' willen nemen, van gezichtsverlies, van ontkenning, van geen woorden weten voor het eerste vermoeden.

Tevens vereist erkennen en herkennen bepaalde **vaardigheden** die met waarnemen en vertalen van waarnemingen hebben te maken. Iedere seconde krijgen mensen een grote hoeveelheid externe prikkels te verwerken middels de vijf zintuigen (zien, horen, voelen, ruiken, proeven). De manier waarop die informatie wordt verwerkt is gekleurd. Dat kan bijvoorbeeld liggen aan de kwaliteit van de zintuigen (sommige mensen hebben nu eenmaal een absoluut gehoor), aan hoe men een of meerdere zintuigen heeft ontwikkeld (denk aan een wijnproever), welk zintuig de voorkeur heeft, maar ook aan

reeds eerdere ervaringen met externe prikkels (als je bepaalde informatie nog nooit eerder hebt waargenomen, zul je deze niet zo gemakkelijk kunnen interpreteren dan wanneer je de aangeboden informatie meteen herkent). Doorgaans vallen waarnemingen meteen in een bestaand plaatje dat mensen in hun denkbepeldige software hebben zitten. Risico daarvan is, dat men niet meer goed waarneemt, niet meer nieuwsgierig is, niet meer op onderzoek uitgaat, niet meer verrast is, niet meer checkt, niet meer alles waarneemt, niet meer de nuances ziet. Als je dat alles wel doet heb je een open en opmerkzame **houding**. Vaardigheden die daarbij horen zijn vragen stellen, overleg voeren met collega's, feitelijk beschrijven wat je ziet en je interpretatie terughouden, alternatieve interpretaties kunnen geven en afwegen.

In een variant op de oefeningen in dit programma-onderdeel kan ook worden geoefend in het feitelijk waarnemen en communiceren (beschrijven aan anderen) van visueel materiaal. Gekozen is voor afbeeldingen die emoties oproepen, wat de oefening een extra dimensie geeft en ook moeilijker maakt. Huiselijk geweld immers is een onderwerp dat gevoelig ligt. Behalve het feitelijk beschrijven van de beelden -wat bemoeilijkt wordt door de emotionele lading ervan-, wordt ook nagegaan hoe moeilijk het is om emotionele beelden feitelijk te beschrijven in taal. Kanttekening: bij het vaak zien van emotioneel beelden kunnen mensen ook hun emoties afsluiten, denk bijvoorbeeld aan oorlogsbeelden die gedurende een periode veelvuldig in alle varianten in de media worden getoond.

Uitvoering:

Oefening 2.2.a: Kennis over signalen 14.15-14.45

U zorgt er voor dat iedereen een dikke stift heeft en vijf memobriefjes. U vraagt de deelnemers 5 signalen van huiselijk geweld op te schrijven die men wel eens is tegengekomen in zijn/ haar beroepspraktijk (per briefje één trefwoord). De deelnemers noemen de trefwoorden en u schrijft ze ongerubriceerd op flap. U vraagt de deelnemers naar de aard van de signalen. Deze signalen hebben betrekking op:

- lichamenlijk welzijn;
- gedrag van het kind;
- gedrag tegenover andere kinderen/ jongeren;
- gedrag tegenover ouders;
- gedrag tegenover andere volwassenen;
- gedrag van ouders;
- gezinssituatie;
- overige (als het niet in een bovenstaande categorie past).

Vervolgens hangt u de flappen op met op iedere flap een ander aspect van de signalen van huiselijk geweld. U nodigt de deelnemers uit hun briefjes te plakken. Plenaire nabespreking met aanvullingen. U geeft een korte presentatie en verwijst naar de signalenlijst in de reader.

• **Oefening 2.2.b: Herkennen van signalen 15.00-15.30**

U leest een casus voor. Op het bijbehorende werkblad schrijven zij de signalen die zij uit deze casus halen.

U leest een aantal cases voor. Ook een mogelijkheid is om een deelnemer een casus te laten vertellen (bij voorkeur een die bij de oefening voorafgaand aan de cursus is voorbereid en die de trainer heeft helpen selecteren).

Plenaire bespreking van de door de deelnemers gevonden signalen en U vraagt hoe het zit met de vermoedens van de deelnemers per casus: vermoedt men nu al mishandeling (huiselijk geweld) achter deze signalen of houdt men het nog open? Wat zou men doen om meer zekerheid te verkrijgen? U wijst de deelnemers kort erop dat men zowel feitelijke signalen noemt en geïnterpreteerde signalen. Deze laatste signalen zijn een interpretatie van het feitelijke signaal en hoeven niet per se zo te zijn als de waarnemer denkt. Dit betekent niet dat subjectiviteit onbruikbaar en verkeerd is. Onze meer subjectieve waarneming stelt ons in staat de mogelijkheden na te gaan en de waarheid op het spoor te komen. Wel moet subjectiviteit altijd worden gecheckt op het realiteitsgehalte.

Voorbeeld feitelijk signaal: de leerling heeft zowel op armen als benen veel blauwe plekken. Voorbeeld geïnterpreteerd signaal van het zien van blauwe plekken: het kind wordt geslagen.

Of voorbeeld feitelijk signaal: de leerling zit altijd stijf met haar benen over elkaar en voorbeeld geïnterpreteerd signaal: de leerling wordt seksueel misbruikt.

U kunt casussen gebruiken die de deelnemers hebben ingeleverd van tevoren en die u heeft bekeken of een deel uit de casussen die staan bij oefening 2.3 of 3.2.

Organisatie:

- * Voorbereiding: achtergrondinformatie over signalen en signaleren.
- * Oefening 2 a: Voor iedere deelnemer 5 memobriefjes en 1 dikke stift. Flap-over, stiften, plakband en flappen met koppen vormen huiselijk geweld. Sheets met signalen
- * Oefening 2 b: cases om voor te lezen. Voor iedere deelnemer per casus een werkblad.

Ad 2.2 oefening 2.2.b WERKBLAD CASUS

vorm	signaal
Lichamelijk welzijn	
Gedrag van het kind	
Gedrag tegenover andere kinderen	
Gedrag tegenover ouders	
Gedrag tegenover andere volwassenen	
Gedrag van ouders	
Gezins situatie	
Blanco	

2.3 HET VERMOEDEN 15.30-16.00

- Omschrijving:** Oefening in subgroepen met gefaseerde casus.
- Doelstelling:** Deelnemers leren dat een vermoeden pas ontstaat na de optelsom van een aantal signalen in de loop van de tijd.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Toelichting:** Zie 2.2.
- Uitvoering:** U deelt de groep in groepjes van vier in. U deelt een casus gefaseerd uit met een tussenpoos van een paar minuten. Deelnemers weten vooraf niet uit hoeveel delen de casus zal bestaan. Opdracht is om steeds de volgende vragen te beantwoorden:
- Welke aspecten geven u een vermoeden dat er sprake is van huiselijk geweld?
 - Zijn er redenen waarom u nu actie gaat ondernemen en zo ja welke?
- Nabespreking:**
- * Werd het vermoeden steeds sterker?
 - * Wanneer had u achteraf eerder in kunnen grijpen?
 - * Wat zou u nu anders doen?

Ad 2.3 GEFASEERDE CASUS VOOR HET PRIMAIR ONDERWIJS

CASUS ROOS

Deel 1

De moeder van Angelique komt 's ochtends naar u (leerkracht groep 3) toe. Angelique en Roos, haar vriendinnetje dat ook bij u in de klas zit, hebben bij Angelique thuis volgens de moeder van Angelique 'vreemde spelletjes' gedaan. Angelique moest van Roos haar broek uitdoen en ze speelden 'zwangerschapje'. Roos stopte een knikkertje bij Angelique in haar vagina naar binnen. Met wat persen 'beviel' Angelique. Angelique heeft dit gisteravond huilend aan haar moeder verteld.

De moeder van Angelique vraagt u wat nu te doen. Zij vermoedt dat er thuis bij Roos 'dingen niet goed gaan'.

Roos is bij u bekend als een ouwelijk meisje. Ze rijmt vaak met dubbelzinnige woorden en kijkt daar veelbetekenend bij. Tevens kan ze uitdagend met haar rokje heen en weer zwieren voor de jongens uit de klas.

Roos heeft twee broers van 11 en 13 jaar. Met de ouders heeft u weinig contact. De vader brengt Roos wel eens naar school.

Hoe reageert u naar de moeder van Angelique?

Hoe zou u deze situatie volgens het protocol aan gaan pakken?

Wat vindt u hier moeilijk aan?

Deel 2

Naar aanleiding van het verhaal van de moeder van Angelique heeft u besloten om Roos een tijdje te observeren. Het valt u op dat ze op het schoolplein vaak met een groepje meisjes staat te giechelen. Als u in de buurt komt, stuiven ze uit elkaar. Op een dag vangt u nog net het woord 'neuken' op uit de mond van Roos.

U heeft ook gemerkt dat Roos de laatste tijd vaak poppetjes met grote piemels tekent.

Hoe zou u dit volgens het protocol aan gaan pakken?

Welke mensen zou u erbij betrekken?

Wat vindt u hier moeilijk aan?

Deel 3

U gaat op huisbezoek bij de ouders van Roos om uw zorgen over Roos met hen te bespreken. Naar aanleiding van uw verhaal over Roos vertellen de ouders dat ze een eigen t.v. op haar kamer heeft en dat ze er geen zicht op hebben wat ze daar allemaal op ziet. Ze denken dat het gedrag van Roos daar wel mee te maken zal hebben. Ze zullen de televisie van haar kamer halen en er beter op toezien waar Roos naar kijkt.

Hoe zou u hierop reageren naar de ouders?
Wat zou u verder doen volgens het protocol?
Wat vindt u hier moeilijk aan?

Deel 4

Drie maanden later
Ondanks het feit dat Roos geen t.v. meer op haar kamer heeft, vindt u haar gedrag nog niet echt veranderd. Het lijkt zelfs of het slechter gaat. Roos wordt steeds drukker en hangt vaak de clown uit in de klas. U kunt niet echt grip op haar krijgen.

Wat zou u verder doen volgens het protocol?
Wat vind u hier moeilijk aan?

Aandachtspunten voor de begeleiders van de groepjes

Deel 1

Reacties:

- naar moeder Angelique:
 - met moeder bespreken welke acties zij verder wil ondernemen:
 - hoe wil moeder verder omgaan met de vriendschap tussen Angelique en Roos? Goed begeleiden is vaak beter dan verbieden.
- naar Angelique:
 - bevestigen dat het goed is dat ze dit heeft verteld
 - proberen Angelique wat weerbaarder te maken
- naar de moeder van Roos:
 - afhankelijk van de relatie die zij met de moeder Roos heeft, dit voorval ter sprake brengen
 - aan moeder duidelijk maken dat u als leerkracht alleen iets kan doen als u zelf signalen van Roos krijgt dat er iets niet goed gaat.

Protocol: fase 1

- Aandacht voor het feit dat 'dadertjes' vaak zelf slachtoffer zijn
- Aandacht voor signalen van seksueel misbruik
- Er kan ook iets anders aan de hand zijn
- Los van het protocol kun je er nog op wijzen dat een dergelijk voorval aanleiding kan zijn om op school meer aandacht aan weerbaarheid te gaan besteden.

Deel 2

Protocol: fase 2 en 3

- Overleggroep formeren;
- Gesprek met ouders;
- Eventueel consult AMK.

Deel 3

Protocol: Terug naar fase 1

- Alert blijven
- Als situatie zo blijft, weer aan de bel trekken

Verhaal ouders kan:

- waar zijn (en verder is er niets aan de hand);
- waar zijn, maar er is ook nog iets anders aan de hand wat de ouders ook niet weten (b.v. seksueel misbruik buiten de deur of door een van de broers van Roos);
- 'rookgordijn' zijn.

Benadrukken dat leerkracht niet de 'waarheid' hoeft te achterhalen, maar wel alert moet blijven.

Deel 4

Protocol: fase 2, 3 en 4

- Overleggroep weer bij elkaar roepen;
- Advies AMK vragen;
- Weer met ouders gaan praten (wijzen op 'lange adem' die je nodig hebt);
- Afhankelijk van gesprek met ouders verdere stappen zetten .

CASUS MARK

De gymleraar heeft gezien dat Mark (14) vaak onder de blauwe plekken zit. Meestal gaat hij pas douchen als iedereen zich al staat af te drogen en doet dan heel schichtig.

Wat kun je als gymleraar doen?**Fase 1 Vermoeden (individueel niveau)**

Gymleraar:

- Vraagt aan Mark hoe hij aan die blauwe plekken komt. Mark zegt dat hij gevochten heeft en houdt verder de boot af.
- Observeert Mark en kijkt of er nog meer signalen zijn: merkt dat Mark vaak absent is, dat hij weinig vrienden heeft en erg schrikt als hij plotseling wordt aangeraakt. Een paar weken later zijn er weer blauwe plekken, deze keer op zijn rug. Gymleraar blijft een 'niet-pluisgevoel' houden.
- Overlegt met de mentor van de klas. Deze was de absentie ook al opgevallen en vindt bovendien dat Marks prestaties achteruit gaan.
- Besluit Mark in te bengen in het zorgoverleg.

Fase 2 Zorgoverleg

Plan van aanpak:

- vertrouwenspersoon gaat met Mark praten en zal na dit gesprek advies vragen aan het AMK.

Fase 3 Uitvoering plan van aanpak

Tijdens het gesprek vertelt Mark dat hij af en toe door zijn vader wordt geslagen. Hij zegt dat hij daar geen last van heeft en wil absoluut niet dat er met zijn vader gepraat wordt.

Vertrouwenspersoon belt het AMK met de vraag welke stappen er verder nog gezet kunnen worden.

AMK zal u nu vertellen hoe dit advies eruit kan zien.

- *Advies: neem de tijd, probeer vertrouwensband op te bouwen.*
- *Advies wordt op naam van de vertrouwenspersoon bewaard.*

Fase 4 Beslissing

Besloten wordt om het advies van het AMK op te volgen en om over 6 weken weer bij elkaar te komen.

Tijdens de daaropvolgende gesprekken laat Mark langzamerhand meer los. Hij wordt heel vaak geslagen, maar het ergste vindt hij dat zijn jongere broertjes en zusjes ook vaak er van langs krijgen van zijn vader. Hij maakt zich bezorgd over hen en voelt verantwoordelijk voor

hen. Hij wil wel graag dat de situatie thuis verbetert, maar is ook heel bang voor zijn vader.

Bij het volgende zorgoverleg vertelt de mentor dat Mark's prestaties verder achteruitgaan. Besloten wordt dat de vertrouwenspersoon weer contact op zal nemen met het AMK om te overleggen of het mogelijk is om een anonieme melding te doen.

- *AMK: gezien de situatie van de jongere kinderen en de positie van Mark is een anonieme melding wel een goede optie.*
- *AMK gaat verifiëren bij de school van de jongere kinderen en neemt contact op met de ouders.*
- *Uiteindelijk gaan ouders akkoord met het inschakelen van een maatschappelijk werker.*

Fase 5 Evaluatie

Tijdens het zorgoverleg wordt de gang van zaken geëvalueerd. Aan de orde komen vragen als:

- Hebben we voldoende tijd uitgetrokken voor de gesprekken met Mark?
- Hebben we op tijd het AMK ingeschakeld?
- Was het een goede zaak om een anonieme melding te doen?
- Hebben we nog iets over het hoofd gezien? (Vooral ook met het doel om eventuele fouten die gemaakt zijn een volgende keer te vermijden.)

Fase 6 Nazorg

Heel belangrijk! Vertrouwenspersoon blijft contact houden met Mark en checkt of het goed gaat. Als het weer slechter gaat, kan eventueel de route van het protocol opnieuw gevolgd worden.

AFSLUITING DAG I 16.00-16.30

- Omschrijving:** Schriftelijke reflectie op *de* eye-opener van vandaag en wat men daarmee gaat doen, 2 reacties van collega's.
- Doel:** De deelnemer kan benoemen wat het belangrijkste is wat hij/ zij van dag 1 meeneemt.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Uitvoering:** Iedere deelnemer maakt zijn/ haar tafel leeg op de opdracht na. Men maakt de opdracht individueel.
Vervolgens gaan de deelnemers rondlopen en lezen alle eye-openers.
Van 2 collega's krijgt men schriftelijk feedback of tips (iedereen geeft dus 2 reacties die verder gaan dan 'goed zo', of 'ga zo verder').
Eventueel plenaire inventarisatie en korte reacties.
- Organisatie:** * opdracht.
 * loopruimte.

UITDELEN HUISWERKOPDRACHT VOOR DE VOLGENDE BIJEENKOMST

AFSLUITING DAG 1 WERKBLAD

Naam:

Mijn eye-opener van vandaag is....

Ik ga daar de komende week het volgende mee doen.....

Wat ik moeilijk daaraan vind is.....

Feedback van twee andere deelnemers:

HUISWERKOPDRACHT

1. Opdracht
Vertel aan twee collega's in je school over de eerste trainingsdag.
Wat heb jij daaraan gehad?
Wat heb je je voorgenomen om ermee te doen?
Bespreek ook wat jullie school eraan zou kunnen hebben?

2. Protocol
Lees het voorbeeld-protocol rustig door.
Formuleer vragen die er bij je opkomen.
Denk na over de vraag hoe jouw school het voorbeeld-protocol kan gaan gebruiken en maak daarvoor wat aantekeningen.

DAG 2

3.1 OPSTARTEN EN OPFRISSEN DAG 1 9.15-9.45

- Omschrijving:** Via impressie huiswerkopdracht terugblikken op trainingsdag 1 en vooruitblikken op trainingsdag 2.
- Doelstelling:** De deelnemers wisselen uit wat ze op school hebben verteld en gedaan n.a.v. de eerste dag. (De genoteerde vragen bij het voorbeeld-protocol, die het tweede deel van de huiswerkopdracht vormen, komen later op dag 2 aan de orde.) De leerpunten uit dag 1 worden teruggehaald en aangescherpt voor dag 2. Het programma voor dag 2 wordt toegelicht.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Toelichting:** In de uitwerking van de huiswerkopdracht is sprake van een vertaling van off-the-job (training) naar on-the-job (beroepspraktijk). Deze vertaling zal voor iedereen anders zijn. Hierin kan men van elkaar leren. In dit onderdeel wordt gebruik gemaakt van ieders ervaringen en (handelings)kennis.
- Uitvoering:** Iedere deelnemer krijgt de gelegenheid om kort aan te geven hoe de huiswerkopdracht is uitgewerkt.
Richtinggevende vragen daarbij zijn:
1. Wat heb je gedaan?
 2. Ging dat gemakkelijk/ moeilijk?
 3. Wat kwam je tegen?
 4. Wat heeft het tot nu toe opgeleverd en voor wie?
 5. Hoe ga je er verder mee?
 6. Wat heb je daarvoor nodig en wat wil je vandaag leren?
- U kunt kiezen voor een plenaire bespreking, maar ook mogelijk is e.e.a. in subgroepjes van drie personen te bespreken. Indien u hiervoor kiest, wel een korte plenaire nabespreking.
- Het programma van dag 2 wordt gepresenteerd, waarbij nog openstaande vragen uit dit onderdeel mee genomen kunnen worden naar de betreffende onderdelen die nog behandeld gaan worden.
- Organisatie:**
- * Flap-over.
 - * Presentatie sheets.

3.2 COMMUNICEREN VAN VERMOEDEN 9.45-10.45

- Omschrijving:** Communiceren van een vermoeden van huiselijk geweld.
- Doel:**
- * De deelnemers (docenten) kunnen een (eerste) vermoeden van huiselijk geweld helder uiteenzetten aan een ander.
 - * De deelnemers (IB-er) kunnen een collega de juiste vragen stellen over zijn/ haar vermoeden van huiselijk geweld en adviseren over waar men op moet letten.
- Tijdsduur:** 60 minuten
- Toelichting:** Een vermoeden van huiselijk geweld omvat aanwijzingen dat er mogelijk sprake is van huiselijk geweld. Maar deze aanwijzingen zijn nog niet zodanig dat men er 100% zeker van is. Diegene die het vermoeden heeft zoekt naar meer aanwijzingen, checkt iedere aanwijzing, kijkt of deze passen bij andere aanwijzingen, probeert de aanwijzingen zo objectief mogelijk te bekijken, beschouwt de mogelijk nieuwe casus ook echt als een *mogelijke* casus (het is nog niet zeker) en ook als een *nieuwe* casus (iedere casus is weer anders, wat in de ene casus zus is, kan in de andere casus zo zijn). De waarnemer bevindt zich als het ware in een zoekproces waarin –indien er daadwerkelijk sprake is van een casus- de puzzelstukjes vaak moeizaam en langzaam steeds meer in elkaar gaan passen. De weg van vermoeden naar zekerheid is lang en ook vaak een van 2 stappen vooruit, 1 achteruit. De waarnemer zal niet snel het vermoeden gaan delen met een derde. Bijvoorbeeld om redenen van integriteit, van 'het zekere voor het onzekere' willen nemen, van gezichtsverlies, van ontkenning, van geen woorden weten voor het eerste vermoeden. In dit programma-onderdeel wordt ingegaan op (eerste)vermoedens van de deelnemers. Zowel het vertellen aan een ander als het doorvragen door de ander komen in deze oefening aan de orde.
- Uitvoering:**
- * De docenten selecteren uit zijn/ haar beroepspraktijk een recent en pril vermoeden van huiselijk geweld waarin elementen zitten die hij/ zij eigenlijk nog wat precair vindt om met een ander te bespreken. In de dagelijkse praktijk zou hij/ zij er nog even mee wachten om het naar buiten te brengen.
 - * U geeft aanwijzingen over feedback.
 - * De deelnemers vormen tweebestane uit twee IB-ers en twee docenten. De docent bespreekt zijn vermoeden met de IB-er en de IB-er luister, stelt de goede doorvragen en geeft advies. Men geeft elkaar feedback.

- * Korte plenaire nabespreking (do's en don'ts).

Organisatie:

Observatieopdrachten IB-ers/ docenten

Casussen:

- * deelnemers kiezen zelf een casus die ze vertellen (en waar ze ook zaken bij kunnen verzinnen).
- * Eventueel kan gebruik worden gemaakt van de casus Samir (hier voor PO, maar door de deelnemer aan te passen voor VO).

Ad 3.3 CASUS

CASUS Samir

Deel I

Samir is een 11 jarige jongen en zit in groep 8. Sinds twee jaar zit Samir op deze school samen met zijn half broertje Hasan. Samir woont samen met zijn moeder en broertje in een achterstandswijk. Zijn moeder is van Marokkaanse afkomst.

Samir is een onrustige jongen en is snel afgeleid. De leerprestaties van Samir zijn beneden gemiddeld. Samir is erg goed in voetballen, maar als er een meisje mee wil doen, lacht hij haar uit.

Samir vertelt in de klas in het kringgesprek over zijn nieuwe hond. Het is een dobermann en hij mag hem alleen uitlaten. Wanneer je doorvraagt blijkt het de hond van de nieuwe vriend van moeder.

Je hebt pleinwacht en ziet Samir vechten met een grote jongen uit z'n eigen klas. Het is een hele tijd goed gegaan, maar nu is Samir steeds weer betrokken bij kleine vechtpartijtjes. Als je ze uit elkaar trekt gilt Samir dat Rodney begon en dat hij de bal niet kreeg toegespeeld. Rodney vertelt dat Samir zomaar begon te slaan. Dit is herkenbaar gedrag van Samir.

Je neemt ze mee de klas in en tijdens het gesprek dat je hebt over de ruzie kijkt Samir je niet aan en blijft hij nog heel lang boos. Samir blijft erbij dat het Rodney's schuld is. Hij is onrustig en wil snel weg. Het is moeilijk om echt contact met hem te maken en met hem tot afspraken te komen.

Zijn er elementen waar je je zorgen om maakt?

Waarom wel en waarom niet?

Welke signalen leid je hieruit af?

Wat onderneem je en waarom?

Deel II

Je bespreekt in de lerarenkamer het teruggekeerde agressieve gedrag van Samir. De leerkracht van groep drie, de groep waarin Hasan het broertje zit, vertelt dat z'n moeder zwanger is van haar nieuwe vriend. Dit heeft ze tijdens het wegbrengen van Hasan vertelt.

In de weken erna vinden er verschillende escalaties plaats. De ergste escalatie vindt plaats in de klas op een onrustig moment. Tijdens het voorbereiden van een werkstuk in groepjes roept een jongen in de klas tegen Samir. He je moeder

is een hoer! Samir wordt rood, ontzettend kwaad en gaat de jongen huilend te lijf.

Je neemt Samir even apart op de gang. In het gesprekje dat je met hem hebt zeg je dat je je zorgen maakt dat Samir zo snel boos is. Het valt je op dat Samir er heel moe uit ziet, en vraagt of Samir 's avonds wel goed slaapt. Samir antwoordt wat ontwijkend, maar bevestigt dat hij niet goed heeft geslapen. Verder wil hij er niets over zeggen.

Zijn er elementen waar je je zorgen om maakt?

Waarom wel en waarom niet?

Welke signalen leidt je hieruit af?

Wat onderneem je en waarom?

Deel III

In het tien minutengesprek bespreek je het agressieve gedrag van Samir, de slechte concentratie en de slechte schoolprestaties. Moeder geeft aan dat het uit is met de nieuwe vriend. Er waren veel problemen thuis; veel drank en veel ruzie. Moeder is blij dat dat nu allemaal achter de rug is en verwacht dat het gedrag van Samir wel zal bij trekken.

Zijn er elementen waar je je zorgen om maakt?

Waarom wel en waarom niet?

Welke signalen leidt je hieruit af?

Wat onderneem je en waarom?

Deel IV

Drie maanden later vertelt Samir enthousiast dat zijn hond weer terug is. Als je doorvraagt hoor je dat de relatie tussen moeder en de vriend weer hersteld is.

Zijn er elementen waar je je zorgen om maakt?

Waarom wel en waarom niet?

Welke signalen leidt je hieruit af?

Wat onderneem je en waarom?

Ad 3.3 OEFENING OBSERVATIE OPDRACHTEN

Oefening observatie opdracht docent

- * Weet de docent zijn vermoedens helder onder woorden te brengen?
- * Gaat de docent integer om met het vermoeden? Houdt hij/ zij nog voldoende openheid naar het vermoeden toe?
- * Is de docent bereid zijn twijfels en aarzelingen onder het voetlicht te brengen?
- * Staat de docent open voor de reactie en suggesties van de IB-er?

Oefening observatie-opdracht IB-er/ Schoolmaatschappelijk werkster etc

- * Is de IB-er in staat tot luisteren? Geeft hij/ zij ruimte aan de docent?
- * Lukt het de IB-er de situatie in kaart te brengen?
- * Stelt de IB-er open vragen?
- * Stelt de IB-er doorvragen?
- * Geeft de IB-er praktische adviezen?
- * Geeft de IB-er duidelijkheid over het vervolg?

PAUZE 10.45-11.00

3.2 ZORGRROUTE EN PROTOCOL 11.00-11.45

- Omschrijving:** Gesprek over de bepaling van het moment waarop een vermoeden naar buiten wordt gebracht, met wie het wordt gecommuniceerd en de consequenties daarvan.
- Doelstelling:** De deelnemers worden zich bewust van beslismomenten en zien in dat een melding diverse consequenties heeft.
- Tijdsduur:** 45 minuten
- Toelichting:** Het moment waarop men een vermoeden naar buiten brengt is moeilijk te bepalen (doorgaans wacht men net iets te lang). Men komt vaak in een dilemma terecht, waarbij voortdurend voors en tegens van het naar buiten brengen om de voorrang te geven. Het is immers niet zo dat het naar buiten brengen meteen alles oplost. Het proces dat men dan ingaat is zwaar, voor alle partijen. Indien het vermoeden naar buiten is gebracht wordt de kring van mensen, die er iets van te weten komen en er misschien ook – soms al jarenlang - iets van wisten steeds groter. Ook de kring van mensen die daadwerkelijk zijn betrokken bij de aanpak wordt steeds groter. Het is een proces van binnen naar buiten. Het is voor een melder vaak moeilijk te overzien wat er na een melding gebeurt. Soms misschien ook dingen die de melder niet had kunnen voorzien. In dit proces zitten steeds weer opnieuw lastige beslismomenten. In de argumenten daarbij (zowel de argumenten die pleiten voor als de argumenten die pleiten tegen) kan een onderscheid gemaakt worden naar beginsel- en naar gevolgargumenten. De beginselargumenten hebben te maken met opvattingen, normen en waarden en de gevolgargumenten over de gevolgen die wel of niet ingrijpen met zich meebrengt. Bij een ethisch verantwoorde beslissing zullen de beginselargumenten zwaarder wegen dan de gevolgargumenten. Bij iedere stap in het proces zullen deze argumenten een rol spelen. Bij iedere beslissing speelt ook steeds een rol wat het oplevert, voor wie en wanneer. Ook praktische zaken zullen van invloed zijn. Het inschakelen van externen betekent ook vaak vertraging (maar misschien moet je die op de koop toenemen als er specialistische hulp is vereist, hulp die de school niet kan bieden).
- Uitvoering:**
- * "Ja maar ..." oefening: in groepjes op flap zetten waarom de school niks aan huiselijk geweld gaat doen (kort en krachtig, zeg 7 minuten); daarna wisselen de flappen van groep en gaan de deelnemers de 'ja, maars' weerleggen (ook weer 7 minuten); daarna plenair nabespreken en de

typen argumenten benoemen -- U loopt de geïnterviewde argumenten langs en checkt of men vooral beginselargumenten doorslaggevend laat zijn.

- * Iets willen doen aan de aanpak van huiselijk geweld is een ding, concreet aanpakken bij vermoedens is vervolgens iets anders. U vraagt welke lastige beslismomenten er vervolgens in het proces zitten. Bevraag op consequenties:
 - Van een collega naar interne zorgroute.
 - Van dat ene kind naar broertjes/ zusjes/ gezinssysteem.
 - Van intern naar extern.
- * Plenair worden op flap de voors en tegens van wel ingrijpen en die van niet-ingrijpen geïnterviewd. U bespreekt de dilemma's en vraagt vervolgens wat bepalend is voor het naar buiten brengen van vermoedens. Wat is daarbij de graadmeter en wat zijn doorslaggevende argumenten?
- * Hier komt ook de rol van interne en externe vertrouwenspersonen van de school aan bod (welke taken hebben die, welke rol kunnen ze spelen bij een melding). Daarnaast kan gewezen worden op de vertrouwensinspecteurs. (De rol van het AMK komt later aan bod.)

Organisatie:

Flapover

Achtergrondinformatie over taken en verantwoordelijkheden intern en extern, alsmede over de grenzen van ieders competentie. Ook informatie over de weerbarstigheid van de dagelijkse praktijk.

3.4 ROL AMK 11.45-12.00

- Omschrijving:** Informatieve ronde over AMK en steunpunten huiselijk geweld.
- Doelstelling:** De deelnemers hebben kennis van functie en werkwijze AMK en steunpunten huiselijk geweld.
- Tijdsduur:** 15 minuten
- Toelichting:** Het AMK heeft behalve de functie van meldpunt ook een adviesfunctie en een consultatiefunctie. Het AMK kan dus een professionele ondersteunende rol spelen bij de processen die voorafgaan aan melden. Het is van belang de deelnemers hierover te informeren.
En dat laatste geldt ook voor de steunpunten huiselijk geweld die op sommige plekken worden opgericht.
Hier kan ook gewezen worden op de rol van vertrouwensinspecteurs en het meldpunt huiselijk geweld van de inspectie van het onderwijs.
- Uitvoering:**
- * U informeert de deelnemers over de functie van het AMK, hun werkwijze en wat er precies gebeurt als men belt (mensen vinden het doorgaans niet gemakkelijk om te bellen). U geeft ruimte om vragen te stellen. Hetzelfde doet u met steunpunten huiselijk geweld.
 - * Naar aanleiding van het voorgaande programma-onderdeel vraagt u of men ergens vastliep en of professionele informatie/ advies uitkomst had geboden daarvoor.
- Vorbereiding:**
- * Informatie over AMK en steunpunten huiselijk geweld (zit in de reader).

3.5 BELEVING VAN HET KIND

12.00-12.30

- Omschrijving:** Nagaan aan welke voorwaarden een vertrouwenspersoon moet voldoen en zich enigszins kunnen inleven in de leerling.
- Doelstelling:** Deelnemers ontdekken de kwaliteiten van een vertrouwensfiguur en kunnen zich enigszins verplaatsen in een leerling tijdens een gesprek over vermoedens van huiselijk geweld.
- Tijdsduur:** 30 minuten
- Toelichting:** Slachtoffers van huiselijk geweld zullen vaak de schuld bij zichzelf zoeken. Men schaamt zich rond hetgeen gebeurd is/ gebeurt. Naar familie toe zullen kinderen ten allen tijde loyaal zijn. Soms is er sprake van ontkenning. Welke reacties een kind ook heeft, het zal voor hem/ haar altijd moeilijk zijn om te praten over zijn/ haar ervaringen. Dit zal een kind/ leerling alleen doen met iemand die hij/ zij vertrouwt. Tijdens een moeilijk gesprek over vermoedens van huiselijk geweld met een docent zal een leerling te maken krijgen met emoties en gevoelens (bijvoorbeeld: twijfels, angsten, weerstanden, verwachtingen). Door bewustwording van deze emoties door de docent, zal het gesprek met de leerling een beter verloop hebben (meer begrip van docent voor leerling). De oefening gaat eerst in op de kwaliteiten van een vertrouwensfiguur, waarna ingegaan wordt op de gedachten die door het hoofd van een leerling zullen flitsen wanneer er over de ervaringen gepraat wordt. Hieraan kunt u eventueel de gedachten van een docent in een dergelijk gesprek koppelen.
- Uitvoering:**
- * U vraagt de deelnemers vanuit de eigen ervaring kernkwaliteiten te noemen van een vertrouwenspersoon. Waarom neem je de een wel en de ander niet in vertrouwen? Waaraan moet een vertrouwenspersoon voldoen. Wat verwacht u van een vertrouwenspersoon?
 - * Op gele memobriefjes schrijven de deelnemers trefwoorden. Deze plakt men op de plenaire flap. Een vertrouwenspersoon moet bijvoorbeeld:
 - goed kunnen luisteren;
 - de ander serieus nemen;
 - onbevooroordeeld zijn;
 - empathisch zijn;
 - het probleem bij de ander laten, het niet voor hem/ haar gaan zitten oplossen;
 - doorvragen;

- een geheim kunnen bewaren;
- interesse blijven tonen voor de ander;
- vertrouwen geven en winnen;
- later terugkomen op het gesprek.
- * Vertaling naar een situatie met een kind. Is dit ook wat leerlingen verwachten van u? Kunt u het concreet waarmaken? Hoe? Wat vindt u daarbij ingewikkeld?
- * U schetst kort de situatie voor iedere deelnemer: 'Stel u bent een van de leerlingen met wie u een gesprek gaat hebben (of heeft gehad) over vermoedens van huiselijk geweld. U leeft zich in in deze leerling. U bent de leerling. Hoe voelde hij/ zij zich tijdens het gesprek met u. Welke gedachten flitsten door haar/ zijn hoofd?
- * U vraagt de deelnemers om in de ik vorm letterlijk op te schrijven wat de leerling op dat moment denkt. Mogelijke gedachten van de leerling:
 - Straks gaat hij/ zij er met mijn ouders over praten en dan krijg ik de schuld dat ik mijn mond voorbij heb gepraat.
 - Ik hou van mijn ouders, die wil ik niet kwijtraken.
 - Zo erg is het toch ook allemaal niet.
 - Ik ga heus niet alles vertellen, ik schaam me kapot.
 - Shit, ik heb het niet goed verborgen, stom zeg, nu komt het allemaal uit.
 - Straks krijg ik thuis nog meer te verduren.
 - Zo meteen weet de hele school het!
- * Om de beurt spreken de deelnemers hun zin uit (eventueel nemen de deelnemers voor de groep plaats in een geënceneerde gespreksopstelling). In de nabespreking vraagt u of de uitspraken over angsten/ emoties van het kind zich verbinden met de angsten/ emoties van de docenten (welke gedachten flitsten er door het hoofd van de deelnemers voorafgaand of tijdens een leerling-gesprek). U besluit deze oefening met de vraag of men nu meer begrip heeft voor het kind?

Organisatie:

- * Flap-over en stiften.
- * Eventueel twee stoelen voor de groep, half tegenover/ half naast elkaar, zonder tafel ertussen.

MIDDAGPAUZE 12.30-13.15

4.1 GESPREK MET een LEERLING en/of een OUDER 13.15 – 14.15

Omschrijving: Rollenspel leerling-docent/ IB-er.

Doelstelling: De deelnemers kunnen vermoedens van huiselijk geweld bespreekbaar maken bij leerlingen en ouders.

- Luisterend oor.
- Kinderen die zelf met een verhaal komen.
- Contact maken en houden met de ouders.

Tijdsduur: 60 minuten

Toelichting: Leerkrachten en docenten hebben vooral contact met leerlingen, terwijl IB-ers en zorgcoördinatoren eerder ook met ouders zullen praten als het om vermoedens van huiselijk geweld gaat. Iedere deelnemers kiest bij deze oefening zelf met wie hij/ zij een gesprek wil oefenen, met een leerling of met een ouder.

Als een kind uit zichzelf begint te vertellen over de problemen waar hij of zij thuis midden in zit, valt er weinig voor te bereiden aan het gesprek. De leerling overvalt de docent als het ware. Ondanks dat de voorbereiding niet aanwezig is kunnen tips voor een gepland gesprek wel leidraad bieden om het gesprek zo goed mogelijk te kunnen voeren. Belangrijk hierbij is de houding en reactie van de docent. Het allerbelangrijkste is dat wanneer een leerling eenmaal de stap heeft genomen om steun te zoeken om iets te vertellen, gehoor vindt en niet terugkruipt in zijn schulp. Het gaat om het winnen van het vertrouwen van de leerling, dat de basis legt voor verder contact. Als dit lukt dan is dit een zeer goed eerste resultaat.

Ook een gesprek met ouders wil je als professional voorbereiden. Hoe maak je contact, deel je je zorgen om het kind op een manier dat je het contact niet verliest, etcetera. Je kunt een lijstje maken met punten die je wilt bespreken en hoe je dat wilt doen.

Uitvoering:

- * Korte presentatie do's en don'ts voor leerlinggesprekken en gesprekken met ouders.
- * Korte warming-up. Voorbeeld directe en indirecte vragen en feitelijke vragen. Oefening vragen stellen in tweetallen en directe-in-directe vragen stellen en feitelijke vragen stellen.

- * Deelnemers kiezen rollen en gaan in groepjes van 3 uiteen (leerling of ouder, docent, observator) en wisselen de rollen.
- * Plenaire nabespreking.

Organisatie:

Tafels staan in een U vorm, met een grote binnenruimte met daarin een kring van stoelen.

Ad 4.1 ACHTERGROND INFORMATIE: TIPS VOOR EEN GESPREK

Wat mag je van jezelf verwachten:

Niet: Veroordelen, dan bereik je niets. Probeer je in te leven in het kind of de ouder waarmee contact is, praat vanuit hun niveau. Deskundigen hebben jaren therapie nodig (als het al lukt) om de situatie op te lossen, dus waarom zou het jou in 5 minuten lukken.

Wel: Zoek een continue gesprekspartner ter consultatie. Moet je je boosheid en verontwaardiging kwijt als emotie, doe dat dan bij een ander.

Niet: Beschuldigen. Uw man of u 'heeft dat gedaan'.

Wel: Laat merken dat je ongerust bent over het kind, ongeacht wie wat gedaan heeft. Herhaal dit zonodig steeds opnieuw. Tast af, op welk punt, op welk gebied wordt de moeder ook ongerust (hygiëne, ziekte, jaloezie, ontwikkeling, uiterlijk).

Niet: De term 'huiselijk geweld' noemen, hieronder verstaat iedereen iets anders. De ouder kan dus in alle 'oprechtheid' ontkennen.

Wel: Duidelijk benoemen, waar je je zorgen om maakt.

Niet: Machteloos voelen en machteloos handelen. Oh, wat erg, wat moet je daar aan doen, daar kan je niets aan doen, ik doe maar net of ik niets hoor en zie, praat over iets anders.

Wel: Stel actieve vragen, vraag door! Zijn er andere signalen op een ander gebied te vinden (ter bevestiging of ontkenning).

Niet: Met angst, onzekerheid:

- als ik het nou verkeerd heb;
- mijn vreemde gevoel is toch geen bewijs;
- als ik een flater sla in de ogen van mijn collega's;
- als de vader straks komt en tegen mij gaat schreeuwen;
- als ze het kind nu maar niet nog meer de dupe wordt.

Wel: Het risico bewust nemen:

Nou én, en als ik het verkeerd heb, wat dan nog. Een goede ouder waardeert ongerustheid en extra zorg altijd ook al blijkt dit later niet terecht geweest te zijn. Van belang is wel, dat je je eigen ongerustheid kunt staven met de bevindingen uit observatie, anamnese en onderzoek.

Niet: De verantwoordelijkheid overnemen van de ouders. Ik zal wel even dit en dat en zus en zo.

Wel: Spreek de ouders aan op hun vader- en moederrol. U kunt zich ook wel ongerust maken, wat doen we eraan.

Niet Vrijblijvend blijven. Bij die en die instantie kunt u terecht en dan hoor ik over een half jaar wel hoe het gaat.

Wel: Laat merken dat als zij het erbij laten zitten, jij het er niet bij zal laten zitten.

Niet: Zeg niet, dat het géén schande is, want dat meen je toch niet.

Wel: We horen er tegenwoordig meer van dan vroeger. Gelukkig zijn er tegenwoordig mogelijkheden.

Ad 4.1 OBSERVATIEOPDRACHTEN ROLLENSPEL

- Weet de docent de leerling/ ouder op zijn/ haar gemak te stellen, het vertrouwen te waarborgen? Toont de docent begrip?
- Laat de docent de leerling/ ouder in haar/ zijn waarde? Laat de docent zijn/ haar eigen mening/ oordeel voor wat het is?
- Luistert de docent actief? Hoe doet hij/ zij dat? Neemt de docent de tijd?
- Stelt de docent voldoende doorvragen? Laat hij/ zij daarbij ruimte voor de leerling/ ouder? Dwingt hij/ zij de leerling/ ouder niet tot antwoorden? Is er voldoende openheid?
- Non-verbale communicatie?
- Wordt het gesprek goed afgerond? Is voor ieder duidelijk wat het vervolg zal zijn? Wordt ook daarin veiligheid betracht?

- Omschrijving:** Casus zorgroute wordt behandeld via de incidentmethode.
- Doelstelling:** De deelnemers maken optimaal gebruik van ieders kwaliteiten in een gezamenlijk denkproces waarin de precieze problematiek van een door een deelnemer ingebrachte casus in kaart wordt gebracht en van adviezen wordt voorzien.
- Tijdsduur:** 45 minuten
- Uitvoering:**
- * Een deelnemer wordt gevraagd een casus in te brengen waarbij de problemen liggen in het ontbreken van belangrijke voorwaarden in de interne en/ of externe zorgroute. Het moet niet zomaar een casus ergens in de school zijn, maar de casus-inbrenger moet er bij betrokken zijn en ook last hebben van het ontbreken van die voorwaarden (zie verder instructies incidentmethode) en verandering willen.
 - * U geeft instructie over de te volgen procedure in de bespreking van de casus (zie achtergrondinformatie over de incidentmethode). U vraagt of deelnemers deze manier van werken al kennen (bijvoorbeeld uit intervisie).
 - * U vraagt iedereen pen en papier te pakken.
 - * U begeleidt het op de incidentmethode geënte proces. Afhankelijk van de inbreng van de groep kunt u louter de tijd bewaken en bewaken of men de instructies hanteert of u kunt ook een eigen inbreng hebben. Valkuilen deelnemers:
 - men staat onvoldoende stil bij de kern van het probleem en gaat snel op zoek naar oplossingen/adviezen;
 - men vraagt onvoldoende door op het probleem en kan moeilijk het probleem van verschillende kanten bekijken;
 - men haalt zijn/ haar eigen situatie erbij en dwaalt af van de inbreng(st)er;
 - men kan moeilijk in metaforen en beelden denken of durft deze niet te uiten;
 - men komt niet tot de kern en blijft hangen in dingen die er eigenlijk niet toe doen;
 - men is te lang aan het woord en langdradig en maakt omwegen.

- * Diegene die de casus inbrengt neemt plaats voor de groep en geeft aan waar zijn/ haar knelpunten, dilemma's, vragen zitten. Hij/ zij vertelt niet over welke acties tot nu toe zijn ondernomen.
- * De overige deelnemers mogen probleemverhelderende vragen stellen.
- * Brainstormronde onder de overige deelnemers, inbrenger doet niet mee, maar luistert.
- * Iedereen schrijft één advies op voor de inbrenger.
- * De adviezen worden voorgelezen en vervolgens gegeven aan de casusinbrenger.
- * De casusinbrenger geeft weer wat hij/ zij in de praktijk heeft gedaan (of had bedacht om te gaan doen) en wat hij/ zij vindt van de adviezen.
- * Groepsgesprek over de adviezen.

Organisatie:

- * Voorbereiding; instructie incidentmethode.
- * Opstelling: tafels staan in een U vorm, met een grote binnenruimte met daarin een kring van stoelen.
- * Pen en papier voor iedere deelnemer.
- * Klokje voor de trainer.
- * Sheet met instructies incidentmethode.
- * Flap-over en stiften.

Ad 4.2 ACHTERGRONDINFORMATIE

Werkwijze incidentmethode.

5 min.	Inbreng(st)er brengt casus in met een zo gericht mogelijke toelichting.
10 min.	Collega's stellen vragen om casus en met name het probleem/ de problemen helder te krijgen: - geen waarom vragen, vooral hoe en wat vragen; - geen achtergrondinformatie, maar verheldering; - bekijk de casus vanuit verschillende invalshoeken; - zoek naar relatie tussen (situatie van de) inbreng(st)er en probleem in casus; - richt je volledig op de inbreng(st)er, het gaat niet om je eigen verhaal.
10 min.	Collega's praten over probleem, inbreng(st)er luistert, maar zwijgt: - formuleer nog geen adviezen; - werk ook met beelden, metaforen; - spreek vrijuit, denk hardop.
5 min.	Collega's schrijven adviezen en tips op over de aanpak van het probleem waarvan men denkt dat het de inbreng(st)er verder helpt in het dichterbij brengen van het door hem/ haar gewenste doel.
5 min.	Collega's lezen adviezen voor zoals ze op papier staan (geen gepraat eromheen, geen discussie).
5 min	Inbreng(st)er geeft een eerste reactie op de adviezen en geeft aan wat hij/zij heeft gedaan in de praktijk/of bedacht had te zullen gaan doen.

15.00-15.15 THEEPAUZE

4.3 VRAGEN BIJ HET VOORBEELD-PROTOCOL 15.15 – 15.35

- Omschrijving:** Het tweede deel van de huiswerkopdracht was om vragen te noteren bij het voorbeeld-protocol. Mogelijk is een aantal van die vragen al beantwoord gedurende de dag, maar de overige vragen kunnen nu aan bod komen.
- Doelstelling:** Deelnemers krijgen antwoord op hun vragen, zodat zij beter met het voorbeeld-protocol kunnen gaan werken.
- Tijdsduur:** 20 minuten
- Toelichting:** Wanneer de aanpak van huiselijk geweld aan de basis in gang is gezet, is het van groot belang dat verwijzen en de externe zorgroute met uiterste zorg is ingericht. Het voorbeeld-protocol is daartoe een hulpmiddel. Een slechte borging daarvan de zorgroute en/ of onbekendheid daarmee is niet stimulerend voor een goede aanpak aan de basis.
- Uitvoering:**
- * U inventariseert de vragen, groepeer ze eventueel en beantwoord ze vervolgens. U betreft deelnemers bij de beantwoording.
 - * U benadrukt de functie van een stappenplan. U inventariseert wat men ervan vindt (is het werkbaar?)
 - * U vraagt wanneer men van dit plan zou/ kan afwijken. (Denk ook aan de uitspraak: relatie en realiteit boven regels).
 - * U bespreekt wat de mogelijkheden en de beperkingen van een protocol zijn.
- Organisatie:**
- * Flapover en stiften.

4.4 ACTIEPUNTEN 15.35-16.15

- Omschrijving:** Reflectie op de module en aanzet tot actieplan.
- Doelstelling:** De deelnemers nemen verantwoordelijkheid voor het geleerde en zijn in staat tot de aanzet van een actieplan.
- Tijdsduur:** 40 minuten
- Toelichting:** Door het opstellen van actiepunten van de deelnemer voor zichzelf en de school wordt bevorderd dat de training gaat leiden tot verbeteringen in de praktijk van de aanpak van huiselijk geweld op de school.
- Uitvoering:**
- * Iedere deelnemer ontvangt een werkblad met vragen voor een actieplan. U geeft een korte instructie. Belangrijk om aan te geven: het is een eerste inventarisatie van persoonlijke en organisatie-actiepunten en probeer het klein te houden (zie ook aandachtspunten leerdoelen).
 - * De deelnemers gaan in tweetallen (IB-er en docent van dezelfde school) uit elkaar en helpen elkaar bij het maken van de aanzet tot een actieplan.
 - * U loopt rond tussen de verschillende groepjes en coacht waar nodig.
 - * Plenair vertelt ieder zijn/ haar actiepunten.
- Organisatie:**
- * Werkbladen met aanzet tot actieplan.
 - * Rustige hoekjes voor de tweetallen.

Ad 5 WERKBLAD

Uit de training neem ik mee:

Persoonlijke actiepunten:

Mijn actiepunten ter verbetering van mijn eigen handelen als professional:

De komende periode richt ik me vooral op:

Ik heb daarvoor nodig:

Actiepunten organisatie:

Mijn actiepunten voor onze school waar ik als professional een bijdrage ga leveren:

De komende periode richt ik me vooral op:

Ik heb daarvoor nodig:

TERUGBLIK op de cursus 16.15-16.30

- Omschrijving:** Schriftelijke en mondelinge evaluatie van de training.
- Doelstelling:** Cursisten laten reflecteren op de training en als trainer feedback ontvangen.
- Tijdsduur:** 15 minuten
- Toelichting:** Na het werken aan actiepunten kan de evaluatie kort en krachtig zijn, maar reflectie op de twee dagen is wel belangrijk.
- Uitvoering:** Evaluatieformulieren uitdelen en laten invullen, kort nabespreken.
- Organisatie:** Evaluatieformulieren hebben.

Nascholing voor professionals in basisonderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs inzake huiselijk geweld

Amsterdam, Januari 2004

Informatiemap voor cursisten

Inhoudsopgave

1	Achtergronden huiselijk geweld: feiten, aard, gevolgen en uitingsvormen	4
2	Juridische aspecten bij de aanpak van huiselijk geweld vanuit onderwijs	8
3	Aspecten van omgaan met vermoedens van huiselijk geweld	13
4	Signaleren van een vermoeden van huiselijk geweld	15
5	Een professionele houding naar de betrokkenen	17
6	Gesprek met de leerling	19
7	Gesprek met de ouder(s)	22
8	Interculturele communicatie	26
9	Loverboys	28
10	Informatie over Bureau Jeugdzorg en het Advies & Meldpunt Kindermishandeling (AMK)	31
11	Informatie over de Raad voor de Kinderbescherming	33
12	Steunpunt Huiselijk Geweld	34
13	Literatuur	35
14	Websites	38
15	Rechten van het kind	40
16	Overheadsheets trainingsprogramma	41

1 Achtergronden huiselijk geweld: feiten, aard, gevolgen en uitingsvormen

Elk jaar komen duizenden kinderen en volwassenen in aanraking met geweld in de thuissituatie. Naast de slachtoffers van het geweld zijn veel kinderen getuige van huiselijk geweld. Getuige zijn van huiselijk geweld betekent opgroeien in een omgeving waarin agressief gedrag geuit wordt door een ouder en gebruikt wordt om de andere ouder te kunnen controleren en domineren. De gevolgen voor kinderen die in een sfeer van geweld en spanning opgroeien moet niet onderschat worden. Kinderen die getuige zijn van geweld lopen namelijk verhoogd risico om uiteindelijk zelf slachtoffer van het geweld te worden. Daarnaast lopen zowel kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld als slachtoffers van het geweld grote risico's om op de korte en of lange termijn daarvan de gevolgen te ondervinden. Het kan ook van invloed zijn op de schoolprestaties.

Definitie van huiselijk geweld:

'Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd. Geweld betekent in dit verband aantasting van de persoonlijke integriteit. Onderscheid wordt gemaakt tussen geestelijk en lichamelijk geweld (waaronder seksueel geweld)'.

Bron: Nota Privé Geweld – Publieke Zaak. Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld. 2002

Met het begrip 'huiselijke kring' krijgt de relatie tussen de dader en het slachtoffer meer nadruk en niet de locatie. Hierbij gaat het om (ex) partners, gezinsleden, familieleden en huisvrienden.

De definitie van huiselijk geweld wordt hier ruim opgevat, maar probeert recht te doen aan de vele uitingsvormen van huiselijk geweld. Dit loopt bijvoorbeeld uiteen van het getuige zijn van geweld in de thuissituatie tot aan ouderenmishandeling. De volgende vormen van huiselijk geweld zijn bijvoorbeeld:

- Vrouwenmishandeling
- Kindermishandeling
- Het getuige zijn van geweld
- Ouderenmishandeling
- Oudermishandeling
- Partnermishandeling
- Mannenmishandeling

Het huiselijk geweld dat in deze training aanbod komt is voornamelijk huiselijk geweld waarbij kinderen en jongeren betrokken zijn. Dit betekent dat kindermishandeling, verkeringsgeweld, maar ook het getuige zijn van geweld in deze training centraal staan. Het getuige zijn van geweld in de thuissituatie kan vanzelfsprekend betrekking hebben op alle mogelijke varianten van huiselijk geweld. In deze training wordt uitgegaan van het feit dat kinderen en jongeren die opgroeien in een onveilige omgeving daar gevolgen van kunnen ondervinden die door onderwijzend personeel mogelijkesignaleerd kunnen worden om erger te voorkomen.

Feiten

Om het begrip Huiselijk Geweld nader toe te lichten volgt hier een aantal feiten over het verschijnsel huiselijk geweld.

Huiselijk Geweld:

- komt voor in alle lagen van de bevolking ongeacht leeftijd, etniciteit, opleiding en beroep;
- komt voor in intieme relaties;
- heeft te maken met herhaling van gedrag, inclusief verschillende vormen van mishandeling, lichamelijk, psychologisch, emotioneel en economisch geweld, en het inzetten van de kinderen;
- wordt gebruikt om slachtoffers op een systematische manier te intimideren, vernederen en bang te maken om controle en macht over hen uit te oefenen;
- is gedrag dat in de meeste gevallen is aangeleerd (vaak is gedrag overgenomen uit de eigen familiesituatie, het gedrag wordt beloond met wenselijke resultaten voor de dader);
- wordt veroorzaakt door de dader en niet door het slachtoffer of de relatie;
- is strafbaar waar sprake is van daadwerkelijk of dreigen met fysiek of seksueel geweld;
- betreft zowel mannen als vrouwen: de mate en ernst van het geweld is bij vrouwen groter dan bij mannen.
- heeft grote gevolgen voor de slachtoffers en de kinderen. Ook de periode waarin dader en slachtoffer van elkaar gescheiden zijn heeft effect op de kinderen.
- resulteert in overlevingsgedrag bij het slachtoffer. Dit betekent onder andere het geweld ontkennen of minimaliseren, verantwoordelijkheid nemen voor het geweld, de dader beschermen, alcohol en/of drugs gaan gebruiken, zelfverdediging, hulp zoeken, niet uit de geweldsrelatie stappen.

Het gaat om de volgende vormen van geweld:

- Lichamelijk geweld
- Psychisch geweld
- Verwaarlozing (zowel lichamelijk als psychisch)
- Seksueel misbruik
- Schending van rechten
- Financiële uitbuiting

Gevolgen van huiselijk geweld

Het is van belang om andere soorten van geweld niet los te zien van huiselijk geweld. De diepere oorzaken van meer openlijke geweldpleging moeten in het privé-domein worden gezocht. Kinderen die van jongs af aan (als slachtoffer of als getuige) met geweldpleging worden geconfronteerd, lopen een verhoogd risico om later in hun leven zelf als dader betrokken te raken bij verschillende vormen van criminaliteit (De Bie en De Haan, 1999).

Het gevoel van stabiliteit en veiligheid van jonge mensen wordt aangetast bij het zien, of horen of later te weten komen dat een ouder slachtoffer is geweest van huiselijk geweld.

- Kinderen en adolescenten lopen grote kans om in toenemende mate emotionele en gedragsproblemen te ervaren.
- Sommige jonge mensen die problemen ervaren vertonen traumatische stress reacties, zoals flashbacks, nachtmerries, intense schrikreacties en constante zorg over mogelijk gevaar.
- Kinderen en adolescenten die opgroeien in een omgeving van huiselijk geweld lopen groot risico slachtoffer te worden van kindermishandeling.
- De dader kan kinderen en adolescenten gebruiken als een controle middel ten opzichte van het volwassen slachtoffer.

Voorbeeld:

- claimen dat het slechte gedrag van de kinderen de reden is van het geweld ten opzichte van het slachtoffer;
- dreigen om geweld tegen de kinderen en hun huisdieren te gebruiken;
- de kinderen gijzelen of ontvoeren om op die manier het slachtoffer te straffen;
- zich negatief uitlaten tegenover de kinderen over het gedrag van het volwassen slachtoffer;
- kinderen en adolescenten kunnen sterke ambivalentie ervaren ten opzichte van de gewelddadige ouder: affectie gaat gepaard met gevoelens van afkeuring en teleurstelling;
- jongeren kunnen het gedrag, dat voor hen een voorbeeldfunctie heeft gemakkelijk imiteren.
- Het blootstellen aan geweld kan kinderen en adolescenten overgevoelig maken voor agressief gedrag. Wanneer dit gebeurt, wordt agressie deel van de norm en dit is in hun ogen minder snel reden tot zorg.

De spiraal van geweld¹

Om meer inzicht te krijgen in de processen die zich afspelen tussen partners waarbij geweld voorkomt, bespreken we hier het geweldspiraal. In dit geval gaat het om geweld van de man ten opzichte van de vrouw. Deze spiraal van geweld geeft de dynamiek weer die tussen mannen en vrouwen voor kan komen; het is een beschrijving van een proces dat door veel westerse paren herkend wordt.

Stadia

- 1 Het romantische ideaal.
- 2 Barsten in het ideaal, het waarnemen van verschillen.
- 3 De vrouw begint een gesprek over de relatie en uit kritiek.
- 4 De man reageert afwijzend en angstig-defensief.
- 5 Vrouw voelt zich verantwoordelijk en redt de relatie.
- 6 Ontspanning bij de man, herstel van de romantische mythe.
- 7 De vrouw raakt gefrustreerd en wordt bedekt woedend.
- 8 De man raakt meer en meer gefrustreerd en begint lichamelijk geweld te gebruiken.
- 9 De vrouw raakt verstild, uit contact en geïsoleerd. Gevoel van verraad en rouw om verlies van het romantisch ideaal.

Noot ¹ Bron: Intieme oorlog. Over geweld en kwetsbaarheid in gezinsrelaties. Justine van Lawick, Martine Groen, Van Gennep Amsterdam 1998

- 10 Het terugtrek-gedrag van zijn vrouw roept angst op bij de man en leidt tot meer agressie. Gevoel van verraad en rouw om verlies van romantisch ideaal.
- 11 Toenemende isolatie en 'bevrozen' van de vrouw. Vervreemding van haar eigen lichaam, gevoel en denken. Symptomen van dissociatie en afsplitsing van delen van zelf. Bewustzijnsvernaauwing.
- 12 Toenemende angst voor verlies van verbinding bij de man. Pogingen het contact te herstellen door toenemende controle: meer geweld. Afsplitsen van de gewelddadige acties van het zelf.
- 13 Algeheel disfunctioneren op alle niveaus van het partnersysteem.

2 Juridische aspecten bij de aanpak van huiselijk geweld vanuit onderwijs²

Wettelijke regeling

Voor het onderwijs geldt geen specifieke in de wet geregeld beroepsgeheim. Van toepassing zijn algemene wettelijke regels zoals art. 272 Wetboek van Strafrecht dat (ook) docenten de plicht oplegt om vertrouwelijk om te gaan met gegevens over hun leerlingen.

Voor het openbaar onderwijs geldt bovendien art. 25 Ambtenarenwet waarin een algemene geheimhoudingsplicht voor ambtenaren is opgenomen. Daarnaast bevat de rechtspositieregeling van docenten vaak een plicht om vertrouwelijk om te gaan met gegevens van leerlingen. Bovendien kennen sommige scholen een privacyreglement met eveneens een geheimhoudingsplicht. Hier gaat het alleen over het verstrekken van persoonlijke informatie over de leerling (of zijn ouders). Het doorgeven van schoolresultaten en dergelijke blijft buiten beschouwing.

Informatie verstrekken zonder toestemming

De regelingen die hiervoor zijn beschreven impliceren dat docenten in beginsel alleen met toestemming van de leerling of van zijn ouders informatie over hem of zijn ouders aan een ander door mogen geven. Het gaat dan om gerichte toestemming voor een bepaalde informatieverstrekking. Een algemene opmerking in een brochure dat de school deelneemt aan een zorgoverleg en dat leerlingen daar zo nodig kunnen worden besproken, is niet voldoende. Wordt er over een leerling gesproken met anderen buiten de school die niet direct bij het onderwijs aan de leerling zijn betrokken, dan moeten de ouders en/of de leerling daar gericht toestemming voor geven. Is er geen toestemming gegeven, of is het niet mogelijk om toestemming te vragen, dan kan vertrouwelijke informatie over de leerling in beginsel niet aan anderen worden verstrekt.

Een geheimhoudingsplicht is echter nooit absoluut. Het is denkbaar dat een docent, een begeleider of een zorgcoördinator vanwege zorgen over de (opvoedings)omstandigheden van de leerling zodanig in gewetensnood komt, dat hij tot de conclusie komt dat hij moet spreken. Dat kan echter alleen wanneer de veiligheid of de gezondheid van een leerling wordt bedreigd, zoals in geval van een vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling. Gelet op de belangen van de leerling die aan zijn zorg is toevertrouwd, kan de docent in dat geval een beroep doen op overmacht. Hij zegt dan in feite: 'Ik doorbreek bewust mijn zwijgplicht omdat ik alleen daardoor een nog zwaarder belang van mijn leerling kan dienen'. Bij overmacht speelt altijd een conflict van plichten: de plicht om te zwijgen en de plicht om in het belang van de leerling te spreken.

Noot ² Bron: Samenwerking en beroepsgeheim. Juridische mogelijkheden voor het uitwisselen van gegevens bij de aanpak van huiselijk geweld. Paul Baeten, Lydia Janssen Utrecht, NIZW. p. 15-18 en p 31 – 33.

Wellicht ten overvloede wordt in dit verband gewezen op art. 255 Wetboek van Strafrecht dat degene strafbaar stelt die een ander die aan zijn zorg is toevertrouwd in een hulpeloze toestand laat. Op grond van deze strafrechtelijke norm mag van een docent, ondanks zijn zwijgplicht, een actief optreden worden gevraagd als de omstandigheden waarin de leerling verkeert daar om vragen.

Voor het verstrekken van gegevens zonder toestemming of medeweten van de leerling zijn de volgende elementen van belang:

- *Overmacht*
Ter bestrijding van huiselijk geweld kan een docent in een situatie van overmacht leerlinggegevens verstrekken aan anderen.
- *Groepsoverleg*
Ter bestrijding van huiselijk geweld is het soms noodzakelijk dat een docent deelneemt aan groepsoverleg met anderen van buiten de eigen instelling. Het uitwisselen van leerlinggegevens in een dergelijk groepsoverleg is alleen onder zeer bepaalde voorwaarden mogelijk.
- *Meldrecht kindermishandeling*
Docenten hebben het recht redelijke vermoedens van kindermishandeling aan het AMK en aan de Raad voor de Kinderbescherming te melden.

Beroep op overmacht

In principe mogen hulpverleners en andere betrokkenen zonder toestemming geen gegevens over hun cliënten aan anderen geven. In situaties waarin alleen door te spreken een zwaar belang van de cliënt of van anderen dan de cliënt kan worden gediend, kan een hulpverlener onder bepaalde voorwaarden zijn geheimhoudingsplicht doorbreken. Hij doet dan een beroep op overmacht. Een beroep op overmacht wordt ook wel een conflict van plichten genoemd, omdat de plicht van de hulpverlener om te zwijgen botst met de plicht om te spreken in het belang van de cliënt of van anderen dan de cliënt. In de volgende hoofdstukken zal per beroepsgroep nader op overmacht worden ingegaan. Welke beroepsgroep het ook betreft, bij ieder geval waarin een hulpverlener of een andere betrokkene overweegt om in het belang van zijn cliënt ondanks zijn beroepsgeheim toch te spreken, dient hij zichzelf de volgende vijf vragen te stellen:

- 1 Wel gerechtvaardigd doel wil ik bereiken met het geven van informatie?
- 2 Kan dit doel ook worden bereikt zonder dat ik informatie aan een ander verstrek?
- 3 Is het, gelet op de situatie, mogelijk en verantwoord om toestemming van mijn cliënt te vragen en, zo ja, heb ik alles gedaan om die toestemming daadwerkelijk te krijgen?
- 4 Weegt het direct gevaar of het ernstige nadeel voor de cliënt dat ik met de gegevens verstrekking wil opheffen of verminderen, op tegen het belang dat de cliënt heeft bij geheimhouding?
- 5 Welke informatie heeft de ander echt nodig om het belang van mijn cliënt te dienen of het gevaar voor hem af te wenden?

Opmerkingen

- Een beroepskracht die binnen een instelling of organisatie werkt en overweegt een beroep te doen op overmacht, moet de zaak eerst doorspreken met een leidinggevende.

De betrokkene behoudt echter, ook na dit overleg, zijn eigen professionele verantwoordelijkheid en neemt dus uiteindelijk zelf de beslissing.

- Vooral in geval van twijfel is het zinvol om ook eerst te overleggen met een medewerker van de eigen beroepsorganisatie die zich met het beroepsgeheim bezighoudt.

Deelname aan overleg

In sommige gevallen kan het ter bestrijding van huiselijk geweld noodzakelijk zijn dat hulpverleners en andere betrokkenen deelnemen aan groeps-overleg met anderen van buiten de eigen instelling of praktijk. Dit overleg is altijd mogelijk wanneer de cliënt daarvoor toestemming heeft gegeven en wanneer de casusbespreking anoniem is. Worden er tijdens het overleg cliëntgegevens uitgewisseld zonder toestemming van de cliënt, dan geldt voor alle beroepsgroepen dat dergelijk overleg alleen mogelijk is als aan de volgende vijf voorwaarden wordt voldaan:

- Er is sprake van overmacht.
- Alle deelnemers aan het overleg hebben een directe relatie met de cliënt die onderwerp is van overleg en wiens belangen behartigd worden.
- Het overleg heeft tot doel de belangen van de cliënt te behartigen, bijvoorbeeld het stoppen van geweld waar de cliënt als slachtoffer of getuige bij betrokken is.
- De cliënt wordt zo spoedig mogelijk geïnformeerd over het overleg, de inhoud en de resultaten.
- De persoonsgegevens die de hulpverlener verstrekt:
 - zijn noodzakelijk voor het realiseren van het gerechtvaardigd doel;
 - worden uitsluitend gebruikt voor het realiseren van het doel;
 - worden zonder uitdrukkelijke toestemming van de medische hulpverlener niet door deelnemers aan anderen verstrekt;
 - worden alleen aan die deelnemers verstrekt die de informatie nodig hebben voor een goede taakuitoefening.

Meldrecht kindermishandeling

Mag een hulpverlener een vermoeden van kindermishandeling melden als hij daarmee zijn beroepsgeheim schendt? In de wet is vastgelegd het recht om te melden bij een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) en het recht om te melden bij de Raad voor de Kinderbescherming.

Meldrecht aan het AMK

Art. 34c lid 3 van de Wet op de jeugdhulpverlening (Wjhv) biedt duidelijkheid over de positie van hulpverleners en anderen met een beroepsgeheim ten opzichte van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK).

Genoemd artikel geeft alle functionarissen met een beroepsgeheim of een zwijgplicht nadrukkelijk het recht om zonder toestemming van de cliënt een melding te doen van een vermoeden van kindermishandeling. Daarnaast mag een 'geheimhouder', zo nodig ook weer zonder toestemming van de cliënt, informatie geven als het AMK daarnaar vraagt.

Het meldrecht mag worden gebruikt om een situatie van kindermishandeling te (doen) stoppen of om een onderzoek naar een redelijk vermoeden van kindermishandeling mogelijk te maken. Een functionaris met een beroepsgeheim of zwijgplicht die door het AMK gevraagd wordt om informatie, heeft dus het recht om de gevraagde informatie te geven ook als hij zelf, voordat het AMK belde, geen vermoeden had van kindermishandeling.

Het AMK kan geen melding of informatie afdwingen. Een (juridische) plicht om meldingen te doen of desgevraagd informatie te geven bestaat niet. De hulpverlener behoudt, met andere woorden, zijn eigen verantwoordelijkheid. Hij beslist zelf of hij een melding doet en welke informatie hij verstrekt. Daarbij speelt ook zijn plicht ten opzichte van zijn cliënt een zorgvuldig hulpverlener te zijn. Die zorgvuldigheid betekent in dit verband dat de hulpverlener alleen in zeer dringende situaties een melding kan doen zonder dat hij eerst over zijn vermoedens met de cliënt heeft gesproken. Overigens wordt de huidige Wet op de jeugdhulpverlening (Wjvh) vermoedelijk in 2005 vervangen door de Wet op de Jeugdzorg. Het meldrecht uit de Wjvh wordt daarin overgenomen. Meer over het AMK is te vinden in hoofdstuk 10.

Meldrecht aan de Raad voor de Kinderbescherming

Wanneer mag een beroepskracht naar de Raad voor de Kinderbescherming stappen om huiselijk geweld te melden? Art. 1: 243 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW) geeft iedere functionaris met een beroepsgeheim of een zwijgplicht het recht om zo nodig zonder toestemming van de cliënt, informatie te verstrekken aan de Raad voor de Kinderbescherming, voor zover deze informatie noodzakelijk is voor de taken van die Raad. Een beroepskracht die door de Raad voor de Kinderbescherming gevraagd wordt om informatie, heeft dus het recht om de gevraagde informatie te geven ook als hij zelf, voordat de Raad voor de Kinderbescherming belde, geen vermoeden had van kindermishandeling.

Bij deze regeling gaat het om een recht en niet om een plicht. De hulpverlener kan niet gedwongen worden om informatie te verstrekken. Hij houdt zijn eigen verantwoordelijkheid en beslist zelf of hij informatie verstrekt en welke informatie hij doorgeeft. Daarbij speelt ook zijn plicht om ten opzichte van zijn cliënt een zorgvuldig hulpverlener te zijn. Die zorgvuldigheid betekent in dit verband dat de hulpverlener alleen in zeer dringende situaties informatie kan verschaffen zonder dat hij eerst over zijn vermoedens met de cliënt heeft gesproken.

Meldcode Kindermishandeling

Er is een meldcode kindermishandeling ontwikkeld door het NIZW. Deze meldcode bestaat uit richtlijnen voor het handelen van beroepskrachten die betrokken zijn bij de signalering en aanpak van kindermishandeling.

De meldcode is te downloaden van de site van het expertisecentrum kindermishandeling:

www.kindermishandeling.info/Kindermishandeling-profs/download/meldcode.pdf

Vertrouwensinspecteurs: meldpunt

Binnen de inspectie van het onderwijs is een aantal inspecteurs aangewezen als vertrouwensinspecteurs. Deze vertrouwensinspecteurs hebben een adviserende en ondersteunende taak bij klachten rond seksueel misbruik en seksuele intimidatie. Ieder bevoegd gezag van een school of onderwijsinstelling is wettelijk verplicht bij een vermoeden van seksueel misbruik contact op te nemen met de vertrouwensinspecteur. Deze verplichting geldt voor klachten over leraren, directies en anderen die aan de school contractueel verbonden zijn. Ook als niet meteen duidelijk is of sprake is van strafbare feiten dient de vertrouwensinspecteur ingeschakeld te worden voor overleg.

Scholen en ook leerlingen kunnen eveneens contact opnemen met de vertrouwensinspecteur als zich situaties van ernstig fysiek en geestelijk geweld hebben voorgedaan. Anders dan bij seksueel misbruik zijn scholen in dit geval niet verplicht zich tot de vertrouwensinspecteur te wenden. Het verdient aanbeveling om in de schoolgids - waarin de naam van de vertrouwenspersoon van de school vermeld staat, evenals het adres van de klachtencommissie waar de school bij aangesloten is - ook aan te geven dat er vertrouwensinspecteurs bij de inspectie werkzaam zijn.

De vertrouwensinspecteur heeft geheimhoudingsplicht bij klachten over seksueel misbruik. Hij of zij zal in alle gevallen in overleg met de klager komen tot afspraken over de verdere afhandeling van de klacht en de stappen die worden genomen.

Is uw kind op school op een erg onaangename manier lastiggevallen? Misschien kunt u dan de hulp gebruiken van een vertrouwensinspecteur.

Bij de onderwijsinspectie werken vertrouwensinspecteurs bij wie u terecht kunt voor het melden van klachten over gebeurtenissen in het onderwijs op het gebied van:

- Seksuele intimidatie en seksueel misbruik
- Lichamelijk geweld
- Grove pesterijen

De vertrouwensinspecteurs zijn tijdens kantooruren bereikbaar op telefoonnummer **0900 – 111 3 111** (lokaal tarief).

Een vertrouwensinspecteur is aanspreekpunt voor betrokkenen bij scholen. De inspecteur helpt bij het zoeken naar oplossingen, bij het vinden van de juiste weg of bij het doen van aangifte.

3 Aspecten van omgaan met vermoedens van huiselijk geweld³

Mishandeling bagatelliseren

Huiselijk geweld en mishandeling roepen veel bij mensen op. Door de ernst en de omvang en tegelijkertijd de relatieve onzichtbaarheid van het probleem, krijgen mensen soms de neiging het probleem te bagatelliseren. Het feit dat zoveel mensen mishandeld worden is pijnlijk om te beseffen: mensen hebben liever het idee dat je dat zelf in de hand hebt. 'Je bent er toch zelf bij'. Dit wordt wel het 'blaming the victim' – mechanisme genoemd: de schuld wordt bij het slachtoffer gelegd en zo hou je de bedreiging van mishandeling van jezelf af. Hierdoor overschatten mensen de macht die vrouwen en kinderen hebben om het geweld te stoppen.

Niet mengen in privé-situaties

Ook het aloude idee dat je je niet moet mengen in privé-levens kan leerkrachten/ docenten afhouden van ingrijpen. Zeker leerkrachten, die een leerling het hele jaar in de klas hebben staan voor een dilemma. Het is ook niet eenvoudig om ouders te vragen naar huiselijk geweld en aan te spreken op dat gedrag. Toch kan dit veel steun bieden aan het slachtoffer als 'van buiten' wordt aangegeven dat het om niet te tolereren gedrag gaat. Terwijl daarmee de dader niet hoeft te worden aangevallen. Immers de zorgen die er bestaan rond het kind of de jongere staan centraal. Begrip voor het probleem van de dader is daarbij wel van groot belang.

Hoewel ook het onderwijzend personeel en de school een verantwoordelijkheid hebben wanneer vermoedens van huiselijk geweld ontstaan, wil dat niet zeggen dat hij of zij daarmee individueel in staat is om het geweld te stoppen. Doorverwijzen naar de juiste personen in school, maar ook naar hulpverleningsinstanties is noodzakelijk.

Huiselijk geweld is een problematiek die tot een gevoel van machteloosheid kan leiden. Dit is begrijpelijk. Het is daarom van groot belang een manier van werken te ontwikkelen om met dit gevoel om te gaan, zonder daarbij eigen kunnen en eigen grenzen uit het oog te verliezen.

Angst ernaast te zitten

De angst van leerkrachten/ docenten om het bij het verkeerde eind te hebben, kan gerelativeerd worden door te beseffen dat:

- het nooit kwaad kan je zorgen uit te spreken over de ontwikkeling van een zoon of dochter, ook niet als er geen sprake blijkt te zijn van mishandeling;

Noot ³ Bron: Mishandeling en seksueel geweld. Deskundigheidsbevordering voor huisartsen. NHG mei 1998 pp 78-79

- de leerkracht geen rechter is en niet precies hoeft te achterhalen wat er is gebeurd en wie dat heeft gedaan. Waarheidsvinding is geen taak van de leerkracht/ docent.

4 Signaleren van een vermoeden van huiselijk geweld⁴

Vroege signalering van vermoedens van huiselijk geweld kan erger voorkomen. Het bieden van vroegtijdige en effectieve steun voor jonge kinderen en hun families is van groot belang. Onderwijzend personeel heeft een belangrijke taak in het signaleren van vermoedens van huiselijk geweld.

Bij het signaleren van huiselijk geweld blijft zorgvuldigheid uiteraard een eerste vereiste. Een slaapprobleem wil nog niet zeggen dat een kind lichamelijk mishandeld wordt. Een kind dat stottert, hoeft niet psychisch mishandeld te zijn. En een kind met een zindelijkheidsprobleem wordt niet per definitie seksueel mishandeld. Wanneer een kind mishandeld wordt, of opgroeit in een onveilige situatie is dat vaak te merken aan zijn gedrag en dat van zijn opvoeders. Dat gedrag kun je observeren.

Eén signaal is niet genoeg om conclusies te trekken, één signaal is wel voldoende reden om alert te zijn.

- *Schrijf alle signalen op papier*
Probeer zo concreet mogelijk op te schrijven wat je opvalt aan het betreffende kind. Noteer tevens de datum en probeer na te gaan hoe lang je die vermoedens al hebt. De tijd gaat snel voorbij. Dit lijstje kan het vermoeden onderbouwen en van pas komen in overleg met anderen. De aantekeningen zijn persoonlijke werkaantekeningen waar je vertrouwelijk mee om dient te gaan. Vernietig de gegevens als ze niet meer nodig zijn.
- *Scheid eigen waarnemingen van die van een ander*
Soms vormt een verhaal van de ander aanleiding tot het vermoeden van huiselijk geweld. Constateringen van anderen kunnen het vermoeden wel bevestigen, maar besef dat het hier gaat om informatie uit de tweede hand. Neem deze niet minder serieus, maar scheid ze bij het inventariseren van de eigen waarnemingen.
- *Zoek niet naar bewijzen*
Bij het objectiveren van het vermoeden van huiselijk geweld is het belangrijk om geen definitief bewijs te gaan zoeken in signalen die een duidelijk bewijs zijn. Er is geen enkel signaal waaruit je direct de conclusie kunt trekken dat er sprake is van huiselijk geweld. Signalen staan niet op zichzelf. Het is juist van belang om meerdere aanwijzingen te verzamelen. De optelsom van de signalen geeft een beeld van het welzijn van het kind en over de gezinssituatie. De signalen geven geen volledig beeld van wat er thuis aan de hand is. Daar is op zijn minst overleg met anderen en een gesprek met de ouders voor nodig. Evenmin geven signalen uitsluitel over de dader van het geweld. Kortom, neem alle signalen serieus die aanleiding zijn tot zorgen over het functioneren van het kind.

Noot ⁴ Gebaseerd op: Kindermishandeling: Signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen. Adrie Wolzak. NIZW 2001 pp 69 – 76

- *Trek geen overhaaste conclusies*

Ook al lijken de signalen sterk, zekerheid bestaat er bij voorbaat niet. Er is overleg met anderen en de ouders en het betreffende kind nodig om het vermoeden te staven.

- *Denk niet te snel: 'het valt wel mee'*

Ondanks het advies om geen overhaaste conclusies te trekken, is het minstens zo belangrijk om niet te snel te denken dat wat het kind overkomt, wel mee zal vallen. Er kunnen andere problemen in het gezin mee spelen, maar ook dan is het belangrijk dat ouder op mogelijkheden voor hulp gewezen worden.

Een combinatie van durf en zorgvuldigheid is de basis voor het omgaan met signalen. Signaleren is een eerste stap in een reeks van handelingen om duidelijkheid te krijgen of er sprake is van huiselijk geweld.

Aard van een signaal

De diversiteit van signalen rond huiselijk geweld is groot. Agressief gedrag kan net zo goed een aanwijzing zijn als een blauwe plek. Uit de manier waarop ouders in het bijzijn van andere met elkaar omgaan en op elkaar reageren valt veel op te maken over hoe het thuis gaat. Grofweg zijn de signalen onder te verdelen in:

- Het lichamelijke welzijn van het kind
- Het gedrag van het kind
- Het gedrag van de ouders
- De gezinssituatie

5 Een professionele houding naar de betrokkenen⁵

De hoofdtaak van een leerkracht is lesgeven. Daarnaast draagt de leerkracht zorg voor het wel en wee van de leerlingen. Een schoon, veilig en goed schoolklimaat verhoogt het werkplezier van de leerling en de leerkracht. Immers de school kan voor een kind een hemel zijn maar ook een hel. Een hemel als het kind zich kan bezighouden in een veilige omgeving met leren, met vriendjes en als er een leerkracht is die het vertrouwt. Een hel als het 'vreemde' geïsoleerde kind – het kernwoord bij alle vormen van mishandeling is isolement – de agressie naar zich toetrekt, of uitgestoten en gepest wordt, of veel verzuimt en hierdoor leerproblemen krijgt, of van school gehaald wordt en zich weer in een nieuwe school en groep moet invechten. De school dient dus veilig te blijven.

Helaas kunnen leerlingen soms zelf of in de thuissituatie in een crisis terecht komen. Dit kan zijn door b.v. de alcoholproblematiek van een ouder, de scheiding van de ouders, een ernstig ongeluk van een familielid, geslagen worden of het getuige zijn van huiselijk geweld. Leerlingen rekenen dan op steun vanuit de school.

Professionele houding

De begeleidende leerkracht moet daarom waken voor een te grote betrokkenheid. Om goed hulp te kunnen bieden is een balans nodig tussen afstand en nabijheid. Voldoende afstand om een stap terug te kunnen doen om te overzien wat er allemaal speelt. Leerkrachten zijn geen professionele hulpverleners. Juist daarom is een zekere professionaliteit vereist om de ondersteuning van de leerling ter hand te nemen. Sleutelbegrippen hierbij zijn: transparantie, erkenning, begrip, durf en kunde.

Met *transparantie* wordt bedoeld dat je een bepaalde mate van openheid hebt. Je denken, voelen en handelen moet met elkaar overeenkomen. Transparantie houdt niet in dat je steeds verantwoording moet afleggen voor je daden. Je moet wel bereid zijn met in achthouding van het recht op privacy, je bedoelingen en interventies toe te lichten.

Erkenning betekent dat je bereid bent de leerling te accepteren zoals die is. Dit betekent ook dat je het antwoord van de leerling op jouw vragen respecteert. Aandachtspunten hierbij zijn:

- Luister rustig naar wat de leerling te zeggen heeft.
- Neem de leerling serieus, trek zijn/haar verhaal niet in twijfel.
- Steun de leerling in het feit dat het zijn/ haar geheim verteld heeft.

Bij *begrip* gaat het om het vermogen je in te leven in de gevoelens van de leerling en om zijn gedrag te zien in het licht van zijn omstandigheden.

Noot ⁵ Bron: bewerking van: evenwicht, crisisbegeleiding van leerlingen. Reeks schoolpraktijk leerlingbegeleiding KPC/EPN 1998

Je voelt gevoelens aan, maar maakt ze niet tot je eigen gevoelens (afstand/nabijheid). Aandachtspunten:

- Versterk het zelfvertrouwen van het kind door het aandacht en vertrouwen te geven en het te prijzen voor positief gedrag en werk.
- Bied het kind mogelijkheden zich te blijven uiten: door te praten, te tekenen of te schrijven.
- Het kind kan buitensporig gedrag vertonen; wees daarop bedacht en stel ook grenzen; overleg met derden als u daaraan behoefte heeft.

Bij crisisbegeleiding is *durf* nodig om doortastend te handelen. Een leerling in crisis heeft de neiging het contact met de werkelijkheid en zijn omgeving te verliezen. Je moet resoluut het contact aangaan en de leerling actief terugbrengen en houden in het hier en nu. Tijdens een gesprek moet je durven doorvragen. Aandachtspunten hierbij zijn:

- Beloof geen absolute geheimhouding, maar beloof wel dat u niets buiten medeweten van het kind om zult doen.
- Zeg dat u wilt helpen; u hoeft niet onmiddellijk te weten wat er gebeuren moet.
- Wees duidelijk en consequent.
- Voorkom een te grote uitzonderingspositie voor het kind.
- Ga na of de situatie op school veilig is.
- Handhaaf de gang van zaken in de klas, daarmee biedt u het kind stabiliteit.

Je moet de grenzen van je eigen kunnen kennen (*kunde*), weten waartoe je niet in staat bent. Regelmatig contact en overleg met collega's voor interview, consultatie en advies is belangrijk om je handelen te toetsen (= overleg met derden). In alle fasen van persoonlijke crisis speelt onmacht een cruciale rol. Wanneer je je eigen onmacht kunt en durft te aanvaarden kun je een leerling werkelijk helpen.

Algemene aandachtspunten:

- Het contact van de leerkracht met de ouders zal zich voornamelijk blijven richten op het functioneren van de leerling op school.
- Wees zorgvuldig met de privacy van kind en ouders.
- Als het kind bekend is bij het AMK en het verandert van school, dan is het van groot belang dat het AMK hiervan op de hoogte gesteld wordt.
- Het belangrijkste is dat het kind zich door u gesteund voelt en het vertrouwen heeft dat er een manier is om te zorgen dat de mishandeling ophoudt.

Daarnaast is het belangrijk dat de schoolleiding een visie heeft op leerlingbegeleiding. Dit dient te zijn vastgelegd in het schoolbeleid en geconcretiseerd in een protocol. Hierbij moet ook zijn opgenomen op welke wijze de leerkrachten hun kennis en inzicht kunnen verdiepen en ondersteuning kunnen krijgen vanuit de schoolleiding.

6 Gesprek met de leerling⁶

Praten met kinderen

Kinderen voelen zich vaak ondanks alles loyaal aan hun ouders. Daarom zijn zij ook niet snel geneigd uit zichzelf te praten over hun thuissituatie. Om een gesprek met iemand van buiten het gezin aan te gaan, moeten kinderen vaak heel wat overwinnen. Ze kunnen het als verraad zien, kunnen betwijfelen of er wel een probleem is, zich schamen voor hun ouders of het gevoel hebben dat zij zelf schuldig zijn. Ook angst voor de gevolgen kan een rol spelen. Ze kunnen bijvoorbeeld bang zijn voor straf van hun ouders of bang zijn dat hun ouders gaan scheiden. Eigenlijk hopen ze dat het allemaal vanzelf goed komt. Om die redenen kunnen kinderen met een dubbel gevoel een gesprek aangaan. Enerzijds hebben ze behoefte aan steun en begrip, maar anderzijds vinden ze het eng dat iemand van buiten het gezin weet heeft van de situatie. Het is van belang er in een eerste gesprek bij stil te staan dat kinderen vaak niet meteen alles durven te vertellen of geneigd zijn zaken af te zwakken.

Omdat kinderen het zelf moeilijk vinden om over het geweld thuis te praten, kan het helpen als de beroepskracht zelf het onderwerp expliciet aan de orde stelt en dat doet op een betrokken maar niet beladen manier. Het kind moet het gevoel en de uitleg krijgen dat het goed is om over heel moeilijke problemen te praten, en dat de beroepskracht daardoor niet van zijn stuk wordt gebracht omdat hij vaker met dit soort problemen te maken heeft gehad.

Wanneer zij daar uitdrukkelijk toe worden uitgenodigd zijn kinderen vaak bereid om over hun problemen te vertellen. Soms hebben ze meer tijd nodig, omdat ze eerst zeker willen weten of die beroepskracht wel te vertrouwen is. En vertrouwen hebben kinderen die getuige zijn van geweld vaak niet geleerd. Om die reden zijn soms meerdere gesprekken nodig voordat een kind zich bloot durft te geven.

Doel van het gesprek

Gesprekken met kinderen kunnen verschillende doelen dienen, afhankelijk van de fase en de context waarin ze gevoerd worden. Als het gaat om het onderzoeken van een vermoeden, is het doel vooral het verkrijgen van inzicht in de thuissituatie en in de problemen die het kind daarin ervaart. Tegelijkertijd zal het gesprek het kind ook steun moeten bieden of zal in ieder geval gezocht moeten worden naar ondersteuningsmogelijkheden als vervolg op het gesprek. Mogelijke doelen zijn:

- Het kind steunen.
- Helder krijgen wat er aan de hand is.
- Helder krijgen hoe het kind de problemen beleeft.

Noot ⁶ Bron: In de schaduw van geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Paul Baeten, Edith Geurts, NIZW 2002 pp. 68-69
Bron: Mishandeling. Signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen. NIZW: Adrie Wolzak, 2001 pp. 121-122 en 124-125

- Het kind duidelijk maken dat hulp van anderen nodig is om de problemen thuis op te lossen.
- Vertrouwen winnen voor verder contact.

Veiligheid

Veiligheid is een belangrijk element in het gesprek. Als het kind zich op zijn gemak voelt, zal hij eerder geneigd zijn iets te vertellen. Een beroepskracht kan een veilige en rustige sfeer creëren door het kind het gevoel te geven dat hij de tijd heeft om te praten. In het gesprek is het tempo van het kind bepalend en wordt niet geforceerd. Als het kind weinig of niets wil vertellen is dat zijn goed recht. Ook is het van belang rustig te reageren op het kind. Heftige emoties, zoals verontwaardiging of boosheid, kunnen kinderen afschrikken. Kinderen die getuige zijn van geweld zijn vaak extra gevoelig voor dergelijke emoties.

Daarnaast kunnen waardeoordelen over ouders het loyaliteitsconflict van kinderen versterken.

Geheimhouding

Soms willen kinderen alleen iets vertellen als het niet verder wordt verteld. De vraag om geheimhouding komt meestal voort uit angst voor de consequenties van het doorbreken van het gezinsgeheim. Daarom is het van belang de mogelijkheden om het kind te beschermen en de mogelijkheden tot hulpverlening aan het kind en zijn ouders te bespreken. Beroepskrachten kunnen echter geen onvoorwaardelijke geheimhouding beloven. De situatie kan zo ernstig zijn dat anderen ingeschakeld moeten worden. Beroepskrachten kunnen wel toezeggen dat zij geen stappen zullen ondernemen zonder die met het kind te bespreken.

Actief luisteren en vragen stellen

Door actief te luisteren kunt u veel informatie krijgen, en laat u tegelijkertijd zien dat u de leerling serieus neemt. Actief luisteren betekent luisteren naar zowel verbale als non-verbale boodschappen. Het betekent ook 'tussen de regels door' luisteren naar wat het kind eigenlijk zeggen wil. Stiltes en aarzelingen kunnen veel informatie geven. Probeer de gevoelens van de leerling af en toe samen te vatten in de eigen woorden van de leerling. Zo gaat u na of u de leerling begrepen heeft. Ook de manier van vragenstellen is van invloed op het verloop van het gesprek. Het gaat erom die vragen te stellen die het kind stimuleren om meer te vertellen.

Aandachtspunten in gesprekken met leerlingen:

- Praat op een rustige plek.
- Geloof de leerling altijd en trek zijn verhaal niet in twijfel. Onderschat of bagatelliseer de ernst van de situatie niet.
- Spreek waardering uit voor het feit dat de leerling de moed heeft om zijn verhaal te vertellen.
- Neem de tijd voor het gesprek. Laat de leerling in eigen tempo vertellen.
- Reageer rustig. Probeer gevoelens van schrik, verontwaardiging of woede niet te laten merken.

Je mag gevoelens laten zien maar nuchterheid in de stem geeft juist het gevoel van veiligheid en vertrouwen.

- Respecteer afstand. Respecteer de leerling als hij/ zij iets (nog) niet wil vertellen.
- Geef aan te willen helpen maar kom niet direct met oplossingen.
- Uit geen beschuldigingen aan het adres van de dader. Veroordeel de opvoeders/ ouders niet. Zij hebben juist hulp nodig. Bovendien heeft een leerling geen vertrouwen in iemand die zijn ouders afvalt.
- Pas u aan bij het woordgebruik van de leerling. Vraag om verduidelijking als u het niet goed begrijpt.
- Vertel de leerling dat het niet zijn schuld is dat dit is gebeurd en evenmin zijn verantwoordelijkheid.
- Vertel de leerling dat zij/ hij niet de enige is die zoiets overkomt en dat hulp mogelijk is.
- Beloof geen geheimhouding maar geef wel aan dat er niets zal gebeuren buiten de leerling om.
- Stel open vragen. Daardoor kan het kind in eigen woorden benoemen wat er aan de hand is en hoe hij zich voelt. Open vragen beginnen vaak met 'hoe' en 'kun je'. Vermijd vragen die alleen maar met ja of nee te beantwoorden zijn, zoals: 'Voelde je je toen verdrietig?'
- Stel korte vragen.
- Stel niet te veel vragen achter elkaar. Het gesprek lijkt dan meer op een verhoor. Bovendien loop je dan de kans niet veel meer te horen dan datgene waarnaar je vraagt.
- Stel geen waarom-vragen. De leerling snapt zelf ook niet waarom hem/ haar dit overkomt.
- Vermijd suggestieve vragen. Laat de leerling zelf benoemen wat er is gebeurd. De leerling wil loyaal blijven aan de opvoeders, maar het wil het jou ook naar de zin maken. De informatie die de leerling geeft, kan daardoor onbetrouwbaar zijn. Bovendien kan jouw bezorgde vraag suggestief zijn. Werkelijkheid, wens en suggestie gaan door elkaar lopen en kunnen het gesprek vertroebelen.
- Dring niet aan als het kind vragen ontwijkt, maar houd de deur voor contact wel open.

Afronding van het gesprek

Aan het einde van het gesprek moet het kind het gevoel hebben dat het goed is geweest dat hij over zijn problemen thuis heeft gepraat. Daarom stelt de beroepskracht het kind gerust en spreekt hij zijn waardering uit voor het feit dat het kind over zijn problemen gesproken heeft. Ook de stappen die de beroepskracht van plan is te gaan zetten, bespreekt hij met het kind om duidelijk te maken dat er niets zal gebeuren zonder dat hij daarin gekend wordt. Omdat het gesprek veel losgemaakt kan hebben, is het van belang het kind te laten merken dat het nogmaals kan komen praten. Steun blijft belangrijk.

7 Gesprek met de ouder(s)⁷

In het protocol 'Vermoeden kindermishandeling en huiselijk geweld voor leerkrachten in het primair onderwijs' komt het gesprek met ouders voor in fase 3; namelijk in de uitvoering van het plan van aanpak. Er is dus al het één en ander aan vooraf gegaan. U hebt als leerkracht uw eigen waarne- mingen onder woorden gebracht, de feitelijkheden op een rijtje gezet, u hebt overleg gehad in een overleggroep, er is een plan van aanpak opge- steld. Nu is aan u de taak om de zorgen die er over dit kind zijn, te delen met de ouders middels een of meerdere gesprekken. In veel gevallen hebt u met de leerling besproken dat u met de ouders het gesprek zal aangaan. Wanneer de leerling hier moeite mee heeft, kan dit aanleiding zijn om eerst tijd in te ruimen om vaker met de leerling zelf te praten.

Het doel van een gesprek is om de zorgen over datgene wat er waargeno- men is bij het kind, aan gedrag of concrete lichamelijke verschijnselen, met de ouders te delen. Uitgangspunten hierbij zijn:

- Bespreek wat u ziet bij het kind, bespreek niet uw vermoedens.
- Ga er vanuit dat ouders het beste met hun kinderen voor hebben en dat is ook wat u wilt: daar zit uw gemeenschappelijke noemer.

U hoeft geen schuldvraag aan de orde te stellen; u doet een beroep op de zorg bij de ouders voor hun kind en u bent een belangrijk persoon aan wie ouders hun kind vijf dagen per week (deels) toevertrouwen. Dit delen van de zorgen is een proces en vraagt om een procesmatige aanpak.

Stappen in een procesmatige aanpak:

1 Afwegingen voor het gesprek:

- Voer je het gesprek met de ouder(s) alleen of samen met een vertrou- wenspersoon/ directielid.
- Nodig je beide ouders expliciet samen uit: legt u deze keuze voor aan één ouder of laat je dit aan de ouders over. Ook het kind kan hier een adviserende stem in hebben.

2 Spreek de zorg om het kind uit:

- Ik heb uw kind nu X keer/ maanden gezien/ in de klas. Ik maak me zor- gen om een aantal dingen die ik graag met u zou willen bespreken. Vindt u dit goed?

3 Bespreek de signalen één voor één.

- Beschrijf het signaal in concreet waarneembaar gedrag: "Het is mij op- gevallen dat uw kind zich niet wil uitkleden voor de gymles", "Uw kind is de laatste tijd erg agressief" etc.
- Vraag of dit signaal herkend wordt: "Is dit u opgevallen? Gebeurt dit thuis ook wel eens? Hoe lang is dit al zo? In welke situaties gebeurt dit?"

Noot ⁷ Bron: Lezing mw. J. v.d. Berg, jeugdarts bij de afdeling Jeugdgezondheidszorg, Dienst OCW, gemeente Den Haag.

- Vraag of ouders een idee hebben waar dit vandaan komt en wat ze er van vinden.
- Spreek indien nodig uw zorg uit over dit signaal: "Ik maak me er toch zorgen over dat uw kind dit doet/ heeft."

4 Ouders delen de zorg

- Zorgen delen

U kunt zorgen niet delen met ouders, wanneer het niet de zorgen van beide partijen zijn. Het kan geruime tijd in beslag nemen om zover te komen. Wanneer ouders datgene wat u hebt waargenomen absoluut (nog) niet kunnen waarnemen, is het van het grootste belang om bij dit onderdeel stil te blijven staan en niet naar de volgende stap te gaan. U kunt ouders in zo'n geval bijvoorbeeld vragen om het kind eens een tijdje te observeren en op te letten of ze dan toch het gedrag waarnemen dat u als leerkracht genoemd hebt. In een volgende afspraak kunnen jullie het er dan weer over hebben. Een andere mogelijkheid is om te vragen of de ouder(s) een ochtendje in de klas willen bijwonen. Zolang ouders absoluut niet (kunnen) zien wat u zojuist hebt besproken, is delen van de zorg niet aan de orde.

- Emoties

In deze fase kunnen emoties een grote rol spelen. Ouders kunnen bv. boos worden; ouders kunnen zich tekort voelen schieten en zich hier schuldig over voelen; ouders kunnen zich schamen over het door u beschreven gedrag van hun kind, bijv. wanneer u het masturbatiegedrag in de klas of seksueel gedrag in de poppenhoek hebt beschreven.

Ouders kunnen door hun emoties op heel verschillende manieren reageren/ermee omgaan. Daarom is het altijd verstandig om naar de reactie van de ouders expliciet te vragen, bijv. met: "Ik zie/begrijp/kan me voorstellen dat ik u ermee overrompel; ik kan me voorstellen dat het voor u moeilijk is, dat ik hier nu mee gekomen ben; hoe ligt dit voor u?"

Wanneer ouders boos worden, dan is een manier om met deze boosheid/agressie om te gaan bijvoorbeeld het onder woorden brengen van de waargenomen boosheid en het onder woorden brengen van de eigen angst voor hun boosheid: "Ik zie dat u boos bent, en ik vind dat moeilijk, het maakt mij onzeker".

Wanneer je als leerkracht emotioneel erbij betrokken bent, wanneer je persoonlijk geraakt bent door wat je gezien en /of gehoord hebt van het kind, is het goed dit aan te geven, om dit onder woorden te brengen, dat het je persoonlijk erg raakt. Zolang de emoties de overhand hebben, is er geen gelegenheid om de ouders de concrete, zakelijke informatie te geven. Laat staan naar een volgende stap te gaan. Pas wanneer de emoties een plaats hebben gekregen, is er gelegenheid om de ouders concrete, zakelijke informatie te geven.

- Verduidelijking vragen

Bij iedere stap is het van belang te vragen wat de ouders ervan vinden, of zij het genoemde herkennen. Vraag ook door als iets niet helemaal duidelijk is. "Wat bedoel je daar precies mee? Begrijp ik goed dat je zegt dat...".

Er kunnen dus meerdere gesprekken nodig zijn, voordat u als leerkracht op één lijn zit met de ouders wat betreft het waarnemen van de door u gesignaleerde verschijnselen, gedragingen van hun kind.

Het delen van de zorg en het overnemen van de zorg zijn dan de volgende stappen die de ouders moeten maken.

Het is van groot belang het waargenomen ook dan nog over langere tijd te volgen en bij te houden in een logboek, waarin ook de gemaakt afspraken worden genoteerd en bijgehouden. Wanneer u deze fase hebt bereikt, dan zijn de ouders een belangrijk steun in het verder zoeken naar een mogelijke oorzaak van het zorgelijke gedrag van hun kind en kunnen ouders ook heel goed aangeven en meedenken over de verdere hulp die zij denken nodig te hebben.

Tips voor een gesprek

Schema : Wat mag je van jezelf verwachten

NIET	WEL
Veroordelen, dan bereik je niets. Probeer je in te leven in het kind of de ouder waarmee contact is, praat vanuit hun niveau. Deskundigen hebben jaren therapie nodig (als het al lukt) om de situatie op te lossen, dus waarom zou het jou in 5 minuten lukken.	Zoek een continue gesprekspartner ter consultatie. Moet je je boosheid en verontwaardiging kwijt als emotie, doe dat dan bij een ander.
Beschuldigen. Uw man of u 'heeft dat gedaan'.	Laat merken dat je ongerust bent over het kind, ongeacht wie wat gedaan heeft. Herhaal dit zo nodig steeds opnieuw. Tast af, op welk punt, op welk gebied wordt de moeder ook ongerust (hygiëne, ziekte, jaloezie, ontwikkeling, uiterlijk)
De term 'huiselijk geweld' noemen, hieronder verstaat iedereen iets anders. De ouder kan dus in alle 'oprechtheid' ontkennen.	Duidelijk benoemen, waar je je zorgen om maakt.
Machteloos voelen en machteloos handelen. Oh, wat erg, wat moet je daar aan doen, daar kan je niets aan doen, ik doe maar net of ik niets hoor en zie, praat over iets anders.	Stel actieve vragen, vraag door! Zijn er andere signalen op een ander gebied te vinden (ter bevestiging of ontkenning).
- Met angst, onzekerheid: - als ik het nou verkeerd heb; - mijn vreemde gevoel is toch geen bewijs; - als ik een flater sla in de ogen van mijn collega's; - als de vader straks komt en tegen mij gaat schreeuwen; - als ze het kind nu maar niet nog meer de dupe wordt.	- Het risico bewust nemen: - Nou én, en als ik het verkeerd heb, wat dan nog. Een goede ouder waardeert ongerustheid en extra zorg altijd ook al blijkt dit later niet terecht geweest te zijn. Van belang is wel, dat je je eigen ongerustheid kunt staven met de bevindingen uit observatie, anamnese en onderzoek.
De verantwoordelijkheid overnemen van de ouders. Ik zal wel even dit en dat en zus en zo.	Spreek de ouders aan op hun vader- en moederrol. U kunt zich ook wel ongerust maken, wat doen we eraan.
Vrijblijvend blijven. Bij die en die instantie kunt u terecht en dan hoor ik over een half jaar wel hoe het gaat.	Laat merken dat als zij het erbij laten zitten, jij het er niet bij zal laten zitten.
Zeg niet, dat het géén schande is, want dat meen je toch niet.	We horen er tegenwoordig meer van dan vroeger. Gelukkig zijn er tegenwoordig mogelijkheden.

Wat mag je van ouders verwachten

Van ouders mag je geen bekentenis of waardering verwachten. Het gesprek zal eerder leiden tot de volgende reacties van ouders:

- Ontkenning.
- Boosheid, agressie (het schild waarachter men zich verschuilt).
- Zich terugtrekken (het gezin sluit zich).
- Met plausible verklaringen op de proppen komen.
- Signalen ontkennen (het kind slaapt nu weer prima).
- Naar andere hulpverleners gaan, die beter zijn, meer vertrouwen hebben. Zodra je eigen achterdocht gesust is, verbreken ze ook die contacten weer.

Ontkennen dat familielid betrokken is, is in het belang van alle betrokkenen:

- Vader: hij hoeft geen strafbaar feit te bekennen.
- Moeder: er komt geen verstoring gezinsevenwicht.
- Kind: heeft als overlevingstactiek het op zich nemen van schuld gekozen. Als dat verandert komt overlevingstactiek in gevaar (onbewust). Angst voor gevolgen verraad (bedreiging door vader) is groter dan het voordeel van het vertellen (dit voordeel zien wij wel, maar het kind niet).

8 Interculturele communicatie⁸

Ik-wij culturen en interculturele communicatie

F. en G. culturen

Zonder afbreuk te willen doen aan de grote verscheidenheid van culturen, kan een indeling gemaakt worden in twee soorten cultuurtypen, de F. en G. culturen. De F. culturen hebben een fijnmazige structuur van gedragsregels, met precieze handelingsvoorschriften voor uiteenlopende situaties (normen en gebruiken). G. culturen zijn grofmaziger: zij bieden voornamelijk algemene regels (waarden) die elk individu zelf moet vertalen naar gedragsregels voor een specifieke situatie. Westerse culturen behoren tot het G. type. In Azië overheersen de F. culturen. In Latijns-Amerika komen allerlei mengvormen voor. G. culturen gaan uit van de individuele verantwoordelijkheid van het individu. Het eigen geweten telt. Prestige hangt af van eigen prestaties. Duidelijkheid is belangrijk. In F. culturen is iemand vooral lid van de groep (familie, dorp, bedrijf) en ontleent daaraan zijn status. Die groep val je niet af. Mannen en vrouwen zijn niet gelijk. Een vrouw is niet de baas over een man. Jongeren luisteren naar ouderen. Beleefdheid is belangrijker dan directheid.

De schema's geven een overzicht van de belangrijkste verschillen tussen F. en G. culturen.

F. Culturen	G. Culturen
Conflicten	
openlijke confrontaties vermijden	directe confrontatie
eer belangrijker dan feiten	feiten belangrijker dan aanzien
conflicten worden ontlopen	snelle beëindiging conflicten
emoties worden getoond	emoties worden onderdrukt
agressiviteit soms geoorloofd (wraak)	agressiviteit is onbeschaafd (vermijding)
ruzie functioneel	ruzie verstorend
opvanggericht	oplossingsgericht
Natuur	
wereld lijkt nauwelijks beheersbaar en veranderbaar (fatalisme)	wereld lijkt zeer beheersbaar en veranderbaar
Bovennatuurlijk	
beleving religie en magie	belijden religie
Taboes	
praten in gemengde groepen over seks soms politiek	uiting van emoties in het openbaar (met name bij mannen)
geleden vernedering	
gevoelig liggend punt leidt tot ontwijkende antwoorden	
Maatschappij	
maatschappelijke positie afhankelijk van afkomst	maatschappelijke positie afhankelijk van prestaties
weinig sociale mobiliteit	grote sociale mobiliteit
regels afhankelijk van persoon en situatie	regels voor iedereen altijd gelijk
eer en status: uiterlijk	eer en status: innerlijk

Noot ⁸ Bron: 'Interculturele communicatie', D. Pinto.

scherpe scheidslijn tussen goed en slecht nadruk op hiërarchie (ongelijkheid) contacten belangrijker dan afspraken (in relatie tot status) korte termijnplanning hulpverlening door in-group dienst en wederdienst	veel nuances nadruk op gelijkheid afspraken minder afhankelijk van persoon met wie in contact lange termijnplanning hulpverlening door derden vrijwilligerswerk
Communicatie	
impliciete communicatie standaardsituatie beeldspraak relatieeel: • nadruk op vorm • vrijwel alles is persoonlijk • sociaal wenselijke antwoorden indirecte communicatie veel non-verbale communicatie tussenpersonen	expliciete communicatie improvisatie abstractie inhoudelijk: • nadruk op inhoud • scheiding persoonlijk/ zakelijk • uniformiteit in antwoorden directe communicatie weinig gesticulatie oog in oog
Het individu en zijn omgeving	
groepsafhankelijkheid extern geweten externe remmingen schaamte	individualiteit intern geweten interne remmingen schuld
Status en aanzien	
groepseer: - • familie • eervol gedrag/rol • zichtbare rijkdom • sekse • leeftijd (eerbied voor ouderdom) opvoeding: • angst voor schaamte • veel lijfstraffen • betonen van respect • kennen van plaats in de groep duidelijke scheiding mannen-/ vrouwenwereld, mannen-/vrouwentaken	persoonlijk succes: • prestaties • persoonlijkheid • innerlijke rijkdom (verheerlijking van jeugd) opvoeding: • angst voor schuld • veel discussie/ uitleg • nadruk op gelijkheid • ontplooiing individu gelijkheid van seksen
Gedrag en beoordeling	
afhankelijk van rol beleefdheid betrekkingsaspect onbekenden gewantwoord emotioneel	afhankelijk van persoonlijkheid openheid inhoudelijk aspect oordeel over onbekenden staat nog niet vast rationeel
Centrale waarden	
het voorkomen van: • gezichtsverlies • schaamte • schande het nastreven van: • eer • waardering • (van buitenaf)	het voorkomen van: • schuld het nastreven van: • persoonlijk geluk • zelfwaardering

9 Loverboys⁹

Loverboys zijn jongens die proberen meisjes de prostitutie in te lokken. De loverboy zorgt er eerst voor dat een meisje verliefd op hem wordt. Bijvoorbeeld door het meisje te verwennen met veel cadeaus en aandacht. Vooral kwetsbare meisjes vinden dat te gek en zijn bereid alles voor hun vriend te doen waardoor een afhankelijkheidsrelatie ontstaat. Op slinkse wijze sluipt hij haar vervolgens de prostitutie in. De meisjes zijn emotioneel en vaak ook financieel van hun vriendje afhankelijk. Een weg terug lijkt er niet te zijn. Ze weten hun 'prooiën' feilloos te vinden. Ze parkeren hun dure auto's of scooters voor middelbare scholen, maken leuke praatjes in coffeeshops, kroegen of discotheken. Of wachten meisjes op bij kamertrainingscentra en opvanghuizen. Loverboys reizen het hele land af om geschikte meisjes te vinden.

Alle meisjes lopen risico om slachtoffer te worden van een loverboy! Pubers zijn vaak onzeker, en willen zich mooi voelen, wat waard zijn. Er zijn meisjes die meer risico lopen, zoals 'meisjes die van huis uit geen veiligheid en liefde hebben meegekregen, vaak geslagen zijn, seksueel misbruikt of verwaarloosd'. Veel meisjes zijn opvallend op zoek naar aandacht en bevestiging. Raken hierdoor gemakkelijk 'verslaafd' aan een relatie met een 'mooie jongen', met alle gevolgen van dien. Als eenmaal de eerste stap is gezet naar prostitutie is de weg terug moeilijk.

De werkwijze van de loverboys kan onderverdeeld worden in een aantal stadia.

1 *Ontmoeting*

De loverboy gaat op zoek naar meisjes. Hij doet dit op plekken als scholen en in winkelcentra. Zij hebben een 'neus' voor meisjes met een problematische achtergrond, bijvoorbeeld een gebroken gezinssituatie, seksueel misbruik of affectieve verwaarlozing. Hierdoor ontwikkelen zij vaak een laag zelfbeeld, waardoor zij extra gevoelig zijn voor (onverwachte) aandacht.

2 *Indruk maken*

De jongen maakt indruk op een meisje door bijvoorbeeld in een mooie auto op school te verschijnen. Hij spreekt het meisje aan is heel aardig tegen haar. Hij verwent haar met cadeaus en veel aandacht.

3 *Relatie aangaan*

Het meisje vindt deze aandacht geweldig, zeker als ze dit thuis heeft moeten missen. Ze wordt verliefd op de jongen en gaat een relatie met hem aan.

4 *Seksueel contact*

De relatie verloopt prima. De jongen gaat al snel met zijn vriendin naar bed. Bij allochtone meisjes komt het voor dat zij verkracht worden om zo (ontmaagd) de weg naar huis af te snijden.

Noot ⁹ Bron: Het Loverboyproject Zwolle, R.D.F. Wolters, Zorgconcept: Monnickendam, maart 2003.

5 *Grenzen verleggen*

Door de vriendin aan te zetten tot seks met vrienden, verlaagt de drem-pel naar de prostitutie. Soms stimuleert de vriend het meisje ook om soft en/of hard drugs te gebruiken.

6 *Aanzet tot prostitutie*

Plotseling is er een keerpunt, wanneer de vriend door een emotioneel verhaal of door dwang zijn vriendin aanzet tot prostitutie. Het meisje is inmiddels emotioneel gebonden aan hem en kan daardoor moeilijk bij hem weg gaan. Bovendien is het sociale netwerk van het meisje klein geworden (meestal) isoleert de vriend het meisje, eist haar tijd helemaal op).

7 *Exploitatie*

Als het meisje eenmaal werkt (op straat, achter het raam of in een besloten (illegaal) bedrijf), wordt ze scherp in de gaten gehouden. Als zij werk weigert, kan dit (bedreiging met) mishandeling tot gevolg hebben.

Het is voor buitenstaanders moeilijk om een ingang te vinden bij de meisjes die gedwongen zijn tot prostitutie. De jongere is vaak erg bang voor de gevolgen als ze ermee stopt. Ook weet de jongere vaak niet waar ze voor hulp terecht kunnen en is het vertrouwen in anderen minimaal.

Als de jongere emotioneel nog sterk is verbonden met de partner, vergoelijkt ze zijn gedrag. Ze denkt veel geld te verdienen, hoewel de partner het gros van de inkomsten aan zichzelf toebedeelt. In deze fase is het moeilijk om het meisje 'los te weken' van haar grote liefde. Als zij bijvoorbeeld wordt aangehouden door de politie en geplaatst is in een opvanghuis, valt zij in een diep gat wanneer er geen zorg uitgaat naar de diepere problematiek. Het patroon lijkt vaak op dat van mishandeling: de betrokkene keert terug naar de partner, in de hoop dat het toch weer goed komt. De aangiftebereidheid is laag: het is emotioneel erg zwaar om aangifte te doen tegen je (ex-) geliefde.

Bovendien is de opgelegde straf vaak niet zo hoog als de strafmaat, die varieert van maximaal zes jaar, voor een individu tot tien jaar indien sprake is van twee of meer 'verenigde personen', minderjarigen onder 16 jaar geweld of zwaar lichamelijk letsel (artikel 250a Wetboek van Strafrecht). Een taakstraf is niet ongebruikelijk. Het blijkt erg moeilijk om dwang tot prostitutie aan te tonen als dit binnen een relatie plaatsvindt. Uit zichzelf doen meisjes en vrouwen vaak pas in een later stadium een beroep op hulp. Het verkrijgen van inzicht in het hoe en waarom resulteert aanvankelijk vaak in schuldgevoelens en schaamte. De jongere kan (nog) niet de ex-partner aanwijzen als degene die haar tot prostitutie heeft aangezet. Het proces van afstand nemen en erover kunnen praten, is een proces dat jaren kan duren.

Enkele cijfers¹⁰

Betrokkenen geven aan dat ze vaker met loverboys geconfronteerd worden dan enkele jaren geleden, maar de laatste officiële cijfers stammen uit 1998. Toen werden 1500 a 2000 minderjarige prostituees geteld; 50 tot 80 procent prostitueerde zich onder dwang van de partner. De gemiddelde leeftijd bij aanvang was 15,4 jaar. Eenderde van de meisjes is autochtoon, tweederde is allochtoon of AMA (alleenstaande asielzoekers).

Van de loverboys is eenderde van Marokkaanse afkomst, tweederde is Nederlands, Turks, Surinaams/ Antilliaans, Oost-Europees of Chinees. Overigens lijkt de afkomst van de daders te verschuiven, in de jaren tachtig was de meerderheid van de pooiers nog van Surinaamse afkomst. Loverboys zijn gemiddeld tussen de 16 en 22 jaar oud. Eenderde opereert individueel, de overigen in netwerken. Ze lijken hun strategie aan te passen aan de praktijk: zo rijden sommigen niet meer in dure auto's maar op brommers, of ze wachten met dwangmiddelen tot het meisje meerderjarig is.

Noot ¹⁰ Bronnen: L. Venicz, I Vanwesenbeeck, Aard en omvang van (gedwongen) prostitutie onder minderjarige (allochtone) meisjes. Rutgers Nisso Groep, Utrecht 1998. en Minderjarigen in de prostitutie in Nederland, een quick scan. ECPAT-Nederland, Amsterdam, augustus 2003.

10 Informatie over Bureau Jeugdzorg en het Advies & Meldpunt Kindermishandeling (AMK)

Sinds januari 2003 is het AMK opgenomen als onderdeel van het Bureau Jeugdzorg. Op dit moment kunnen het Bureau Jeugdzorg en het AMK echter afzonderlijk van elkaar benaderd worden. Onder druk van de nieuwe Wet op de jeugdzorg zal de toegang naar het Bureau Jeugdzorg in 2004 enigszins anders geregeld worden. De wijze van aanmelding is nu als volgt.

Werkwijze Bureau Jeugdzorg

Bureau Jeugdzorg biedt informatie, advies, begeleiding en hulp aan jongeren tot 18 jaar en hun ouders en/of verzorgers, beroepskrachten of andere betrokkenen op psychosociaal of opvoedkundig gebied. Daarnaast is het Bureau Jeugdzorg de toegang tot de geïndiceerde jeugdhulpverlening en zorgt het indien nodig voor een adequate doorverwijzing naar andere vormen van zorg.

Wanneer men zich als beroepskracht/ overleggroep zorgen maakt over een kind of jongere kan men hem/ haar en/ of de ouders doorverwijzen naar Bureau Jeugdzorg als de ouders zelf hulp willen. Indien uit de aanmelding blijkt dat er een hulpvraag is, volgt een screening. In dit gesprek wordt samen met de cliënt bekeken wat de problemen zijn en wat de hulpvraag is. Van dit gesprek wordt een verslag gemaakt. Het screeningsverslag wordt intern besproken in een multidisciplinair team. Hier wordt beoordeeld welke hulp nodig is. Er wordt een advies gegeven over het vervolgtraject. Dit advies wordt met de cliënt besproken.

Wanneer er geen vrijwillige hulpverlening op gang komt, dan wordt besproken met de beroepskracht/overleggroep hoe de jongere het beste geholpen kan worden en of een onderzoek door het AMK of de Raad voor de Kinderbescherming nodig is.

Werkwijze AMK (Advies- en Meldpunt Kindermishandeling)

Het AMK streeft ernaar zo laagdrempelig mogelijk te werken en kan telefonisch benaderd worden door allerlei mensen die zich zorgen maken over de situatie van bepaalde kinderen. Dit kunnen mensen zijn die beroepshalve met kinderen te maken hebben, maar ook burens of familieleden. Voor beroepsbeoefenaren, zoals leerkrachten, huisartsen en jgz-medewerkers, is het mogelijk om anoniem te melden. Via het AMK wordt de naam van de melder dan niet bekend gemaakt bij het kind, diens gezin of derden. Na een telefonisch contact zijn er drie mogelijkheden:

Advies:

Hierbij worden geen gegevens geregistreerd over het betreffende kind of gezin. Het AMK komt niet in actie in de richting van cliënten.

Consult:

Ook dit richt zich op degene die belt. Het consult richt zich op het uitvoeren van een advies. De consultvrager wordt begeleid in de, op advies van het AMK, te nemen stappen. Er wordt geen actie ondernomen door het AMK richting cliënt en er worden geen gegevens over cliënten geregistreerd. Er kan wel een dossier op naam van de consultvrager worden aangelegd.

Melding:

Hierbij neemt het AMK alle gegevens op over het kind of het gezin waar melding over wordt gemaakt. Hierop volgt intern een intakeoverleg, waarbij een vertrouwensarts aanwezig is. In dit overleg wordt besloten of het AMK verantwoordelijkheid moet nemen voor de gemelde situatie. De melder krijgt bericht of de zaak is aangenomen en het AMK verantwoordelijkheid neemt. Uitgangspunt bij een melding is om zo min mogelijk buiten de ouders/ verzorgers om te opereren en zo snel mogelijk contact te leggen met hen zelf (binnen vier tot zes weken). Alleen indien het belang van het kind zich hier tegen verzet wordt dit contact uitgesteld en in eerste instantie huisarts, school e.d. benaderd. Adviezen en hulp door Bureau Jeugdzorg en AMK zijn gratis.

Meer over het AMK is te lezen in hoofdstuk 2.

Telefoonnummer AMK: 0900-1231230

11 Informatie over de Raad voor de Kinderbescherming

De missie van de Raad voor de Kinderbescherming:

"De Raad voor de Kinderbescherming komt op voor kinderen, die zich in een bedreigende situatie bevinden. De Raad doet dit als overheidsorganisatie pas als andere pogingen niet zijn geslaagd. Indien nodig vraagt de Raad aan de rechter om de bescherming van een kind te waarborgen. De Raad stelt zich open op en werkt deskundig, zorgvuldig en snel. De Raad beschermt kinderen".

De Raad voor de kinderbescherming is een overheidsorganisatie, die de wettelijke bevoegdheid heeft om aan de rechter beschermende maatregelen te vragen ten behoeve van kinderen.

Wanneer de ontwikkeling van een kind in het gedrang komt, kan de Raad een onderzoek instellen naar de omstandigheden waarin de jongere zich bevindt. Uit dit onderzoek kan een advies volgen voor vrijwillige hulpverlening aan het gezin. Als de problemen niet (meer) met vrijwillige hulp kunnen worden opgelost of als het gezin deze hulp niet wil aanvaarden, dan kan de Raad aan de rechter vragen om de hulpverlening verplicht te stellen. De rechter kan dan een maatregel van kinderbescherming opleggen, waarmee het gezag van de ouder(s) wordt beperkt of ontnomen. Een medewerker van een (gezins)voogdij-instelling wordt aangesteld om het gezin te begeleiden.

Als er sprake is van een ernstige situatie, kan de Raad de rechter verzoeken om een maatregel van voorlopige ondertoezichtstelling (al dan niet met het verzoek om een machtiging uithuisplaatsing) of voorlopige voogdij uit te spreken. In dit geval is de Raad gelegitimeerd om acuut in te grijpen in een gezinssituatie om de belangen van de kinderen veilig te stellen. Bijna altijd zal dan sprake zijn van een plaatsing van de jongere elders.

De Raad voor de kinderbescherming heeft naast de hierboven beschreven kerntaak van bescherming nog twee kerntaken, namelijk bij (echt)scheiding de rechter desgevraagd adviseren over het ouderlijk gezag en de omgangsregeling en advisering aan de officier van justitie of de kinderrechter in strafzaken van minderjarigen over een opvoedkundig verantwoorde straf.

Hét meldpunt voor (vermoedelijke) kindermishandeling is het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Indien gewenst zal het AMK de melding doorgeleiden naar de Raad. Alleen in acute- en (levens) bedreigende situaties kunnen het AMK en BJZ direct bij de Raad melden.

12 Steunpunt Huiselijk Geweld

In sommige steden in Nederland is een steunpunt huiselijk geweld opgericht. Deze steunpunten verschillen in naamgeving, zoals bijvoorbeeld steunpunt relationeel geweld en in het geboden aanbod. Het doel is om te zorgen voor permanente laagdrempelige toegang tot informatie en advies over huiselijk geweld voor publiek en beroepskrachten.

Een steunpunt huiselijk geweld is ondermeer bestemd voor vrouwen die hun huis niet meer als veilig en beschermend ervaren. Het steunpunt kan zo ingericht zijn dat het dag en nacht een luisterend oor biedt en een gesprek. Ook kan informatie worden gegeven over het verwijzen naar hulpverlenende instanties en indien nodig een opvangadres. Behalve een telefonisch gesprek is het ook mogelijk een afspraak te maken voor een gesprek.

Het steunpunt kan daarnaast ondersteuning bieden voor familie, burens, werkgevers en andere betrokkenen die informatie en advies willen. Er zijn ook steunpunten die bovendien voor verwijzende instanties een ondersteunende functie kunnen vervullen.

Naast steunpunten zijn er ook speciale meldpunten Huiselijk Geweld, waar huiselijk geweld gemeld kan worden.

13 Literatuur

Achtergrondinformatie volwassenen

Baartman, H.

Opvoeden kan zeer doen. Over oorzaken van kindermishandeling, hulpverlening en preventie. Utrecht: SWO, 1996.

Boek over de oorzaken van lichamelijke mishandeling en verwaarlozing. Met aandacht voor de hulpverleningspraktijk en primaire preventie. In dit verband worden de risicofactoren besproken.

Baeten, P., Geurts, E.

In de schaduw van het geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Utrecht: NIZW, 2002.

Dit boek brengt de kinderen in beeld die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Het belicht de achtergrond en de aard van de problematiek en beschrijft, wat het voor kinderen betekent getuige te zijn van geweld. Er worden handreikingen gedaan voor het signaleren van deze kinderen en adviezen gegeven voor de hulpverlening.

Baeten, P., J. Willems

De maat van kindermishandeling: richtlijnen voor het handelen van beroepskrachten. Amsterdam: SWP Uitgeverij, 2003.

Berkel, E. van

Bronnenwijzer kindermishandeling. Utrecht: NIZW, 2001.

Deze lesbrief geeft basisinformatie over kindermishandeling en is bestemd voor onderwijsopleidingen.

Catherina, F.

Verliefd, verleid, verkocht. Amsterdam, Beware of loverboys preventiewerk/Oogstpublicaties, 2003

Dit is een aangrijpend verhaal van wat gebeuren kan als je verliefd wordt op een loverboy.

Deug, F.

En dan ben je pas echt ver van huis. Utrecht, Jan van Arkel, 1991.

Turkse en Marokkaanse meisje en vrouwen en hulpverleners gaan in op de signalering van mishandeling en seksueel geweld en op gewenste methodieken in de hulpverlening.

Hoorens-Maas, R., Naafs, M.

Een school om te vertrouwen. Educatieve Partners Nederland BV, Houten, 1997

Killen, K

Het mishandelde kind. Kindermishandeling en een tekort aan zorg. Rotterdam, Ad Donker, 1999.

Rensen, B.

Kindermishandeling: voor het leven beschadigd. Utrecht: Bruna, 1990.
Aandacht voor de vormen, achtergronden, gevolgen, signalering, diagnostiek, behandeling en preventie van kindermishandeling. Voorbeelden uit de praktijk van de auteur (jeugdarts) verduidelijken het geheel.

Schreurs-Dijkstra, M.C.

Over drempels. De meest gestelde vragen over kindermishandeling. Den Haag: VKM, 1995.
Boekje met antwoorden op de 25 meest gestelde vragen over kindermishandeling. Tussen de vragen door voorbeelden uit de praktijk.

Wolzak, A

Kindermishandeling - signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen. Utrecht: NIZW Uitgeverij, 2001.
Beschrijving van achtergronden, aard, oorzaken en gevolgen. Signalen, stappenplan voor het handelen, aandachtspunten voor gesprekken met kind en ouders. Informatie over AMK en hoe eigen instellingsbeleid te verbeteren.

Zandijk-van Harten, T. en L. Haarsma

Grenzen voorbij. Kindermishandeling in allochtone gezinnen. Amsterdam: VU Uitgeverij, 1996.
Opvattingen over kindermishandeling en de specifieke achtergronden en risicofactoren binnen allochtone gezinnen. Tevens handreiking voor de aanpak van kindermishandeling binnen deze gezinnen.

Boeken voor kinderen en jongeren: 6-12 jaar**Delfos, M.**

Sanne – Westbroek. Harlekijn Uitgeverij, 1993
Therapeutisch voorleesverhaal. Sanne wordt mishandeld door haar moeder. Ze verzint allerlei vriendjes en vriendinnetjes die haar helpen en troosten. Ze denkt dat ze het altijd fout doet. Vanaf 4 jaar.

Delfos, M.

Blijf van me af! Westbroek, Harlekijn, 1995
Therapeutisch voorleesverhaal. Er is een versie voor meisjes en een voor jongens. De hoofdpersoon wordt seksueel misbruikt door een stiefvader. De schoolarts bemerkt bij onderzoek iets. Van 8 tot 12 jaar.

Dorrestijn, H

Brandnetels en andere verhalen over kindermishandeling. Amsterdam, Bert Bakker, 1995
Zijn jeugdervaringen motiveerden de auteur een boek te schrijven met verhalen en gedichten over kindermishandeling. Vanaf 10 jaar.

Elias, B.

De meester is een schat. – Amsterdam/Leuven, Infodok, 1991
Bram wordt door zijn vader geslagen. Als hij op school komt met een gezwollen oog wil de meester er het fijne van weten. Bram vertelt na lang aarzelen over de situatie thuis. Vanaf 8 jaar.

Glansbeek, J.

Tante Pech en de pechvogeltjes. – Amsterdam/Antwerpen, Piramide, 1994.
Tante Pech, een oudere uil, beschermt met haar vleugels en troostende woorden dieren die door hun ouders lelijk behandeld worden. Een symbolisch verhaal over wat je na mishandeling kunt doen. Vanaf 8 jaar.

Mol, S. van

Dan kleurt het water rood. Hasselt, Clavis, 1994.

Tom, 12 jaar, kan goed opschieten met een oudere buurjongen, maar deze wil ook dingen van hem die Tom niet wil. In zijn nieuwe buurt wordt hij meegelokt door een man die vreemde foto's van hem maakt. Een straathoekwerkster helpt Tom. Vanaf 11 jaar.

Steggink, D

Kamil, de groene kameleon. Amsterdam, BV Uitgeverij SWP, 2003.

Kamil, de groene kameleon, heeft een blauwe vader en een gele moeder. Zijn ouders krijgen steeds meer ruzie met elkaar over hun verschillende kleuren. Kamil maakt deze ruzies mee en raakt in de war van al zijn verschillende gevoelens. Hij weet niet wat hij kan doen. Totdat Kamil een grote groene kameleon tegenkomt Tot zes jaar.

Boeken voor kinderen en jongeren: 12-18 jaar

Grootel, L. van

Nina Regenboog. Haarlem; Holland, 1998.

Hester komt erachter dat haar vriendin Nina een geheim verbergt waarover ze niet wil praten. Hester maakt zich zorgen. Uiteindelijk vindt ze uit waarom Nina zich anders gedraagt dan de andere kinderen: ze wordt thuis mishandeld. Vanaf 12 jaar.

Maestrigt, G. van

Als douchen niet meer helpt. Uitgeverij Medema, 2000.

Gedichten, brieven en dagboekfragmenten geven een beeld van een zware periode uit het leven van Gabriëlle, een slachtoffer van seksueel misbruik.

Nolet, B.

Nachtboek van Jelle. Van Holkema & Warendorf, 2000.

Jelle haat het als ze hem vragen hoe hij aan dat litteken op zijn wang komt of aan die bult boven zijn oog. Hij verzint daarom de wildste avonturen.

Slee, C.

Moederkruid. Prometheus, 2001.

Het verhaal van twee zusjes: een aangrijpende mix van psychische verwaarlozing door de moeder en seksueel misbruik door de vader.

Vries, A. de

Blauwe plekken. Rotterdam, Lemniscaat, 1992.

Judith wordt regelmatig door haar moeder geslagen. Het lukt haar niet zich te verzetten tot ze kennis heeft gemaakt met een gezin, waar ze ziet hoe het er ook toe kan gaan: vrolijk en vol warmte. Vanaf 12 jaar.

14 Websites

Sites over geweld speciaal voor jongeren

www.kindermishandeling.nl

Op deze website vind je achtergrondinformatie voor jongeren van 14 t/m 18 jaar, maar ook interviews en nuttige instanties.

www.jijengeweld.nl

Jij & Geweld wil de grootste kennis databank opbouwen met ervaringen en/of meningen over geweld van mensen zoals jij.

www.ikhebeenidee.nl

Deze site wil alle vormen van geweld en gebrek aan respect tegengaan door er samen met jou iets zinvols aan te doen. Denk gewoon eens over dit onderwerp na en wie weet heb je een goed idee dat je kunt opsturen.

www.kindertelefoon.nl

Hier kom je alles te weten over de Kindertelefoon. Verder kan je discussiëren over verschillende onderwerpen. Wist je dat de Kindertelefoon er ook is voor jongeren tussen 13 en 18 jaar?

www.krb.tmfweb.nl

Het Kinderrecherche-bureau is speciaal opgericht voor jongeren. Je kunt gratis de hulp inroepen van dit bureau. Bijvoorbeeld wanneer je elke dag klappen krijgt, regelmatig zonder eten naar bed wordt gestuurd of op school wordt gepest.

www.zwaarweer.nl

Deze site is bedoeld voor alle jongeren die meer willen weten over het verschil tussen een dipje en een depressie.

www.blixum.nl

De Jongerensite van de Provincie Zuid-Holland met een knop pesten en geweld.

www.jip.org

Een site van het jongeren informatiepunt (JIP). Op deze site vind je allerlei informatie die voor jou van belang kan zijn.

www.goetfoud.nl

Een site voor jongeren gericht op hulp en info bij geweld in de eigen omgeving.

Sites over geweld speciaal voor volwassenen

www.seksueelgeweld.nl

Op deze site kan je uitgebreide informatie vinden zodat slachtoffers niet onnodig zonder passende hulp met hun problemen hoeven om te gaan.

www.huiselijkgeweld.nl

Het Netwerk Huiselijk Geweld (NHG) is in eerste instantie opgezet als verzamelpunt van informatie. Het Netwerk probeert alle gegevens, die over het onderwerp huiselijk geweld voorhanden zijn te bundelen.

www.sjn.nl/dwink

NIZW Jeugd verzamelt, ontwikkelt en gebruikt praktisch toepasbare kennis en informatie over jeugdzorg en jeugdwelzijn.

www.kindermishandeling.info

Deze website van het Expertisecentrum Kindermishandeling bundelt alle belangrijke informatie over preventie, signalering en hulpverlening rond dit thema. Je vindt er ook verwijzingen naar wetsartikelen, naar binnen- en buitenlandse sites en naar bibliotheken waar je terecht kunt voor meer informatie.

www.pestten.net

Hierop kan je alle informatie vinden over pesten en wat je daaraan kunt doen.

Expertisecentrum Kindermishandeling (NIZW)

www.amk-nederland.nl

Hierop kun je informatie vinden over het AMK en de gegevens vinden van alle vestigingen in het land.

www.stopkindermishandeling.nl

Een site van RAAK, Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling. De site biedt hulp en advies bij het opvoeden en begeleiden van opvoeders en geeft informatie over de wijze waarop kindermishandeling teruggedrongen kan worden.

www.ecpat.nl

Ecpat voert campagne tegen commerciële uitbuiting van kinderen, ofwel kinderprostitutie, kinderporno, kinderhandel voor seksuele doeleinden.

www.st-kezbان.nl

Het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld binnen relaties in alloch-tone kring

Sites over loverboys

www.blixum.nl

Alles over loverboys, ervaringen en instellingen.

www.bewareofloverboys.nl

Site over loverboys, prostitutie, liefde en meer.

www.lover-boy.nl

Hoe je op je hoede blijft voor loverboys.

www.scharlakenkoord.nl

Site over hoe een loverboy te werk gaat.

15 Rechten van het kind

Verdrag inzake de rechten van het kind

Het Verdrag inzake de rechten van het kind van de Verenigde Naties is opgesteld in New York op 20 november 1989 en trad voor Nederland in werking op 8 maart 1995. Met name in artikel 19 is het recht van het kind om beschermd te worden tegen alle vormen van kindermishandeling verwoord.

Artikel 19

- 1 De staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, terwijl het kind onder de hoede van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft.
- 2 Deze maatregelen ter bescherming dienen, indien van toepassing, doeltreffende procedures te omvatten voor de invoering van sociale programma's om te voorzien in de nodige ondersteuning van het kind en van degenen die de zorg voor het kind hebben, alsmede procedures voor andere vormen van voorkoming van, en voor opsporing, melding, verwijzing, onderzoek

Wereldwetboek voor kinderen¹¹

1. Alle kinderen hebben recht op zorg en liefde.
2. Alle kinderen zijn gelijk.
3. Ieder kind heeft recht op genoeg en gezond eten.
4. Ieder kind heeft recht om naar school te gaan.
5. Ieder kind heeft recht op gezondheid.
6. Ieder kind heeft recht om te spelen.
7. Geen enkel kind hoeft te werken.
8. Geen enkel kind mag mishandeld worden.
9. Geen enkel kind mag slachtoffer worden van oorlog.
10. Geen enkel kind mag slachtoffer worden van seks.
11. Kinderen mogen hun mening zeggen.
12. Kinderen mogen hun eigen geloof hebben.
13. Kinderen mogen bij elkaar komen met wie ze willen.
14. Kinderen hebben recht op informatie.
15. Er is voorrang voor kinderen zonder familie.
16. Er is voorrang voor kinderen die vluchteling zijn.
17. Er is voorrang voor kinderen met een handicap.
18. Er is voorrang voor kinderen in conflict met de wet.

Noot ¹¹ Gebaseerd op de belangrijkste artikelen uit het VN Verdrag inzake de Rechten van het Kind.
Bron: Defence for Children International.

16 Overheadsheets trainingsprogramma

Programma dag 1

dagdeel	Programma onderdeel nascho- lingstraining dag 1
• 9.15- 9.30	• Kennismaking
• 9.30- 9.45 • 9.45-10.30 • 10.30-11.00	• Kennis huiselijk geweld (a) • Ervaringen, verwachtingen & leerdoel • Kennis huiselijk geweld (b)
11.00-11.15	PAUZE
• 11.15-11.45 • 11.45-12.30	• Taken en verantwoordelijkheden • Opvattingen en normen
12.30-13.30	LUNCHPAUZE
• 13.30-14.15 • 14.15-14.45	• Stappenplan opstellen • Signalen
14.45-15.00	PAUZE
• 15.00-15.45 • 15.45-16.15 • 16.15-16.45	• Signalen vervolg • Objectiveren van een vermoeden • Afsluiting dag 1

45% van de Nederlanders is ooit slachtoffer geweest van een vorm van huiselijk geweld.

(9 slachtoffers in een groep van 20)

27% van de Nederlandse bevolking is slachtoffer van huiselijk geweld, dat wekelijks of dagelijks plaats vond.

(gemiddeld ruim 5 slachtoffers in een groep van 20)

Kinderen van 0 tot 10 jaar:

4 tot 11% is ooit slachtoffer geweest van lichamelijk geweld.

(In een klas van 25 kinderen is gemiddeld 1 tot 2,75 kind slachtoffer van lichamelijk geweld)

1-3% is ooit slachtoffer geweest van seksueel geweld in de huiselijke kring.

(Op een school met in de onderbouw 150 leerlingen zijn er gemiddeld 1,5 tot 4,5 slachtoffer van seksueel geweld)

Jongeren van 10 tot 20 jr:

19% is ooit slachtoffer geweest van lichamelijk geweld.

(In een klas van 25 zitten gemiddeld bijna 5 (4,75) slachtoffers van lichamelijk geweld)

8% is ooit slachtoffer geweest van seksueel geweld in de huiselijke kring.

(In een klas van 25 leerlingen zitten gemiddeld 2 slachtoffers van seksueel geweld)

Een kind zit gemiddeld 10.000 uren op school.

Toch is slechts 16% van de 15.000 meldingen afkomstig van het onderwijs.

'Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd.

Geweld: aantasting van de persoonlijke integriteit.

Vormen: geestelijk en lichamelijk geweld (waaronder seksueel geweld).'

Bron: Nota Privé Geweld – Publieke Zaak.

Huiselijk Geweld:

- . komt voor in alle lagen van de bevolking, *ongeacht leeftijd, etniciteit, opleiding en beroep*;
- . komt voor in intieme relaties;
- . wordt gebruikt om slachtoffers systematisch te intimideren, vernederen en bang te maken om controle en macht over hen uit te oefenen;
- . is gedrag dat *in de meeste gevallen* is aangeleerd (*vaak overgenomen uit de eigen familiesituatie, het gedrag wordt beloond met wenselijke resultaten voor de dader*);
- . wordt veroorzaakt door de dader, *niet door het slachtoffer of de relatie*;
- . is strafbaar bij daadwerkelijk of dreigen met fysiek of seksueel geweld.

Huiselijk Geweld:

- betreft zowel mannen als vrouwen: *de mate en ernst van het geweld is bij vrouwen groter dan bij mannen.*
- heeft grote gevolgen voor de slachtoffers en de kinderen. *Ook de periode waarin dader en slachtoffer van elkaar gescheiden zijn heeft effect op de kinderen.*
- resulteert in overlevingsgedrag bij het slachtoffer.

Bijvoorbeeld:

- *geweld ontkennen of minimaliseren, verantwoordelijkheid nemen voor het geweld;*
- *de dader beschermen;*
- *alcohol en/of drugs gaan gebruiken;*
- *zelfverdediging;*
- *hulp zoeken;*
- *niet uit de geweldsrelatie stappen.*

Per jaar overlijden in Nederland
40 à 50 kinderen als gevolg van
kindermishandeling.

*(Reflectie- en Actiegroep Aanpak
Kindermishandeling, nov. 2000.)*

Tussen de 40 en 60 volwassen
vrouwen overlijden jaarlijks als
gevolg van vrouwenmishande-
ling.

*(Raad voor de Kinderbescherming,
Hoofdkantoor, 2000)*

Daar waar, in gezinnen, vrouwenmishandeling plaatsvindt, vindt vroeg of laat ook kindermishandeling plaats!

En andersom: in 30-60% van de gezinnen waar kindermishandeling voorkomt, vindt ook vrouwenmishandeling plaats.

Vaak ook in combinatie met geweld tussen broers/ zussen.

(Lamers- Winkelman, 1999)

Kinderen uit gezinnen waar huiselijk geweld voorkomt hebben geleerd dat:

- . Het voor mannen acceptabel is om vrouwen te slaan;
- . Geweld een manier is om te krijgen wat je wilt;
- . Grote mensen macht hebben die ze misbruiken;
- . Mannen agressief zijn en vrouwen en kinderen slaan;
- . Emoties uiten een teken van zwakte is;
- . Je niet over geweld moet praten;
- . Je niemand kunt vertrouwen; en
- . Je niet moet voelen.

Belangrijke aspecten van ontwikkeling	Mogelijke impact van huiselijk geweld
0 – 4 jarigen	
• Leren op gepaste wijze agressie en boosheid te uiten, net zoals anderen vormen van emoties.	• Leren ongezonde manieren om boosheid en agressie te uiten; mogelijk verward door conflicterende boodschappen (vb, wat ik zie versus wat me geleerd is).
• Denken op een egocentrische manier.	• Kunnen geweld gebruiken bij iets wat ze gedaan hebben.
• Vormen ideeën over gender, op basis van sociale boodschappen.	• Associëren gender rollen met geweld en slachtofferschap.
• Toenemende fysieke onafhankelijkheid.	• Instabiliteit kan leiden tot een afname in onafhankelijkheid; en tot regressief gedrag.

Belangrijke aspecten van ontwikkeling	Mogelijke impact van huiselijk geweld
6 – 11 jarigen	
• Emotioneel bewustzijn van zichzelf en anderen neemt toe.	• Bewustzijn van eigen reacties t.o.v. geweld neemt toe en vd impact op anderen (<i>zorgen: veiligheid moeder en oppakken vader</i>).
• Complexiteit in denken over goed en fout neemt toe, nadruk leggen op eerlijkheid en intentie.	• Mogelijk ontvankelijker voor 't overnemen van rationele redenen om geweld te rechtvaardigen (vb. alcohol veroorzaakt geweld, slachtoffer verdient het geweld).
• Academische en sociale successen op school heeft primair impact op het zelfbeeld.	• Leervermogen kan af-nemen a.g.v. de impact van het geweld (snel afgeleid), <i>mist positieve feedback, zorgt selectief voor negatieve opmerkingen, roept negatieve feedback op.</i>
• Gelijke sekse identificatie neemt toe.	• Leren genderrollen te associëren met geweld (<i>bijv. mannen als daders en vrouwen als slachtoffers</i>).

Belangrijke aspecten van ontwikkeling	Mogelijke impact van huiselijk geweld
12 – 18 jarigen	
• Gevoel van zichzelf en autonomie van de familie neemt toe.	• Vaardigheden voor respectvol communiceren en onderhandelen kan slecht ontwikkeld zijn a.g.v. het geweld; de overgang naar de puberteit kan moeilijker zijn voor de jongeren (en familie).
• Fysieke veranderingen a.g.v. puberteit.	• Kunnen proberen om fysiek een eind te maken aan het geweld; ze kunnen hun 'nieuwe lichaam' gebruiken om hun wil op te leggen met fysieke intimidatie of agressie.
• Invloed van de peergroep en de wens om geaccepteerd te worden neemt toe.	• Mogelijk toenemende schaamte over het geweld thuis; ze willen het geweld mogelijk ontlopen door zo lang mogelijk van huis te blijven; gebruik van 'slechte' overlevingsstrategieën om het geweld te vermijden (drugs).
• Toename van seksualiteit, intimiteit en vaardigheden a.g.v. uitgaan om een relatie aan te gaan.	• Ze krijgen waarschijnlijk moeite om een gezonde relatie te onderhouden; mogelijk lopen ze een groter risico om betrokken te raken bij verkeringsgeweld. (jongens als daders).
• Invloed van de media neemt toe.	• Mogelijk meer beïnvloedbaar door negatieve berichten uit de media over gewelddadig gedrag.

Er bestaat een zeer sterke
overeenkomst in symptomen
tussen kinderen die lijden aan
ADD (Attention Deficit Disorder)
en kinderen die getuige zijn
(geweest) van huiselijk geweld.

Het stellen van een verkeerde
diagnose is een reëel probleem.

(Jaffe, Wolfe and Wilson, 1995)

Artikel 19

Kinderen moeten beschermd worden tegen alle vormen van kindermishandeling binnen en buiten familieverband.

Dit betreft zowel lichamelijke, als psychische mishandeling en seksueel geweld,

De staat zorgt voor preventie en behandeling.

Signalen bij kinderen van 4 tot 12 jaar:

- . Lichamelijk welzijn
- . Gedrag van het kind
- . Gedrag t.o.v andere kinderen
- . Gedrag t.o.v. ouders
- . Gedrag t.o.v andere volwassenen
- . Gedrag van de ouder
- . Gezinssituatie

Overige:

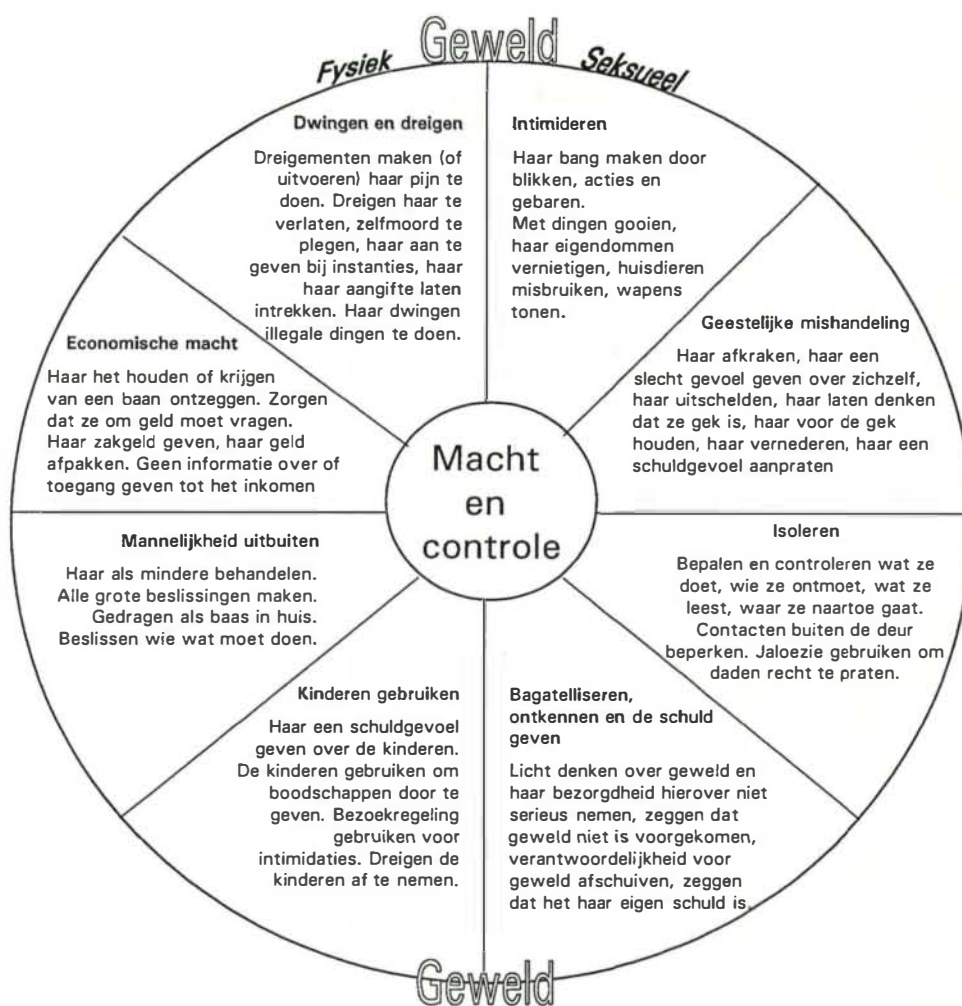
- . Plotselinge gedragsverandering
- . Gedraagt zich niet naar zijn leeftijd
- . Slechte leerprestaties
- . Rondhangen na school
- . Taal en spraakstoornissen

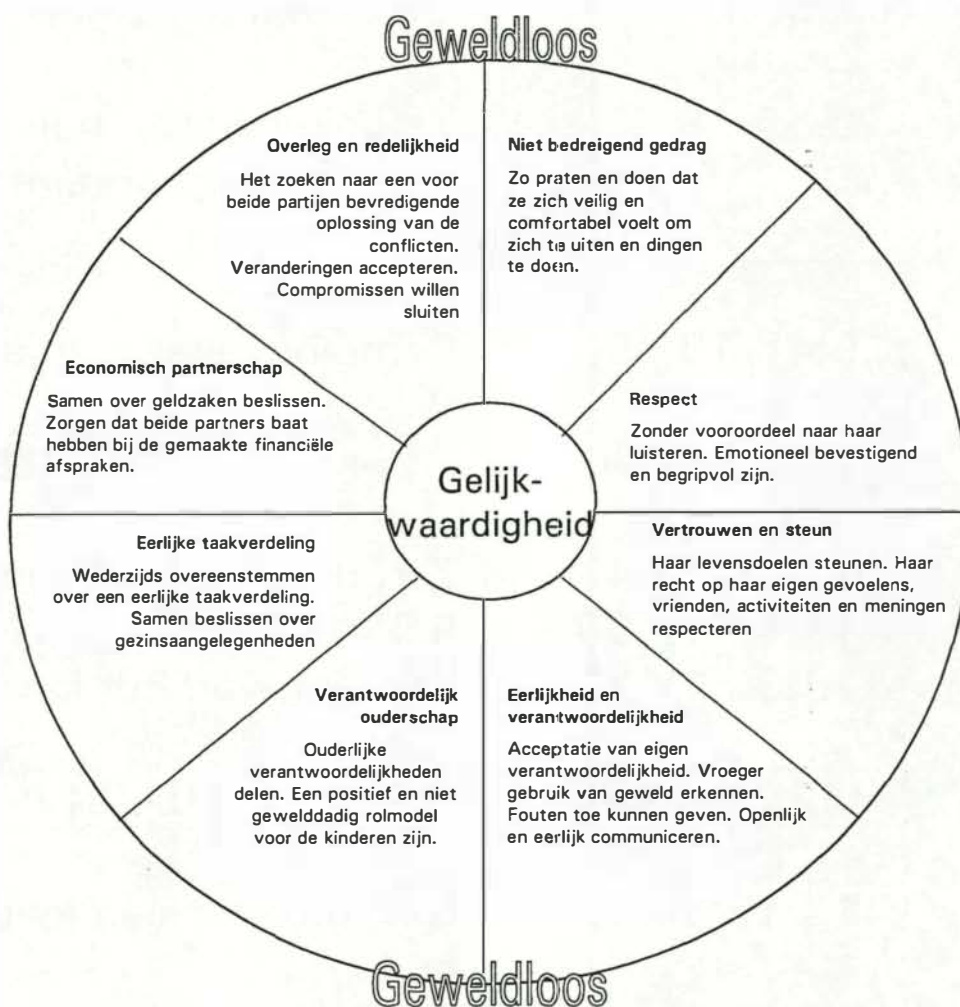
Signalen bij kinderen van 12 tot 18 jaar:

- . Lichamelijk welzijn
- . Gedrag van het kind
- . Gedrag t.o.v andere kinderen
- . Gedrag t.o.v. ouders
- . Gedrag t.o.v andere volwassenen
- . Gedrag van de ouder
- . Gezinssituatie

Overige:

- . Plotselinge gedragsverandering
- . Gedraagt zich niet naar zijn leeftijd
- . Slechte leerprestaties
- . Rondhangen na school
- . Taal en spraakstoornissen
- . Alcohol- en drugsgebruik
- . Weglopen
- . Crimineel gedrag

dagdeel	Programma onderdeel training dag 2
• 9.15- 9.45	• Terugkomen op huiswerkopdracht en presentatie programma dag 2
• 9.45-10.45	• Communiceren van een vermoeden
10.45-11.00	PAUZE
• 11.00-11.45 • 11.45-12.00 • 12.00-12.30	• Zorgroute en protocol • Rol AMK • Beleving van het kind
12.30-13.15	LUNCH PAUZE
• 13.15-14.15 • 14.15-15.00	• Gesprek met een leerling en/ of een ouder • Zorgroute in de praktijk
15.00-15.15	PAUZE
• 15.15-15.35 • 15.35-16.15 • 16.15-16.30	• Vragen bij het voorbeeld-protocol • Actiepunten voor mij en mijn school • Terugblik op de training en afsluiting

1. Wat heb je gedaan?
2. Ging dat gemakkelijk/ moeilijk?
3. Wat kwam je tegen?
4. Wat heeft het tot nu toe opgeleverd en voor wie?
5. Hoe ga je er verder mee?
6. Wat heb je daarvoor nodig en wat wil je vandaag leren?

Vragen ter ondersteuning

Welke vragen stel je jezelf?

- . Sinds wanneer vertoont de leerling opvallend gedrag?
- . Is er de laatste tijd iets in het gedrag of in de situatie van de leerling veranderd?
- . Beschrijf het opvallende gedrag (signalen)?
- . Hoe is de verhouding tot de medeleerlingen?
- . Hoe is de uiterlijke verzorging van de leerling, zoals kleding e.d.?
- . Hoe is de verhouding tot vrouwelijke/ mannelijke leerkrachten?
- . Hoe is het contact tussen de school en de ouders?
- . Zijn er bijzonderheden over het gezin te melden? (mogelijk bron vermelden)
- . Wat is er bij u bekend over eventuele broertjes en zusjes?
- . Zijn er opvallende veranderingen in de schoolprestaties?

Tips bij gesprekken met leerlingen

- . Geloof de leerling altijd.
- . Geef aan dat er moed voor nodig is om verhaal te vertellen.
- . Neem de tijd voor het gesprek.
- . Kom niet direct met oplossingen.
- . Uit geen beschuldigingen aan het adres van de dader.
- . Reageer rustig.
- . Stel geen waaromvragen.
- . Stel geen suggestieve vragen.
- . Pas u aan bij het woordgebruik van de leerling.
- . Geef aan dat het niet zijn schuld en verantwoordelijkheid is.
- . Geef aan dat hij/zij niet de enige is en dat hulp mogelijk is.
- . Dring niet aan maar houd de deur open voor contact.

Werkwijze incidentmethode

5 min.	Inbreng(st)er brengt casus in met een zo gericht mogelijke toelichting.
10 min.	Collega's stellen vragen om casus en met name het probleem/ de problemen helder te krijgen: • geen waarom vragen, vooral hoe en wat vragen; • geen achtergrondinformatie, maar verheldering; • bekijk de casus vanuit verschillende invalshoeken; • zoek naar relatie tussen (situatie van de) inbreng(st)er en probleem in casus; • richt je volledig op de inbreng(st)er, het gaat niet om je eigen verhaal.
10 min.	Collega's praten over probleem, inbreng(st)er luistert, maar zwijgt: • formuleer nog geen adviezen; • werk ook met beelden, metaforen; • spreek vrijuit, denk hardop.
5 min.	Collega's schrijven adviezen en tips op over de aanpak van het probleem waarvan men denkt dat het de inbreng(st)er verder helpt in het dichterbij brengen van het door hem/ haar gewenste doel.
5 min.	Collega's lezen adviezen voor zoals ze op papier staan (geen gepraat eromheen, geen discussie).
5 min	Inbreng(st)er geeft een eerste reactie op de adviezen en geeft aan wat hij/zij heeft gedaan in de praktijk/of bedacht had te zullen gaan doen.

**Voorbeeld-protocol voor
het primair onderwijs.**

**Vermoeden van huiselijk geweld,
mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik**

Als ze als kind

*Als ze als kind niet altijd zo stil had hoeven zijn
had ze vandaag misschien het hoogste lied gezongen
als ze als kind niet altijd zo alleen had hoeven zijn
had ze vandaag misschien al lang iemand gevonden.*

*Als ze als kind niet altijd zo bang had hoeven zijn
had ze vandaag misschien van iemand durven houden
als ze als kind niet altijd zo'n puinhoop had gezien
had ze vandaag misschien kastelen kunnen bouwen.*

*Als ze als kind de warmte van de zomer had gekend
was ze die warmte in haar winter nooit verloren
als ze als kind de warmte van een nest had gekend
had het haar hele leven lang niet zo gevroren.*

*Als ze als kind niet al zo oud had hoeven zijn
had ze vandaag nog een kinderlied gezongen
als ze als kind gewoon een kind had kunnen zijn
was ze vandaag als een kind opnieuw begonnen.*

Liselore Gerritsen (Uit: Oktoberkind, 1984)

Dit voorbeeld-protocol gaat in op de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling en is afgeleid van het Protocol 'Vermoeden kindermishandeling' dat eind 2003 verscheen als een gezamenlijke uitgave van:

Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn van de gemeente Den Haag (JGZ en GVO), GGD Zuid-Holland West (GVO en JGZ) en JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, Preventie Kindermishandeling Haaglanden (voorheen S&O stichting voor opvoedingsondersteuning).

Colofon

Eindredactie Patricia Ohlsen, JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, Preventie Kindermishandeling Haaglanden, 2004

Voorwoord

Kinderen zijn helaas veel te vaak het slachtoffer van huiselijk geweld. Per jaar zijn meer dan 100.000 kinderen getuige van huiselijk geweld. Ze voelen de spanning, horen de kreten, zien de verwondingen. Kinderen die thuis getuige zijn van geweld lopen ernstige psychische schade op. Van deze kinderen raakt 40% tot 60% getraumatiseerd doordat zij getuige zijn van de mishandeling tussen hun ouders. Naar schatting is tussen de 30% en 40% van deze kinderen zelf tevens slachtoffer, omdat zij ook mishandeld worden of omdat zij tussenbeide springen. Daarnaast zijn naar schatting 80.000 kinderen per jaar slachtoffer van andere vormen van kindermishandeling. Nog geen 20.000 kinderen worden hiervan gemeld bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Daarnaast overlijden er tenminste 50 kinderen per jaar aan kindermishandeling.

De genoemde cijfers tonen aan dat er vanuit vele organisaties continue uitgebreide aandacht voor dit probleem nodig is. Dat geldt zeker ook voor preventie en signalering in een vroeg stadium. Scholen zijn bij uitstek plaatsen waar (een vermoeden van) huiselijk geweld en kindermishandeling gesignaleerd kan worden. Leerkrachten brengen veel tijd met de kinderen door, hebben een vertrouwensrelatie met hen opgebouwd en kunnen een belangrijke signaalfunctie vervullen.

In de praktijk blijkt dat het omgaan met signalen die kunnen wijzen op huiselijk geweld onzekerheid teweegbrengt. Het protocol biedt een structuur aan en geeft handvatten hoe gehandeld kan worden bij een vermoeden van huiselijk geweld en kindermishandeling. Het doel van dit protocol is: een vermoeden van huiselijk geweld bespreekbaar maken en de signalen doorgeven voor eventuele verdere hulp. De taak van de school met betrekking tot kindermishandeling en huiselijk geweld, waarbij de oorzaak buiten de school ligt, is het signaleren en het aankaarten ervan bij de verantwoordelijke instanties. De school is niet verantwoordelijk voor de verandering van de situatie of voor de hulpverlening.

Dit voorbeeldprotocol is ontwikkeld voor een nascholingscursus huiselijk geweld. Het is vrijwel gelijk aan het protocol dat eind 2003 verscheen als een gezamenlijke uitgave van Dienst OCW/ GGD, GGD ZHW en S&O stichting voor opvoedingsondersteuning (tegenwoordig JSO).

Dat protocol verving de voorgaande protocollen van Den Haag en Zuid-Holland West. Deelnemende instellingen van het Preventieteam Kindermishandeling¹ hadden meegelezen en met bruikbare adviezen bijgedragen aan de totstandkoming van het protocol. Daarnaast is er gebruik gemaakt van het protocol 'vermoeden van kindermishandeling voor leerkrachten in het primair onderwijs', regio Zuid-Holland Noord 2002 en Zuid-Holland Zuid. Aan alle personen die meegewerkt hebben aan de ontwikkeling van het protocol willen wij onze dank overbrengen. Zonder hen was dit protocol niet tot stand gekomen.

¹ Deelnemers: Onderwijs Advies, Parnassia circuit Haagrand, HCO, Raad voor de Kinderbescherming, AMK, dienst OCW (GGD), dienst GGD ZHW, S&O stichting voor opvoedingsondersteuning.

Huiselijk Geweld en Kindermishandeling

Huiselijk Geweld

Onder huiselijk geweld wordt het volgende verstaan:

'Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd. Geweld betekent in dit verband aantasting van de persoonlijke integriteit. Onderscheid wordt gemaakt tussen geestelijk en lichamelijk geweld (waaronder seksueel geweld)'. *Bron: Nota Privé Geweld – Publieke Zaak. Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld. 2002*

In dit protocol gaat het om huiselijk geweld, waarbij kinderen en jongeren betrokken zijn. Dit betekent, dat de meest voorkomende signalen betrekking zullen hebben op het getuige zijn van geweld en het slachtoffer zijn van kindermishandeling. Kinderen die opgroeien in een gewelddadig gezin voelen de spanning, horen de kreten, zien de verwondingen, willen tussenbeide springen en kunnen daardoor ernstige psychische schade oplopen. Naast het getuige zijn van geweld in de thuissituatie kunnen kinderen ook zelf het slachtoffer zijn van het geweld. De volgende vormen van mishandeling worden kort toegelicht.

Vormen van mishandeling

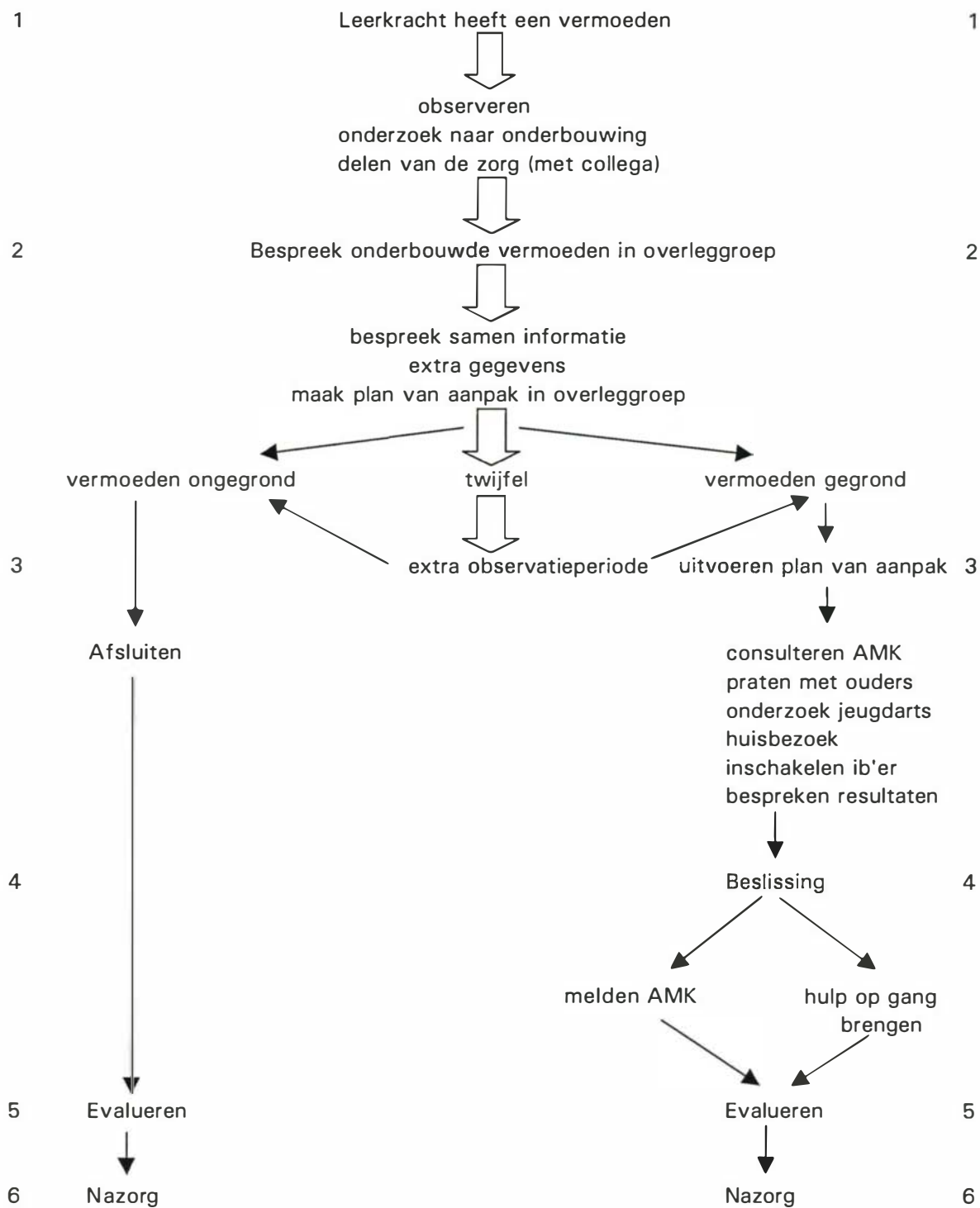
- **lichamelijke mishandeling:**
het kind wordt geslagen, geschopt, geknepen, gebrand en dergelijke;
- **psychische mishandeling:**
het kind wordt afgewezen, geterroriseerd, aangezet tot afwijkend en/of anti-sociaal gedrag, gepest, getreiterd, gekleineerd; aan het kind worden extreem hoge eisen gesteld, een juiste vorm van onderwijs wordt onthouden;
- **seksuele mishandeling:**
het kind wordt gedwongen seksuele handelingen te ondergaan, seksuele handelingen uit te voeren, getuige te zijn van seksuele handelingen van anderen of wordt gedwongen te kijken naar pornografisch materiaal;
- **lichamelijke verwaarlozing:**
het kind wordt (medische) verzorging en/of veiligheid onthouden, het kind krijgt onvoldoende voedsel en kleding;
- **psychische verwaarlozing:**
het kind wordt geestelijk verwaarloosd, geïsoleerd, genegeerd; koestering wordt onthouden en er is nooit aandacht of tijd voor het kind.

Vaak komen verschillende vormen van mishandeling tegelijkertijd voor.

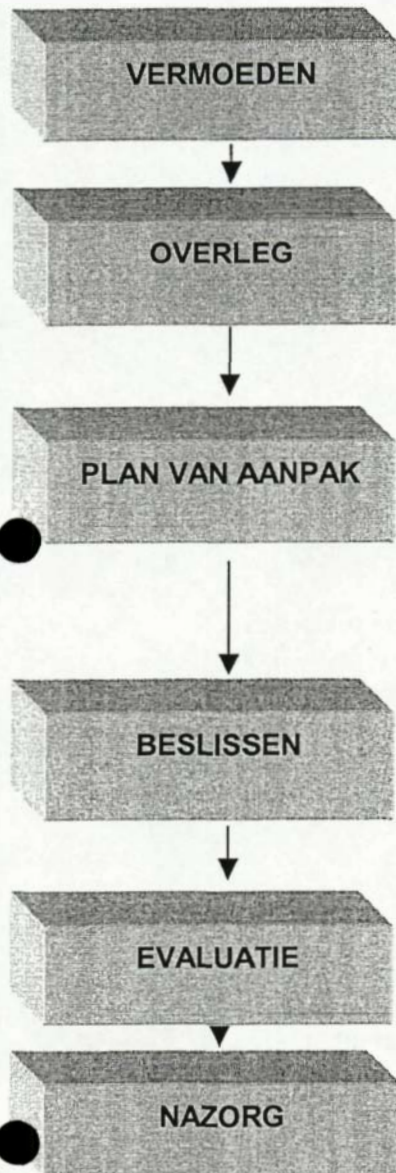
Kindermishandeling is:

- elke vorm van, voor de minderjarige, bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard,
- die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of onvrijheid staat, actief of passief, opdringen
- waardoor ernstige schade wordt of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychische letsel. Hieronder vallen ook verwaarlozing en onthouden van essentiële hulp, medische zorg en onderwijs. *(Wetsontwerp Wet op de jeugdzorg 2004)*

Stroomdiagram

Stappenplan bij een vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling

Fase 1: de leerkracht heeft een vermoeden

- observeren
- onderzoek naar onderbouwing
- delen van de zorg

Fase 2: de leerkracht bespreekt zijn onderbouwde vermoeden in een overleggroep

- bespreken informatie
- (eventueel) extra gegevens
- plan van aanpak

Fase 3: het uitvoeren van het gemaakte plan van aanpak

- consulteren AMK
- praten met de ouders
- onderzoek jeugdarts
- huisbezoek
- inschakelen schoolbegeleider
- bespreken van de resultaten

Fase 4: beslissing

- hulp op gang brengen
- melden bij AMK of uitsluitend in crisissituaties melden bij:
 - de politie of
 - de Raad voor de kinderbescherming

Fase 5: evalueren

- de overleggroep evalueert en stelt zonodig bij

Fase 6: nazorg

- blijf het kind volgen
- eventueel overleggroep bijeenroepen

N.B. Elke persoon houdt op elk moment de mogelijkheid en de verantwoordelijkheid om contact op te nemen met het AMK, voor consultatie of melding.

Fase 1: de leerkracht heeft een vermoeden

De bron van het vermoeden van kindermishandeling en huiselijk geweld kan zijn:

- a u heeft een vermoeden;
- b iemand (bijvoorbeeld een ander kind) vertelt u een zorgwekkend verhaal over een kind uit uw klas;
- c een kind neemt u in vertrouwen over de eigen situatie.

Ad a/b Als u een vermoeden heeft, of een ander vertelt u een zorgwekkend verhaal over een kind uit uw klas, dan

- **observeert** u het kind gedurende een aantal dagen heel goed, let hierbij op opvallend gedrag of opmerkelijke lichamelijke signalen, zoals blauwe plekken, schaaf- of brandwonden, herhaalde botbreuken, ander letsel zoals doofheid, mank of moeizaam lopen, hoge spierspanning. Kijk ook goed naar de ouder-kind relatie (zie bijlage 2: signalenlijst);
- **noteert** u wat u aan signalen bij de leerling opmerkt. Dit worden uw persoonlijke aantekeningen (zie observatiepunten in bijlage 1);
- **overlegt** u met mensen die u **informatie** kunnen geven over het kind of de thuissituatie, zoals een collega, een andere leerkracht die het kind of het gezin kent, of de leerkracht die een broertje of zusje in de klas heeft, de contactpersoon van de school, de JGZ-medewerker (jeugdverpleegkundige of jeugdarts) of de schoolmaatschappelijk werker. U kunt ook de interne leerlingbegeleider vragen mee te observeren;
- blijft u aan de **vertrouwensrelatie** met het kind bouwen;
- bepaalt u een **tijdslimiet** voor deze fase (maximaal één maand).

Ad c Als een kind u in vertrouwen neemt, dan

- **luistert** u rustig naar hetgeen het kind u te vertellen heeft en reageert u niet al te emotioneel of paniekerig. U neemt het kind serieus en spreekt uw zorgen uit;
- **noteert** u wat het kind verteld heeft. Dit worden uw persoonlijke aantekeningen;
- houdt u **contact** met het kind en vraagt ook wat het kind zelf zou willen;
- zie verder ad a/b.

Aan het einde van deze fase besluit u:

1. Het vermoeden is onterecht / ongegrond

Er is een andere reden voor het gesignaleerde gedrag. Zoek uit wat er wel aan de hand is en blijf alert.

2. Er is twijfel over / geen bevestiging van het vermoeden

U blijft nauwkeurig registreren wat u bij het kind opvalt of wat u verteld wordt. Na twee maanden bekijkt u uw aantekeningen opnieuw en wordt het kind opnieuw besproken.

3. Het vermoeden wordt bevestigd of versterkt

Dit wordt ingebracht in de overleggroep (fase 2).

Aanbevelingen fase 1: de leerkracht heeft een vermoeden

- *Vertrouw op uw intuïtie en houd dat niet voor uzelf: praat erover. U heeft tenslotte niet voor niets een niet-pluis gevoel.*
- *Ga niet overhaast te werk. Wie iets wil bereiken moet zorgvuldig handelen. Betrek anderen tijdig en niet pas dan, wanneer het voor u 'zo niet langer kan': dan bent u te lang zelf bezig geweest en geeft u anderen niet de tijd rustig aan het werk te gaan.*
- *Accepteer kindermishandeling en huiselijk geweld als één van de vele mogelijke oorzaken van onverklaarbaar/ opvallend gedrag van een kind. Probeer in deze fase het beeld completer te krijgen. Speel geen politieagent: het is niet de taak van de leerkracht om speurwerk naar de dader te doen. Ga uit van een patroon aan signalen, uitgezonden door het kind of door een derde. Blijf (het gedrag van) het kind aandachtig volgen, dat wil zeggen observeren en noteren wat je ziet en hoort, maar voorkom een uitzonderingspositie van het kind.*
- *Ga zorgvuldig om met de privacy van het kind en van de ouders.*
- *Indien een kind u in vertrouwen neemt, beloof dan nooit aan het kind absolute geheimhouding. Beloof dat u geen volgende stap zult nemen zonder dat met het kind besproken te hebben. Steun het kind in het feit dat het zijn geheim verteld heeft. U kunt in dit gesprek doorvragen of het kind zich veilig voelt en of het zelf ook geslagen wordt. Maak eventueel met het kind een veiligheidsplan. Daarin is opgenomen hoe het kind zich het beste in veiligheid kan brengen (bijvoorbeeld naar kamer gaan, naar vriendje etc.)*
- *Het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) is de centrale instantie voor het vragen van advies over of het melden van kindermishandeling. Elke provincie en grootstedelijke regio heeft haar eigen Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Alle AMK's zijn bereikbaar via het landelijke telefoonnummer: 0900 - 123 123 0 (€ 0,05 per minuut). U wordt automatisch doorgeschakeld naar het AMK in uw eigen regio. In sommige plaatsen is er een speciaal steun- of meldpunt huiselijk geweld opgericht. Hier kan men ook terecht voor advies en melding. In crisissituaties is het ook mogelijk te melden bij de politie of de Raad voor de Kinderbescherming (via AMK of Bureau Jeugdzorg).*
- *Het vertrekpunt van uw inzet blijft de zorg die u, met de ouders, voor het kind hebt.*

Fase 2: de leerkracht bespreekt zijn onderbouwde vermoeden in een overleggroep

- U, de leerkracht, neemt initiatief en roept de volgende personen bijeen (= overleggroep):
 - de schoolleiding en/of de benoemde contactpersoon;
 - de intern begeleider;
 - de JGZ-medewerker (jeugdverpleegkundige of jeugdarts);
 - de schoolmaatschappelijk werker.
- Eén persoon is verantwoordelijk voor de **coördinatie** en de **voortgang**; bij voorkeur is dit niet de leerkracht, maar de intern begeleider.
- U kunt gebruik maken van de gestelde vragen op het observatieformulier (zie bijlage 1).
- Indien nodig overlegt u of iemand anders uit de overleggroep met het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Dit kan anoniem. U kunt tijdens dit gesprek tips vragen voor vervolgstappen.
- De overleggroep bekijkt welke gegevens over dit kind beschikbaar zijn; dit wordt ook vastgelegd. Maak hierbij onderscheid tussen objectieve en subjectieve gegevens. Wees zorgvuldig met informatie van derden.
- De coördinator let ook op de **tijd** en stelt een **tijdslimiet** voor deze fase.

Aan het eind van deze fase besluit u:

- Als de overleggroep **geen bevestiging** van het vermoeden heeft, maar het gedrag heeft bijvoorbeeld een andere oorzaak, dan:
 - blijven u en de JGZ-medewerker alert;
 - blijft u bouwen aan de vertrouwensrelatie met het kind;
 - noteren u en de JGZ-medewerker in hun agenda dat ze na een bepaalde periode nog eens samen overleggen over het gedrag of lichamelijke gesteldheid van het kind.
- Indien u twijfelt of er bestaat een **redelijk vermoeden** van huiselijk geweld/ kindermishandeling, dan maakt de overleggroep een **plan van aanpak** (zie voor mogelijke stappen fase 3).

Aanbevelingen fase 2: de leerkracht bespreekt zijn onderbouwde vermoeden in een overleggroep

- *Bij het vormen van een overleggroep kan ook gedacht worden aan andere disciplines, werkzaam binnen het schoolsysteem, die zich met leerlingen bezighouden. Het kan praktisch zijn een vaste overleggroep te vormen, waarin vertegenwoordigd zijn: de directie, de intern begeleider, de leerkracht, de contactpersoon, de jeugdverpleegkundige of jeugdarts van de GGD en de schoolmaatschappelijk werker.*
- *Zodra een overleggroep is gevormd, draag je samen de verantwoordelijkheid. Het is dan ook heel belangrijk steeds te overleggen voordat er iets wordt ondernomen.*
- *Privacy:
Wanneer persoonlijke aantekeningen zijn gemaakt, is het belangrijk deze goed op te bergen, het liefst zonder naam. Zodra het mogelijk is, worden deze aantekeningen weer vernietigd.*
- *De taak van de school met betrekking tot huiselijk geweld/ kindermishandeling is het signaleren en het aankaarten ervan bij de ouders en bij de verantwoordelijke instanties. De school is niet verantwoordelijk voor de verandering van de situatie of voor de hulpverlening.*

Fase 3: de uitvoering van het plan van aanpak

In fase 2 is besloten tot een *plan van aanpak*. Mogelijke stappen zijn:

- a een advies- of consultvraag bij het AMK;
- b een gesprek met de ouders;
- c de jeugdarts roept het kind op voor onderzoek;
- d een huisbezoek door jeugdverpleegkundige of schoolmaatschappelijk werker;
- e het inschakelen van een intern begeleider;
- f resultaten van a t/m e bespreken in de overleggroep.

Ad a Een consultatie bij het AMK

- iemand van de overleggroep spreekt met het AMK. (De Jeugdgezondheidszorg heeft een structureel overleg met het AMK);
- deze geeft advies over de verdere stappen die genomen kunnen worden;
- de resultaten van het gesprek met het AMK worden doorgesproken in de overleggroep. Naar aanleiding hiervan wordt het plan van aanpak eventueel bijgesteld.

Ad b Een gesprek met de ouders

- overleg binnen de overleggroep, welke persoon het beste met de ouders kan spreken. Uit ervaring blijkt dat bij allochtone ouders, degene die het kind het beste kent (meestal de leerkracht), de beste ingang heeft;
- bereid het gesprek goed voor in de overleggroep (zie aanbevelingen);
- voer het gesprek bij voorkeur nooit alleen;
- overleg na afloop van het gesprek in de overleggroep over verdere stappen.

Ad c De jeugdarts roept het kind op voor onderzoek

- de jeugdarts kan een kind oproepen voor onderzoek, nadat de school de zorgen heeft besproken met de ouders;
- de jeugdarts onderzoekt de leerling en spreekt met de ouders;
- de resultaten worden in de overleggroep ingebracht voor zover ze betrekking hebben op het vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling, rekening houdend met de privacy van het kind.

Ad d Een huisbezoek

- de jeugdverpleegkundige van de GGD of een schoolmaatschappelijk werker kunnen het gezin thuis bezoeken;
- in de overleggroep wordt verslag gedaan van het huisbezoek.

Ad e Het inschakelen van de intern begeleider

- de intern begeleider probeert te achterhalen of er sprake is van cognitieve of emotionele problematiek;
- de resultaten worden ingebracht in de overleggroep.

Ad f Resultaten bespreken

- analyse van de waarnemingen;
- verzamelen van feitelijke informatie;
- beeld van de verzorgingssituatie van het kind;
- draaglast/ draagkracht van de ouders.

Aanbevelingen fase 3: de uitvoering van het plan van aanpak

- *Als het kind met u gesproken heeft, praat dan niet met de ouders zonder het kind daarvan in kennis te stellen. Afhankelijk van de leeftijd kan je met het kind afspreken wat je wel en niet met ouders bespreekt.*
- *Bepaal voor u het gesprek gaat voeren met de ouders, wat het doel van uw gesprek is. Het doel van het gesprek kan bijvoorbeeld zijn om na te gaan of de ouders uw zorgen herkennen. Vaak is uw zorg delen met de ouders de beste ingang: blijf bij welk concreet gedrag u ziet bij het kind, herkennen ouders de signalen van hun kind ook in de thuissituatie? Bespreek niet uw vermoedens, maar uw zorgen en geef aan dat u hierbij allebei een verantwoordelijkheid kent. Stel open vragen en zeg dat u op zoek bent naar de oorzaak/ de aanleiding van het voor het kind ongewone gedrag. Spreek af welke vervolgacties worden ondernomen, b.v. de leerkracht zal er binnen de school met intern begeleider over spreken.*
- *Praten met de ouders kan vele gevolgen hebben. Zo kan door een gesprek een deel van de vermoedens onterecht blijken. Ook voelen sommige ouders zich al geholpen als u hun zorg blijkt te delen en u de problemen bespreekbaar hebt gemaakt. Maar uw vermoeden kan ook worden gesterkt. Onderbouwing van uw vermoeden en het delen van uw zorgen in de overleggroep zijn dan de volgende stappen.*
- *Ouders kunnen het gesprek zien als bewijs van de loslippigheid van hun kind en van uw bemoeizucht.*
- *Wanneer u zich afvraagt hoe u het beste een gesprek met de ouders kan voeren is het altijd mogelijk advies te vragen bij het AMK.*
- *Huisbezoeken bieden goede mogelijkheden om het samenspel tussen ouders en kinderen te observeren.*
- *Zorg ervoor dat ouders met slechts 1 of hooguit 2 personen uit uw school te maken krijgen gezien de vertrouwensrelatie die tot stand dient te komen.*
- *Vanzelfsprekend heeft het betreffende kind behoefte aan steun en hulp. Bekijk wie het kind het beste ondersteuning kan bieden.*

De beoordeling van de resultaten zal tot een **beslissing** moeten leiden:

1 Er is geen sprake van kindermishandeling en huiselijk geweld:

- er vindt geen verdere actie plaats (zie fase 6); Sluit het traject af met fase 5 evaluatie,
- eventueel benodigde andere ondersteuning van het kind en/of het gezin vindt plaats
- binnen de op school afgesproken zorgstructuur.

2 Er bestaat twijfel over (het vermoeden van) kindermishandeling en huiselijk geweld:

er kan nu tot een extra observatie periode besloten worden, het verdient de voorkeur af te spreken wat er geobserveerd gaat worden en hoe lang (zie fase 6);

3 Er bestaat gegrond vermoeden of zekerheid over kindermishandeling en huiselijk geweld:

zie fase 4.

Fase 4: beslissing

- **Hulp aan ouders**

Als ouders het probleem onderkennen en mee willen werken aan verandering van hun situatie, kan de overleggroep adviezen geven en doorverwijzen naar instanties voor hulpverlening. Het is daarom belangrijk dat men kennis heeft van de sociale kaart in de omgeving.

- **Melding bij Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK)**

Als het vermoeden gegrond is en de zorg over het kind blijft bestaan, dan is de enige mogelijkheid een melding te doen bij het AMK, ook voor registratiedoeleinden en dossiervorming. Dat kan de directeur, de leerkracht, de intern begeleider, de jeugdarts of de jeugdverpleegkundige van de JGZ doen. Bespreek in de overleggroep wie gaat melden.

- Na de melding ligt de verantwoordelijkheid voor het op gang brengen van hulpverlening mede bij het AMK. De melder wordt op de hoogte gesteld van stappen die gezet worden met inachtneming van de privacy van het gezin. Het gaat hier om vrijwillige hulpverlening. Als dat niet lukt, terwijl de situatie ernstig blijft, dan zal het AMK de Raad voor de Kinderbescherming inschakelen.

- Uitsluitend in een crisissituatie/ levensbedreigende situatie voor het kind kan men direct melden bij de politie en via het AMK of BJZ bij de Raad voor de Kinderbescherming. Een melding bij de Raad kan **niet** anoniem.

Aanbevelingen fase 4: beslissing

- *Als ouders zelf hulp willen, dan zullen de ouders in het algemeen door de leerkracht naar BJZ worden verwezen.*
- *Voor elke zaak rondom een vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling kan advies/ consult worden gevraagd bij het AMK zonder de naam van het kind en/ of ouder te noemen.*
- *Wanneer een vermoeden van kindermishandeling gemeld wordt bij het AMK, moet men rekening houden met de tijd die het AMK nodig heeft om informatie te verzamelen en mensen te mobiliseren.*
- *Soms moet men bij een zaak wachten op een gunstig moment om in te kunnen grijpen of om iets in beweging te kunnen zetten. Melden bij het AMK maakt de kans dat dit lukt groter.*
- *Bij de politie is melding mogelijk, wanneer men aangifte wil doen omdat het een strafbaar feit betreft. Dit kan niet anoniem. De politie doet aan opsporing en start een strafrechtelijk onderzoek.*

Fase 5: evaluatie

- De overleggroep evalueert datgene wat er is gebeurd en de procedures die zijn gevolgd.
- Zonodig wordt de zaak ook doorgesproken met andere betrokkenen, zoals interne en externe betrokkenen.
- Zonodig worden verbeteringen in afspraken en/of procedures aangebracht.
- Besluit welke informatie in het leerling-dossier wordt vastgelegd. Ouders hebben recht op inzage in het kinddossier.

Fase 6: nazorg

Leerling/ouders:

- Los van de gekozen weg, blijft de leerkracht zeker vier maanden na evaluatie het gedrag van het kind nauwkeurig volgen;
- Blijf het kind steunen;
- Indien er aanleiding toe is, roept de leerkracht de overleggroep opnieuw bij elkaar (fase 2);
- Bij blijvende twijfel wordt bij het AMK gemeld;
- Als gebleken is dat het vermoeden niet gegrond was, kunnen de werkaantekeningen worden vernietigd en kan het dossier met betrekking tot dit kind afgesloten worden.

Betrokken leerkracht/overleggroep:

- De zorgen rondom een leerling kunnen bij de leerkracht/overleggroep allerlei twijfels en gevoelens losgemaakt hebben. Het is van belang dat er ook nazorg voor hen beschikbaar is.

Aanbevelingen fase 5: evaluatie

- *Leg op schrift vast hoe er gewerkt is. (stappen, acties, besluiten).*
- *Het is van belang op van tevoren vastgestelde tijdstippen met direct betrokkenen een tussentijdse evaluatiebijeenkomst te plannen.*
- *Het bieden van permanente educatie en het regelmatig opfrissen van kennis, kunde en houding is van groot belang en noodzakelijk om goed om te kunnen gaan met signalen van huiselijk geweld/kindermishandeling.*

Aanbevelingen fase 6: nazorg

- *Het belang van het bieden van ondersteuning aan het kind moet niet onderschat worden. Veel mensen die in hun jeugd mishandeld of misbruikt zijn, hebben het gered doordat andere volwassenen zich om hen bekommerden.*
- *Sta open voor ondersteuning om uw eigen machteloosheid en teleurstellingen te hanteren wanneer onverhoopt toch blijkt dat de hulpverlening anders verloopt dan u had gedacht.*
- *In het kader van nazorg voor de leerkracht heeft de school de taak om te zorgen voor een veilige werkplek (arbo-wet).*

Bijlage 1:
Observatiepunten

Vragen over 'opvallend gedrag van een leerling'

Nummer leerling(e): _____ jongen/meisje

Leeftijd/groep: _____

JGZ-medewerker: _____

1. Sinds wanneer vertoont het kind opvallend gedrag?
2. Is er de laatste tijd iets in het gedrag of in de situatie van het kind veranderd?
3. Het opvallende gedrag bestaat uit (zie ook bijlage 2):
4. Hoe is de verhouding tot de medeleerlingen?
5. Hoe is de uiterlijke verzorging van het kind, zoals kleding en dergelijke?
6. Hoe is de verhouding tot vrouwelijke/mannelijke leerkrachten?
7. Hoe is het contact tussen de school en de ouders?
8. Zijn er bijzonderheden over het gezin te melden? Indien mogelijk ook de bron vermelden.
9. Wat is er bij u bekend over eventuele broertjes en zusjes?
10. Zijn er opvallende veranderingen in de schoolresultaten?

Volgens de Wet op Persoonsregistraties hebben ouders het recht op inzage en correctie in het dossier van hun kind. Daarom dienen gegevens in het dossier zorgvuldig en zo objectief mogelijk te worden beschreven. Persoonlijke werkaantekeningen zijn geen onderdeel van het dossier en niet ter inzage voor ouders. Het is daarom belangrijk zeer zorgvuldig om te gaan met deze werkaantekeningen. Zet deze niet op naam. Zodra het mogelijk is vernietigt u ze.

Bijlage 2:

Signalenlijst huiselijk geweld/ kindermishandeling (4-12 jaar)

Voorwoord

Als kinderen mishandeld, verwaarloosd en/of misbruikt worden, kunnen ze signalen uitzenden. Het gebruik van een signalenlijst kan zinvol zijn, maar biedt ook een zekere mate van schijnzekerheid. De meeste signalen zijn namelijk stressindicatoren, die aangeven dat er iets met het kind aan de hand is. Dit kan ook iets anders zijn dan kindermishandeling en huiselijk geweld (echtscheiding, overlijden van een familielid, enz.). Hoe meer signalen van deze lijst een kind te zien geeft, hoe groter de kans dat er sprake zou kunnen zijn van kindermishandeling en huiselijk geweld.

Het is niet de bedoeling om aan de hand van een signalenlijst het 'bewijs' te leveren van de mishandeling. Het is wel mogelijk om een vermoeden van mishandeling meer te onderbouwen naarmate er meer signalen uit deze lijst geconstateerd worden. Een goed beargumenteerd vermoeden is voldoende om in actie te komen!

1. Lichamelijke signalen

- wit gezicht (slaaptekort)
- hoofdpijn, (onder)buikpijn
- blauwe plekken, schaafplekken, brandwonden, gebroken ledematen
- slecht verzorgd er uit zien
- geslachtsziekte
- jeuk of infectie bij vagina en anus
- urineweginfecties
- vermageren of dikker worden
- pijn in bovenbenen, samengeknepen bovenbenen
- houterige lichaamsbeweging
- niet zindelijk (urine/ontlasting)
- zwangerschap
- lichamelijk letsel
- achterblijven in taal-, spraak-, motorische, emotionele en/of cognitieve ontwikkeling

2. Gedragssignalen

- somber, lusteloos, in zichzelf gekeerd
- eetproblemen
- slaapstoornissen
- schrikken bij aanraking
- hyperactief
- agressief
- plotselinge gedragsverandering (stiller, extra druk, stoer, agressief)
- vastklampen of abnormaal afstand houden
- isolement tegenover leeftijdgenoten
- zelfvernietigend gedrag (bv. haren uittrekken, praten over dood willen, suïcidepoging)
- geheugen en concentratiestoornissen
- achteruitgang van leerprestaties
- overijverig
- zich aanpassen aan ieders verwachtingen, geen eigen initiatief
- extreem zorgzaam en verantwoordelijk gedrag
- verstandelijk reageren, gevoelens niet tonen (ouwelijk gedrag)
- geseksualiseerd ("verleiden") gedrag, seksueel getint taalgebruik
- opvallend grote kennis over seksualiteit (niet passend bij de leeftijd)
- verhalen of dromen over seksueel misbruik, soms in tekeningen
- geen spontaan bewegingsspel
- moeite met uitkleden voor gymles of niet meedoen met gym
- spijbelen, weglopen van huis
- stelen, brandstichting
- verslaving aan alcohol of drugs

3. Kenmerken ouders/gezin

- ouder troost kind niet bij huilen
- ouder klaagt overmatig over het kind, toont weinig belangstelling
- ouder heeft irreële verwachtingen ten aanzien van het kind
- ouder is zelf mishandeld of heeft psychiatrische- of verslavingsproblemen
- ouder gaat steeds naar andere artsen/ziekenhuizen ('shopping')
- ouder komt afspraken niet na
- kind opeens van school halen
- aangeven het bijna niet meer aan te kunnen
- 'multi-problem' gezin
- ouder die er alleen voorstaat
- regelmatig wisselende samenstelling van gezin
- isolement
- vaak verhuizen
- sociaal-economische problemen: werkloosheid, slechte behuizing, migratie, etc.
- veel ziekte in het gezin
- geweld wordt gezien als middel om problemen op te lossen

4. Signalen die specifiek zijn voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld

- agressie: kopiëren van gewelddadig gedrag van vader (sommige jongeren, m.n. jongens kopiëren hun vaders gedrag door hun moeder of jongere broertjes/zusjes te slaan), agressie naar medeleerlingen, leeftijdgenoten, agressie en wreedheid naar dieren
- alcohol- of drugsgebruik
- opstandigheid, angst, depressie
- negatief zelfbeeld
- passiviteit en teruggetrokkenheid, verlegenheid
- gebrek aan energie voor schoolactiviteiten
- zichzelf beschuldigen
- suïcidaliteit
- sociaal isolement: proberen thuissituatie geheim te houden en ondertussen aansluiting te vinden met leeftijdsgenoten (zonder ze mee naar huis te nemen)
- gebrek aan sociale vaardigheden
- vaak wordt de verkeerde diagnose ADHD gesteld

Bijlage 3:

Format voor het ontwikkelen van een sociale kaart

Voorbeeld van relevante instellingen
(Invullen en aanvullen met relevante regionale en lokale instellingen)

- **AMK**
(Algemeen Meldpunt Kindermishandeling)
- **BJZ**
(Bureau Jeugdzorg)
- **GGD, afdeling JGZ**
(Jeugd Gezondheidszorg)
- **GGD, afdeling GVO**
(Gezondheidsvoorlichting en -Opvoeding)
- **Incestconsultatieteam**
- **JIP**
(Jongeren Informatie Punt)
- **JSO (of vergelijkbaar centrum)**
(expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding)
- **Kindertelefoon**
- **Kinder- en Jongerenrechtswinkel**
- **NIZW, infocentrum kindermishandeling**
(Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn)
- **Schoolbegeleidingsdienst**
- **Politie, afdeling Jeugd en Zeden**
- **Raad voor de Kinderbescherming**
- **Steunpunt Huiselijk Geweld**

**Voorbeeld-protocol voor
het voortgezet onderwijs en het
beroepsonderwijs.**

**Vermoeden van huiselijk geweld,
mishandeling, verwaarlozing, seksueel misbruik
en loverboys**

De gymleraar heeft gezien dat Samir (14) vaak onder de blauwe plekken zit. Meestal gaat hij pas douchen als iedereen zich al staat af te drogen en doet dan heel schichtig.

Hoewel de cijfers van Kim (15) heel redelijk zijn, vinden haar ouders dat ze niet genoeg haar best doet. Ze mocht ook niet met het gezin mee op vakantie omdat ze de computer kapot gemaakt zou hebben.

Jim van 16 spijbelt regelmatig. Als hij op school is, zie je hem andere leeftijdsgenoten intimideren en maakt hij veel ruzie.

Chantal vertelt aan de vertrouwenspersoon dat haar vriendin Wendy (14) seksueel misbruikt wordt door haar stiefvader. Wendy wil niet dat iemand het te weten komt.

Melanie is 13 als ze voor de school wordt benaderd door een loverboy. Hij geeft haar dure cadeaus en trakteert haar op uitstapjes. Ze verandert, spijbelt en is geobsedeerd door seks.

Dit voorbeeld-protocol gaat in op de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling en is afgeleid van het Protocol 'Route bij (een vermoeden van) mishandeling, verwaarlozing, huiselijk- en seksueel geweld en loverboys' als een gezamenlijke uitgave van:

Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn van de gemeente Den Haag (GGD), S&O stichting voor opvoedingsondersteuning; Preventie Kindermishandeling Haaglanden (voorheen S&O stichting voor opvoedingsondersteuning), Jongeren Informatie Punt Den Haag, Centrum 16/22 en Bureau Jeugdzorg Haaglanden/ consultatieteam.

Colofon

Eindredactie Patricia Ohlsen, JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, Preventie Kindermishandeling Haaglanden, 2004

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	4
<i>Huiselijk geweld en Kindermishandeling</i>	5
<i>Route bij vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling</i>	6
<i>Stroomdiagram</i>	7
<i>Fase 1. Een vermoeden van kindermishandeling</i>	8
<i>Fase 2. Overleg</i>	10
<i>Fase 3. Uitvoering van het Plan van aanpak</i>	12
<i>Fase 4. Beslissing</i>	14
<i>Fase 5. Evaluatie</i>	16
<i>Fase 6. Nazorg</i>	16
 <i>Bijlagen:</i>	
<i>Bijlage 1 Observatiepunten</i>	18
<i>Bijlage 2 Signalenlijst</i>	19
<i>Bijlage 3 Sociale Kaart</i>	22

Voorwoord

Kinderen en jongeren zijn helaas veel te vaak het slachtoffer van huiselijk geweld. Per jaar zijn meer dan 100.000 kinderen getuige van huiselijk geweld. Ze voelen de spanning, horen de kreten, zien de verwondingen. Kinderen die thuis getuige zijn van geweld lopen ernstige psychische schade op. Van deze kinderen raakt 40% tot 60% getraumatiseerd doordat zij getuige zijn van de mishandeling tussen hun ouders. Naar schatting is tussen de 30% en 40% van deze kinderen zelf tevens slachtoffer, omdat zij ook mishandeld worden of omdat zij tussenbeide springen. Daarnaast worden zijn er 80.000 kinderen slachtoffer van andere vormen van kindermishandeling. Nog geen 20.000 kinderen worden hiervan gemeld bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Daarnaast overlijden er tenminste 50 kinderen per jaar aan kindermishandeling. Verkeringsgeweld of het slachtoffer worden van loverboys vraagt bij deze leeftijdscategorie tevens om extra aandacht.

De genoemde cijfers tonen aan dat er vanuit vele organisaties continue uitgebreide aandacht voor dit probleem nodig is. Dat geldt zeker ook voor preventie en signalering in een vroeg stadium. Scholen zijn bij uitstek plaatsen waar (een vermoeden van) huiselijk geweld en kindermishandeling gesignaleerd kan worden. Docenten/ mentoren kunnen vanuit hun relatie met deze leerlingen, een vertrouwensrelatie opbouwen en een belangrijke signaalfunctie vervullen.

In de praktijk blijkt dat het omgaan met signalen die kunnen wijzen op huiselijk geweld onzekerheid teweegbrengt. Het voorbeeld-protocol biedt een structuur aan en geeft handvatten hoe gehandeld kan worden bij een vermoeden van huiselijk geweld en kindermishandeling. Het **doel** van dit protocol is: een vermoeden van huiselijk geweld of kindermishandeling bespreekbaar maken en de signalen doorgeven voor eventuele verdere hulp. De **taak** van de school met betrekking tot huiselijk geweld en kindermishandeling, waarbij de oorzaak buiten de school ligt, is het signaleren en het aankaarten ervan bij de verantwoordelijke instanties. De school is niet verantwoordelijk voor de verandering van de situatie of voor de hulpverlening.

Dit voorbeeld-protocol is geschikt voor het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs. Daar waar voortgezet onderwijs staat, kan ook beroepsonderwijs gelezen worden. Het is tevens ontwikkeld voor een nascholingscursus huiselijk geweld en is voor een groot deel gelijk aan de leidraad 'Route bij (een vermoeden van) mishandeling, verwaarlozing, huiselijk- en seksueel geweld en loverboys', een gezamenlijke uitgave van de Dienst OCW (GGD), Centrum 16/22, Bureau Jeugdzorg Haaglanden/consultatieteam, onder eindredactie van JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding (voorheen S&O stichting voor opvoedingsondersteuning). Deze leidraad was voor een deel gebaseerd op het 'Protocol vermoeden kindermishandeling voor leerkrachten in het primair onderwijs' van de GGD'en in Zuid-Holland. Het biedt een leidraad voor het omgaan met vermoedens van mishandeling. Een duidelijke route kan hierbij een steun in de rug zijn.

* Als we in dit boekje spreken over de vertrouwenspersoon, bedoelen we de interne leerlingbegeleider op de school. Er is ook een externe vertrouwenspersoon. Deze wordt ingeschakeld als het gaat om seksueel misbruik door een werknemer van de school.

Huiselijk Geweld en Kindermishandeling

Huiselijk geweld

Onder huiselijk geweld wordt het volgende verstaan:

'Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd. Geweld betekent in dit verband aantasting van de persoonlijke integriteit. Onderscheid wordt gemaakt tussen geestelijk en lichamelijk geweld (waaronder seksueel geweld)'. *Bron: Nota Privé Geweld – Publieke Zaak. Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld. 2002*

In dit protocol gaat het om huiselijk geweld en mishandeling, waarbij jongeren betrokken zijn. Dit betekent, dat de meest voorkomende signalen betrekking zullen hebben op het getuige zijn van geweld, het slachtoffer zijn van mishandeling, loverboys en verkeringsgeweld. Jongeren die opgroeien in een gewelddadig gezin voelen de spanning, horen de kreten, zien de verwondingen, willen tussenbeide springen en kunnen daardoor ernstige psychische schade oplopen. Naast het getuige zijn van geweld in de thuissituatie kunnen jongeren ook zelf het slachtoffer zijn van het geweld. Het slachtoffer worden van loverboys bestaat eruit dat de jongere (meestal een meisje) door haar "vriend" (loverboy) wordt versierd met als doel haar te dwingen zich te prostitueren. De term verkeringsgeweld spreekt voor zich, waarbij het goed is op te merken dat de pleger van verkeringsgeweld tevens slachtoffer kan zijn van huiselijk geweld.

Vormen van mishandeling

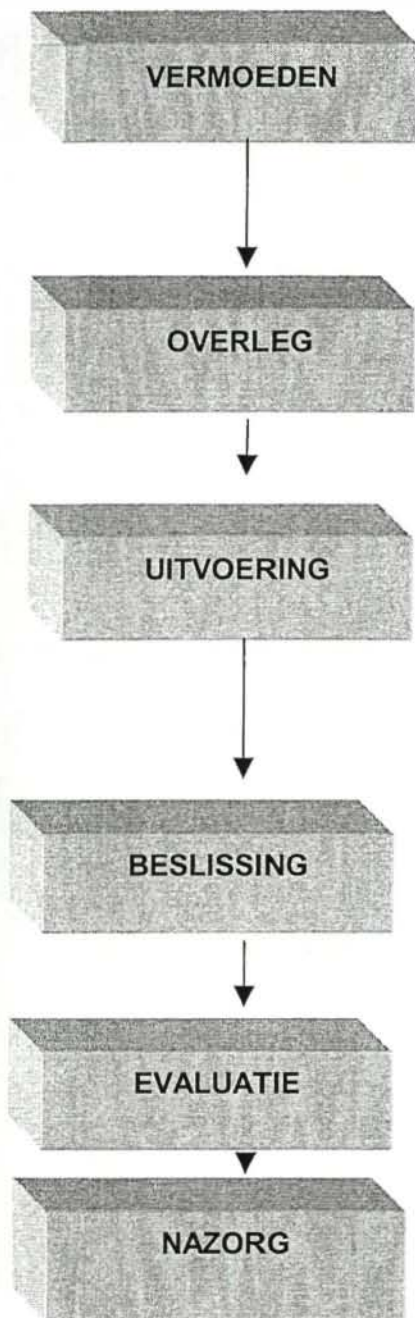
- **lichamelijke mishandeling:**
de jongere wordt geslagen, geschopt, geknepen, gebrand en dergelijke;
- **psychische mishandeling:**
de jongere wordt afgewezen, geterroriseerd, aangezet tot afwijkend en/of anti-sociaal gedrag, gepest, getreiterd, gekleineerd; aan het kind worden extreem hoge eisen gesteld, een juiste vorm van onderwijs wordt onthouden;
- **seksuele mishandeling:**
de jongere wordt gedwongen seksuele handelingen te ondergaan, seksuele handelingen uit te voeren, getuige te zijn van seksuele handelingen van anderen of wordt gedwongen te kijken naar pornografisch materiaal;
- **lichamelijke verwaarlozing:**
de jongere wordt (medische) verzorging en/of veiligheid onthouden, het kind krijgt onvoldoende voedsel en kleding;
- **psychische verwaarlozing:**
de jongere wordt geestelijk verwaarloosd, geïsoleerd, genegeerd; koestering wordt onthouden en er is nooit aandacht of tijd voor de jongere.

Vaak komen verschillende vormen van kindermishandeling tegelijkertijd voor.

Kindermishandeling is:

- elke vorm van, voor de minderjarige, bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard,
- die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of onvrijheid staat, actief of passief, opdringen
- waardoor ernstige schade wordt of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek psychisch letsel. Hieronder vallen ook verwaarlozing en onthouden van essentiële hulp, medische zorg en onderwijs. (*Wetsontwerp Wet op de jeugdzorg 2004*)

Route bij een vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling

Fase 1: vermoeden

- signalen inventariseren
- intern overleg (bijv. vertrouwenspersoon, jeugdarts, mentor)
- evt. leerling extra observeren
- evt. gesprek met leerling (beloof geen geheimhouding)
- observeer de omgeving van de school (loverboys)

Fase 2: overleg

- plan van aanpak maken in (bestaand) overleg(groep)
- gegevens inventariseren en bespreken van de informatie
- aan de vertrouwensrelatie met leerling blijven werken
- advies vragen bij het AMK

Fase 3: uitvoering

- uitvoering plan van aanpak
- evt met ouders praten (na instemming van de leerling)
- advies vragen bij de politie
- bespreking van de resultaten in de overleggroep
- inschakelen van jeugdarts/ sociaal verpleegkundige van de GGD, schoolmaatschappelijk werk, Bureau Jeugdzorg (BJZ)

Fase 4: beslissing

- bij bevestiging vermoeden/ blijvend vermoeden
- hulp op gang brengen/ verwijzen (in overleg met leerling)
- melden bij AMK
- bespreek met leerling elke volgende stap, eventueel het doen van aangifte

Fase 5: evaluatie

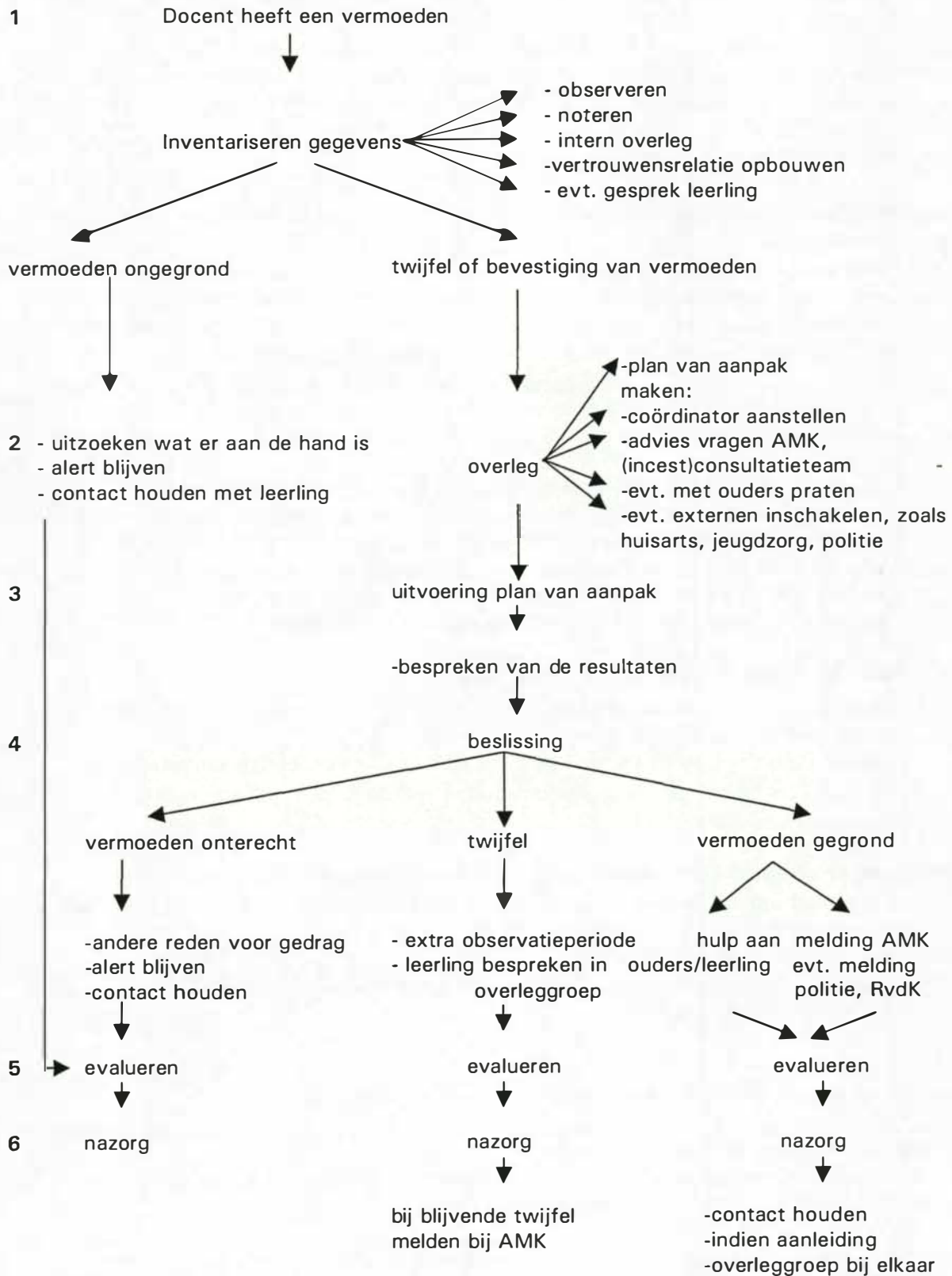
- in de overleggroep de gang van zaken evalueren

Fase 6: nazorg

- blijf contact met de leerling houden
- eventueel leerling opnieuw inbrengen in de overleggroep

N.B. Elke persoon houdt op elk moment de mogelijkheid en de verantwoordelijkheid om contact op te nemen met het AMK, voor consultatie of melding. U kunt niet meer zelf melden bij de Raad voor de Kinderbescherming. Dit kan alleen via BJZ en AMK.

Stroomdiagram

Fase 1: de docent heeft een vermoeden

De bron van het vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling kan zijn:

- a gedrags- en/ of andere signalen die de leerling laat zien (zie bijlage 2: signalenlijst);
- b iemand (bv. een andere leerling) vertelt u een zorgwekkend verhaal over een leerling;
- c een leerling neemt u in vertrouwen over de eigen situatie;
- d loverboys in de omgeving van de school.

Ad a/b Als u een vermoeden heeft, of een ander vertelt u een zorgwekkend verhaal over een leerling, dan:

- **observeert** u of de leerling opvallend gedrag vertoont of onverklaarbare lichamelijke afwijkingen heeft, zoals blauwe plekken, schaaf- of brandwonden, herhaalde botbreuken, ander letsel zoals doofheid, mank of moeizaam lopen, hoge spierspanning. Kijk ook goed naar de ouder-kind relatie (zie bijlage 2: signalenlijst);
- **noteert** u wat u aan opvallend gedrag bij de leerling opmerkt. Inventariseer de signalen: welke, hoe lang en hoe vaak, is er sprake van een plotselinge of geleidelijke gedragsverandering. Dit worden uw persoonlijke aantekeningen (zie observatiepunten bijlage 1).
- **overlegt** u met mensen die u **informatie** kunnen geven, zoals de mentor, de leerlingbegeleider, de interne vertrouwenspersoon, de jeugdarts van de GGD. Houd in dit stadium het aantal mensen met wie u de vermoedens bespreekt beperkt.
- blijft u aan de **vertrouwensrelatie** met de leerling bouwen. U kunt eventueel een gesprek met de leerling voeren over uw zorgen (zie aanbevelingen).
- bepaalt u een **tijdslimiet** voor deze fase (maximaal één maand).

Ad c Als een leerling u in vertrouwen neemt, dan:

- **luistert** u rustig naar hetgeen de leerling u te vertellen heeft en u probeert niet te emotioneel te reageren. U neemt de leerling serieus en spreekt u zorgen uit.
- **noteert** u wat de leerling verteld heeft. Dit worden uw persoonlijke aantekeningen.
- houdt u **contact** met de leerling en vraagt ook wat de jongere zelf zou willen;
- zie verder onder a/b.

Ad d Als er loverboys in de omgeving van de school gesignaleerd zijn:

- **observeert** u of de leerling opvallend gedrag vertoont, bijvoorbeeld geobsedeerd door sex, heeft dure spullen (zie bijlage 2);
- gaat u **in gesprek** met de leerling;
- **overlegt** u met mensen die u **informatie** kunnen geven, bijvoorbeeld de politie, de Stichting prostitutie projecten;
- zie verder ad a/b.

Aan het einde van deze fase besluit u:

1. Het vermoeden is onterecht/ ongegrond

Er is een andere reden voor het gesignaleerde gedrag. Zoek uit wat er wel aan de hand is. Blijf contact houden met de leerling en blijf alert.

2. Er is twijfel over/ geen bevestiging van het vermoeden

Blijf nauwkeurig registreren wat u bij de leerling opvalt of wat u verteld wordt. Bekijk na twee maanden uw aantekeningen en bespreek de leerling opnieuw.

3. Het vermoeden wordt bevestigd of versterkt

Dit wordt **ingebracht** in de **overleggroep** (fase 2).

Aanbevelingen fase 1: de docent heeft een vermoeden

- *Vertrouw op uw intuïtie en houd dat niet voor uzelf: praat erover.. Probeer helder te krijgen hoe het komt dat u een 'niet-pluis gevoel' heeft.*
- *Ga niet overhaast te werk. Wie iets wil bereiken moet zorgvuldig handelen. Betrek anderen tijdig en niet pas dan, wanneer het voor u 'zo niet langer kan': dan bent u te lang zelf bezig geweest en geeft u anderen niet de tijd rustig aan het werk te gaan.*
- *Accepteer huiselijk geweld/ kindermishandeling als één van de vele mogelijke oorzaken van onverklaarbaar/ opvallend gedrag van een leerling. Probeer in deze fase het beeld completer te krijgen.*
- *Het is niet de taak van de school om het bewijs van de mishandeling te leveren! Een goed onderbouwd vermoeden is voldoende om in actie te kunnen komen.*
- *Ga niet zelf een hulpverlenerrol vervullen, maar zorg ervoor dat de leerling tijdig anoniem in de overleggroep besproken wordt. Formeer een overleggroep rondom de jongere.*
- *Ga zorgvuldig om met de privacy van de leerling en van de ouders (Wet Persoonsbescherming). Zorg ervoor dat uw persoonlijke werkaantekeningen niet bij het leerling-dossier opgeborgen worden.*
- *Bedenk bij signalen van huiselijk geweld/ kindermishandeling dat:*
 - *de meeste signalen stressindicatoren zijn, die ook op iets anders kunnen wijzen.*
 - *hoe meer signalen, hoe groter de kans is dat er inderdaad sprake is van kindermishandeling. Zie verder de signalenlijst (bijlage 2).*
- *Aandachtspunten bij gesprekken met leerlingen (NB dit is geen 'checklist' of 'recept', het gaat hierbij om zaken waar u alert op kunt zijn in het gesprek met de leerling):*
 - *Als de leerling u in vertrouwen neemt, beloof dan nooit absolute geheimhouding. Leg uit dat u hem of haar niet kan helpen als u het niet met anderen kunt bespreken. U kunt wel beloven geen stappen te zullen zetten zonder dat met hem of haar te bespreken.*
 - *Steun de leerling in het feit dat hij of zij zijn geheim aan u heeft verteld.*
 - *Vertel dat de leerling niet de enige is die dit overkomt en dat hij/zij zelf geen schuld heeft aan de ontstane situatie.*
 - *Probeer een zo duidelijk mogelijk beeld van de situatie te krijgen, zonder de leerling uit te horen. Accepteer in eerste instantie als de leerling nog niet meteen alles durft te vertellen, maar kom daar later wel op terug.*
 - *Vraag wie hier nog meer van op de hoogte zijn en van wie de leerling steun krijgt.*
 - *Sommige leerlingen vinden het prettig als een vriend(in) bij het gesprek aanwezig is. Vaak weet die al wat er aan de hand is en kan tijdens het gesprek de leerling ondersteunen en eventueel aanvullingen en verduidelijkingen geven.*
 - *Ga na of de situatie op school veilig is voor de leerling.*
 - *Zeg dat u wilt helpen, maar kom niet meteen met oplossingen.*
 - *Ga zoveel mogelijk uit van wat de leerling zelf wil en zelf aangeeft. Probeer steeds in te schatten hoe ver de leerling is en wat hij of zij al aankan.*
 - *Als u merkt dat de leerling u niet in vertrouwen durft te nemen, vraag dan of hij of zij liever met iemand anders binnen de school zou willen praten.*
 - *Spreek een volgend gesprek af met de leerling.*
 - *Voorkom een te grote uitzonderingspositie voor de leerling.*
- *Sommige leerlingen vinden het prettig om iets te lezen over hun situatie. Zie bijlagen in reader.*

Fase 2: overleg

Degene die het eerst een vermoeden van kindermishandeling heeft gesignaleerd, meldt dit de interne vertrouwenspersoon. Deze formeert een overleggroep. Aan de overleggroep kunnen bv. deelnemen: de docent, directie, vertrouwenspersoon, de zorgcoördinator, jeugdarts, maatschappelijk werker. In dit overleg wordt een plan van aanpak gemaakt. Er wordt een strategie bepaald, een taakverdeling gemaakt en iemand aangewezen die de verdere stappen gaat coördineren (In de meeste gevallen zal dit de vertrouwenspersoon zijn). Deze zal ook de externe contacten onderhouden. De coördinator let ook op de tijd en stelt een tijdslimiet voor deze fase vast.

Het doel van deze fase is nog steeds zoveel mogelijk duidelijkheid te krijgen over de situatie. Het verschil met fase 1 is dat er nu meer mensen bij betrokken zijn, waardoor meer informatie beschikbaar kan komen en de verantwoordelijkheid gedeeld wordt.

De overleggroep maakt een plan van aanpak. Afhankelijk van de situatie zijn er een aantal mogelijkheden die in het overleg besproken kunnen worden:

- a. de docent of de vertrouwenspersoon bouwt een **vertrouwensrelatie** op met de leerling, voor zover dat nog niet is gebeurd (zie aanbevelingen).
- b. **advies vragen bij:**
 - het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Dit kan anoniem, dat wil zeggen dat de naam van de betrokken leerling niet genoemd wordt (zie bijlage 2);
 - het consultatieteam (ondergebracht bij Bureau Jeugdzorg);
 - het incestconsultatie-team (bij vermoedens van seksueel misbruik). Dit kan bestaan uit algemeen maatschappelijk werk (amw), AMK, jeugdgezondheidszorg (JGZ), politie etc.
 - Steunpunt Huiselijk Geweld. Hier kan advies verkregen worden over de manier waarop meer helderheid kan worden verkregen over vermoedens en informatie over het hulpaanbod dat binnen de regio beschikbaar is.
- c. eventueel met de **ouders praten**, na instemming van de leerling (zie aanbevelingen).
- d. bekijken welke bijdrage er eventueel nog meer geleverd kan worden door de verschillende deelnemers aan het overleg, bijvoorbeeld jeugdarts of eventueel maatschappelijk werker. Ook kan aan collega's die broers of zussen in de klas hebben informatie gevraagd worden.
- e. afhankelijk van de contacten die de school heeft, kan het zinvol zijn om andere personen/instanties in te schakelen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de huisarts, jeugdzorg, politie of GGZ. Het kan ook zijn dat deze instanties pas in een latere fase in beeld komen.

Aan het eind van deze fase besluit u:

- Als de overleggroep **geen bevestiging** van het vermoeden heeft, maar het gedrag heeft bijvoorbeeld een andere oorzaak, dan:
 - blijft u alert;
 - blijft u bouwen aan de vertrouwensrelatie met de leerling;
 - overlegt u na een bepaalde periode nog eens samen over het gedrag of lichamelijke gesteldheid van de leerling.
- Indien u twijfelt of er bestaat een **redelijk vermoeden** van huiselijk geweld/ kindermishandeling, dan maakt de overleggroep een **plan van aanpak** (zie voor mogelijke stappen fase 3).

Aanbevelingen fase 2: overleg

- *De docent neemt bij een vermoeden van kindermishandeling contact op met de vertrouwenspersoon. Die is verantwoordelijk voor het nemen van vervolgstappen en bewaakt het proces. Het is aan te bevelen dat de vertrouwenspersoon de zaak coördineert.*
- *Het is belangrijk om goed af te spreken wie met de leerling verder gaat praten. Dat kan degene zijn aan wie de leerling zijn verhaal verteld heeft, maar er kan ook besloten worden (in overleg met de leerling) dat een ander dat gaat doen (bijvoorbeeld de vertrouwenspersoon). Bekijk ook in de overleggroep of degene die de gesprekken met de leerling voert behoefte heeft aan emotionele ondersteuning.*
- *Spreek in de overleggroep af dat één persoon de vaste contactpersoon wordt voor het AMK. Dit is zowel voor de school als voor het AMK het meest werkbaar. Het verdient aanbeveling om al in fase 2. advies te vragen bij het AMK (zie verder fase 3).*
- *Specifieke aandachtspunten loverboys:*
 - *Let op de omgeving van de school, zijn er loverboys die meisjes aan het ronselen zijn. Noteer eventueel een kenteken en informeer bij de politie.*
 - *Zorg ervoor dat het meisje niet geïsoleerd raakt, dat is precies wat de loverboy wil. Hij is dan de enige die ze nog heeft.*
 - *Het kan ook zo zijn dat meisjes die al in de prostitutie zitten, anderen aanzetten dat ook te doen.*
- *Uit: Eerste kamer der Staten-Generaal, 2001-2002. Wijziging van de wet op de jeugdhulpverlening in verband met de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling, artikel 34e : "Wanneer u het vermoeden heeft dat de mishandeling mogelijk gebeurt door een iemand van de eigen school, dan heeft u een meldplicht. U bent (wettelijk) verplicht dit vermoeden te melden bij het bevoegd gezag (bv. de directeur). Het bevoegd gezag stelt onverwijld het AMK op de hoogte, naast de eigen stappen die er worden ondernomen".*

Fase 3: de uitvoering van het plan van aanpak

In fase 2 is besloten tot een *plan van aanpak*. Mogelijke stappen zijn:

A Advies/ consultatie bij het AMK

- iemand van de overleggroep spreekt met het AMK. (De Jeugdgezondheidszorg heeft een structureel overleg met het AMK);
 - deze geeft advies over de verdere stappen die genomen kunnen worden;
 - de resultaten van het gesprek met het AMK worden doorgesproken in de overleggroep.
- Naar aanleiding hiervan wordt het plan van aanpak eventueel bijgesteld.

B Een gesprek met de ouders

- overleg binnen de overleggroep, welke persoon het beste met de ouders kan spreken. Uit ervaring blijkt dat bij allochtone ouders, degene die de leerling het beste kent, de beste ingang heeft;
- bereid het gesprek goed voor in de overleggroep (zie aanbevelingen);
- voer het gesprek bij voorkeur nooit alleen;
- overleg na afloop van het gesprek in de overleggroep over verdere stappen.

C De jeugdgezondheidszorg GGD roept de leerling op voor onderzoek

- de jeugdarts/ sociaal verpleegkundige kan een leerling oproepen voor onderzoek, nadat de school de zorgen heeft besproken met de ouders;
- de jeugdarts/ sociaal verpleegkundige onderzoekt de leerling en kijkt naar de lichamelijke en sociale en emotionele ontwikkeling en spreekt met de ouders;
- de resultaten worden in de overleggroep ingebracht voor zover ze betrekking hebben op het vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling, rekening houdend met de privacy van de leerling en de ouders.

D Inschakelen van een (incest) consultatieteam

- er kan specifiek advies ingewonnen worden bij een vermoeden van seksueel misbruik bij het incest consultatieteam (ook wel consultatieteam seksueel misbruik)

E Inschakelen van de politie

- zodra er een redelijk sterk vermoeden van misbruik is, neem zo spoedig mogelijk contact op met de regiopolitie (zedendrechercheur) en stem daarmee een strategie af. U kunt hiermee voorkomen dat er zich later bij een eventuele strafzaak problemen voordoen o.a. in verband met de bewijsvoering.
- indien u geconfronteerd wordt met het feit dat naakte en/of pornografisch getinte afbeeldingen van leerlingen op het internet zijn geplaatst, neem zo spoedig mogelijk contact op met de regiopolitie (zedendrechercheur). Noteer indien mogelijk de naam van de betrokken internetsite. In deze situaties is het van groot belang om zo snel mogelijk te handelen, aangezien deze sites soms binnen een dag weer van het internet verdwijnen.

F Bespreken in het zorgoverleg

- in dit zorgoverleg worden probleemleerlingen besproken met toestemming van de ouders. Hieraan nemen deel: school, JGZ, leerplichtambtenaar, consultatieteam.

G Resultaten bespreken in overleggroep

- analyse van de waarnemingen;
- verzamelen van feitelijke informatie;
- beeld van de verzorgingssituatie van het kind;
- draaglast/ draagkracht van de ouders.

De beoordeling van deze resultaten zal tot een beslissing moeten leiden (fase 4).

Aanbevelingen fase 3: de uitvoering van het plan van aanpak

- *Adviezen van het AMK kunnen bijvoorbeeld liggen op het gebied van:*
 - *inschatting van de situatie.*
 - *welke stappen er verder gezet kunnen worden om meer duidelijkheid te krijgen.*
 - *of het raadzaam is om in deze situatie met ouders of leerling te gaan praten.*
 - *tips voor gespreksvoering met ouders of leerling.*
 - *of en in welke fase het raadzaam is om een melding te gaan doen of aangifte bij de politie.*
- *Aandachtspunten voor gesprekken met ouders:*
 - *Een gesprek met de ouders kan vele gevolgen hebben. Zo kan blijken dat de vermoedens onterecht waren. Sommige ouders voelen zich al geholpen als u hun zorg deelt en u de problemen bespreekbaar maakt. Aan de andere kant kunnen ouders het gesprek ook zien als bewijs van de loslippigheid van hun kind en van uw bemoeizucht en kan een gesprek averechts werken. Een goede afweging van de mogelijke gevolgen van een gesprek is dan ook heel belangrijk.*
 - *Bepaal van tevoren wat het doel is van het gesprek. Vaak is uw zorg delen met de ouders de beste ingang. De termen huiselijk geweld en kindermishandeling gebruikt u natuurlijk niet.*
 - *Als ouders zeggen ook bezorgd te zijn dan kunt u samen kijken welke ondersteuning ouders kunnen gebruiken. U zult kunnen merken aan het gedrag en/ of schoolprestaties van de leerling dat de situatie thuis veranderd. Ziet u geen verbeteringen, merkt u dat ouders het contact uit de weg gaan of problemen die er duidelijk zijn ontkennen, dan kunt u dit beschouwen als een extra signaal.*
 - *Ga niet met de ouders praten als de leerling dit niet wil.*
 - *Vertel geen dingen aan de ouders waarvan de leerling niet wil dat de ouders dat weten.*
- *Het voeren van het gesprek:*
 - *Ga ouders niet beschuldigen en probeer ook niet het 'bewijs' van mishandeling boven tafel te krijgen.*
 - *Bespreek niet uw vermoedens, maar uw zorgen en geef aan dat u hierbij allebei een verantwoordelijkheid kent. Zeg dat u samen met de ouders op zoek wilt naar de oorzaak van de problemen.*
 - *Vertel ouders wat u heeft waargenomen, dus niet uw interpretaties.*
 - *Stel open vragen en vraag aan de ouders of zij zich zorgen maken over de leerling. Hoe pakken ouders dat thuis aan, helpt dat ook? Zo nee, zijn ze bereid het op een andere manier te proberen?*
 - *Vraag welke verklaring zij hebben voor de problemen, welke oplossing zij zelf in gedachten hebben en vraag of ze nog hulp daarbij nodig hebben.*
 - *Verwijs ze eventueel door naar de huisarts, de hulpverlening of de politie.*
 - *Vaak zal één gesprek niet voldoende zijn. Spreek dan na het eerste gesprek meteen een vervolg af.*
 - *Zorg ervoor dat ouders met slechts 1 of hooguit 2 personen uit uw school te maken krijgen gezien de vertrouwensrelatie die tot stand dient te komen.*
 - *Vanzelfsprekend heeft de betreffende leerling behoefte aan steun en hulp. Bekijk wie de leerling het beste ondersteuning kan bieden.*
- *Het kan zijn dat het plan van aanpak bijgesteld moet worden naar aanleiding van de uitkomsten van de activiteiten. Dit wordt besproken in de overleggroep.*
- *Belangrijk is dus om de jongere te blijven volgen en zorg te dragen voor het evalueren en terugkoppelen van de resultaten.*

Fase 4: beslissing

Na beoordeling van de resultaten uit fase 3 zal een beslissing genomen moeten worden.

1 Het vermoeden is onterecht

- * er is een andere reden voor het gesignaleerde gedrag:
 - zoek uit wat er dan wel aan de hand is;
 - blijf alert;
 - blijf contact houden met de leerling;
 - bespreek eventueel de leerling opnieuw in de overleggroep
- * er is geen sprake van huiselijk geweld/ kindermishandeling;
 - er vindt geen verdere actie plaats (zie fase 6); sluit het traject af met fase 5 evaluatie,

2 Er bestaat twijfel over (het vermoeden van) huiselijk geweld/ kindermishandeling:

er kan nu tot een extra observatie periode besloten worden, het verdient de voorkeur af te spreken wat er geobserveerd gaat worden, door wie en hoe lang (zie fase 6);

3 Er bestaat een gegrond vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling: zie hier onder.

Ad 3 Er bestaat een gegrond vermoeden van huiselijk geweld/ kindermishandeling: het vermoeden is bevestigd.

- hulp aan ouders en/of leerling aanbieden, in overleg met de leerling en eventueel na overleg met het AMK.
- als ouders geen hulp willen, of het is niet mogelijk om met hen daarover te praten, kan een melding bij het AMK gedaan worden.
- in crisissituaties, acute of (levens)bedreigende situaties kan via het AMK en Bureau Jeugdzorg een melding bij de Raad voor de Kinderbescherming of aangifte bij de politie gedaan worden.

• Hulp aan ouders:

Als ouders het probleem onderkennen en mee willen werken aan verandering van hun situatie, kan de overleggroep adviezen geven en doorverwijzen naar instanties voor hulpverlening.

• Melding bij Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK)

Als het vermoeden gegrond is en de zorg over het kind blijft bestaan, dan is de enige mogelijkheid een melding te doen bij het AMK, ook voor registratiedoeleinden en dossiervorming. Dat kan de directeur, de leerkracht, de intern begeleider, de jeugdarts of de jeugdverpleegkundige van de JGZ doen. Bespreek in de overleggroep wie gaat melden.

- Na de melding ligt de verantwoordelijkheid voor het op gang brengen van hulpverlening mede bij het AMK. Het gaat hier om vrijwillige hulpverlening. Als dat niet lukt, terwijl de situatie ernstig blijft, dan zal het AMK de Raad voor de Kinderbescherming inschakelen. De melder wordt hiervan op de hoogte gesteld.

• Crisissituaties

Uitsluitend in een crisissituatie/ levensbedreigende situatie voor het kind kan men direct melden bij de politie en via het AMK of BJZ bij de Raad voor de Kinderbescherming. Een melding bij de Raad kan **niet** anoniem.

Aanbevelingen fase 4: beslissing

- *Om ouders goed door te kunnen verwijzen naar de hulpverlening, is het noodzakelijk dat de school over een actuele sociale kaart beschikt. Goede contacten tussen school en hulpverlening kunnen het gemakkelijker maken om goed te verwijzen. Een structureel overleg tussen school en hulpverleners kan dit bevorderen.*
- *Degene die door de overleggroep is aangewezen om contact met het AMK te onderhouden, kan met het AMK overleggen wanneer het moment is aangebroken om een melding te doen en of deze melding open dan wel anoniem gedaan zal worden.*
- *Het AMK kan ook zelf besluiten om de zaak over te dragen aan de Raad, bijvoorbeeld als de ouders niet te motiveren zijn voor vrijwillige hulpverlening. De melder wordt hiervan op de hoogte gesteld.*
- *Wanneer een vermoeden van kindermishandeling gemeld wordt bij het AMK, moet men rekening houden met de tijd die het AMK nodig heeft om informatie te verzamelen en mensen te mobiliseren.*
- *Soms moet men bij een zaak wachten op een gunstig moment om in te kunnen grijpen of om iets in beweging te kunnen zetten. Melden bij het AMK maakt de kans dat dit lukt groter.*
- *In ernstige situaties kan ook bij de politie (afdeling Jeugd- en Zedenzaken) advies gevraagd worden of aangifte gedaan worden.*
- *Als de Raad voor de Kinderbescherming een onderzoek gaat instellen, kunt u niet anoniem blijven.*

Fase 5: evaluatie

- De overleggroep evalueert datgene wat er is gebeurd en de procedures die zijn gevolgd.
- Zonodig wordt de zaak ook doorgesproken met andere betrokkenen, zoals interne en externe betrokkenen.
- Zonodig worden verbeteringen in afspraken en/of procedures aangebracht.
- Besluit welke informatie in het leerling-dossier wordt vastgelegd. Ouders hebben recht op inzage in het dossier van hun kinderen (bij 12-16 jaar).

Fase 6: nazorg

Leerling/ouders:

- Los van de gekozen weg, blijft de leerkracht contact onderhouden met de leerling (vertrouwensfiguur);
- Blijf de leerling steunen en breng zo nodig hulp op gang;
- Indien er aanleiding toe is, komt de overleggroep weer bij elkaar (fase 2);
- Bij blijvende twijfel wordt bij het AMK gemeld;
- Als gebleken is dat het vermoeden niet gegrond was, kunnen de werkaantekeningen worden vernietigd en kan het dossier met betrekking tot deze leerling afgesloten worden.

Betrokken leerkracht/overleggroep:

- De zorgen rondom een leerling kunnen bij de leerkracht/overleggroep allerlei twijfels en gevoelens losgemaakt hebben. Het is van belang dat er ook nazorg voor hen beschikbaar is.

Aanbevelingen fase 5: evaluatie

- *Leg op schrift vast hoe er gewerkt is. (stappen, acties, besluiten).*
- *Het is van belang om op van tevoren vastgestelde tijdstippen met direct betrokkenen een (tussentijdse) evaluatiebijeenkomst te plannen.*
- *Als er een verbetering in de procedure moet worden aangebracht, verdient het aanbeveling om dat in dit protocol op te nemen.*
- *Als bij de evaluatie (of in een eerder stadium), blijkt dat er op school onvoldoende kennis aanwezig is over kindermishandeling, kan besloten worden om bijscholing daarover te gaan volgen (zie adreslijst).*
- *In de evaluatiefase kan ook bekeken worden of de school voldoende aandacht besteedt aan weerbaarheid van de leerlingen tegen kindermishandeling en seksueel geweld. Als daar behoefte aan is, kan de school eventueel een weerbaarheidsprogramma met de leerlingen gaan volgen (zie adreslijst).*
- *Het bieden van permanente educatie en het regelmatig opfrissen van kennis, kunde en houding is van groot belang en noodzakelijk om goed om te gaan met signalen van huiselijk geweld.*

Aanbevelingen fase 6: nazorg

- *Het belang van het bieden van ondersteuning aan de leerling moet niet onderschat worden. Veel mensen die in hun jeugd mishandeld of misbruikt zijn, hebben het gered doordat andere volwassenen zich om hen bekommerden.*
- *Het kan gebeuren dat de hulpverlening anders loopt dan de school had verwacht. Het is belangrijk dat de leden van de overleggroep elkaar ondersteunen in het omgaan met gevoelens van machteloosheid en teleurstelling die hiermee gepaard kunnen gaan.*
- *Nazorg is bij huiselijk geweld/ kindermishandeling essentieel. Na de melding begint het vaak pas voor de leerling: het verhaal moet soms nog worden herhaald bij de politie, bij de Raad, bij Jeugdzorg, etc.*
- *De vertrouwensfiguur moet samen met de leerling 'de reis maken' en als steunpunt blijven fungeren (soms maandenlang).*
- *Nazorg kan niet alleen voor de leerling, maar ook voor andere betrokkenen binnen de school nodig zijn. Denk hierbij, behalve aan bijvoorbeeld degene die gesprekken met de leerling heeft gevoerd, ook aan vrienden of vriendinnen van de leerling die van de situatie op de hoogte zijn.*

Bijlage 1: Observatiepunten

Vragen over 'opvallend gedrag van een leerling'

Nummer leerling(e): _____ jongen/ meisje
Leeftijd: _____
School: _____
Groep: _____
JGZ-medewerker: _____

1. Sinds wanneer vertoont de leerling opvallend gedrag?
2. Is er de laatste tijd iets in het gedrag of in de situatie van de leerling veranderd?
3. Het opvallende gedrag bestaat uit (zie signalenlijst):
4. Hoe is de verhouding tot de medeleerlingen? (vrienden, wat voor groep, een vriend (in))
5. Hoe is de uiterlijke verzorging van de leerling, zoals kleding en dergelijke? (draagt de leerling plotseling dure kleding, sieraden)?
6. Hoe is de verhouding tot vrouwelijke docenten?
7. Hoe is de verhouding tot mannelijke docenten?
8. Hoe is het contact tussen de school en de ouders?
9. Zijn er bijzonderheden over het gezin te melden? Indien mogelijk ook de bron vermelden.
10. Wat is er bij u bekend over eventuele broertjes en zusjes?
11. Zijn er opvallende veranderingen in de schoolresultaten?
12. Wat zijn volgens u de problemen?

Volgens de Wet op Persoonsregistraties hebben ouders het recht op inzage en correctie in het dossier van hun kind. Daarom dienen gegevens in het dossier zorgvuldig en zo objectief mogelijk te worden beschreven. Persoonlijke werkaantekeningen zijn geen onderdeel van het dossier en niet ter inzage voor ouders. Het is daarom belangrijk zeer zorgvuldig om te gaan met deze werkaantekeningen. Zet deze niet op naam. Zodra het mogelijk is vernietigt u ze.

Bijlage 2: Signalenlijst huiselijk geweld/ kindermishandeling (12-18 jaar)

Het gebruik van een signalenlijst kan zinvol zijn, maar biedt ook een zekere mate van schijnzekerheid. De meeste signalen zijn namelijk stress-indicatoren, die aangeven dat er iets met de leerling aan de hand is. Dit kan ook iets anders zijn dan kindermishandeling (andere gezinsproblemen, puberteitsproblematiek, overlijden van een familielid, enz.) Hoe meer signalen van deze lijst een leerling te zien geeft, hoe groter de kans dat er sprake zou kunnen zijn van huiselijk geweld/ kindermishandeling.

De signalen die op deze lijst vermeld worden, hebben betrekking op alle vormen van mishandeling (lichamelijke en psychische mishandeling, lichamelijke en psychische verwaarlozing en seksueel misbruik). Om een duidelijk beeld te krijgen van wat er aan de hand zou kunnen zijn, is het van belang de hele context van het gezin erbij te betrekken.

1. Lichamelijke signalen

- blauwe plekken
- krab-, bijt- of brandwonden
- botbreuken
- littekens
- wit gezicht (slaap tekort)
- hoofdpijn, (onder)buikpijn
- slecht verzorgd er uit zien
- vermageren of dikker worden
- verwondingen aan genitaliën
- vaginale infecties en afscheiding
- jeuk of infectie bij vagina en/of anus
- problemen bij het plassen
- terugkerende urineweginfecties
- pijn in de bovenbenen, samengeknepen bovenbenen
- pijn bij lopen en/of zitten
- seksueel overdraagbare ziekten
- zwangerschap, abortus

Overige medische signalen

- klein voor leeftijd
- vertraagd intreden van de puberteit
- matige algehele gezondheidstoestand

2. Gedragssignalen

- in zichzelf gekeerd, depressief
- extreem verantwoordelijkheidsgevoel
- passief, meegaand, apathisch, lusteloos
- labiel, nerveus, gespannen
- angstig
- zelfverwondend gedrag
- suïcidaal gedrag
- plotselinge gedragsverandering (stiller, extra druk, stoer, agressief)
- niet tonen van gevoelens, zelfs niet bij lichamelijke pijn
- slaapstoornissen
- vermoeidheid, lusteloosheid
- schuld- en schaamtegevoelens
- bedplassen
- negatief zelfbeeld
- anorexia of boulimia

- regressief gedrag
- ouwelijk gedrag
- totale onderwerping aan de wensen van de ouder
- sterk afhankelijk gedrag ten opzichte van de ouder
- angst voor ouder
- bevrozing bij lichamelijk contact van andere volwassenen
- allemansvriend
- lege blik in ogen en vermijden van oogcontact
- waakzaam, wantrouwend
- is niet geliefd bij leeftijdsgenoten
- weglopen van huis
- crimineel gedrag
- agressief gedrag
- alcohol- en/of drugsmisbruik
- plotselinge achteruitgang in schoolprestaties
- vaak absent
- spijbelen
- geheugen- en/of concentratieproblemen
- faalangst
- niet willen uitkleden voor de gymles

Specifieke signalen bij seksueel misbruik

- angst voor mannen of vrouwen in het algemeen of in het bijzonder
- sterk verzorgend gedrag (parentificatie)
- excessief en/of dwangmatig masturberen
- seksueel agressief en dwingend gedrag ten opzichte van anderen
- promiscuïteit/prostitutie
- seksualiseren van alle relaties
- extreem teruggetrokken en geremd seksueel gedrag
- angst voor mogelijke homoseksualiteit
- angst voor zwangerschap
- negatief lichaamsbeeld: ontevreden over, boos op of schaamte voor eigen lichaam
- schrikken bij aangeraakt worden
- houterige motoriek (onderlichaam 'op slot')

3. Kenmerken ouders/gezin

- ouder heeft irreële verwachtingen ten aanzien van de jongere
- ouder toont weinig belangstelling voor de jongere
- ouder ervaring met geweld uit eigen verleden
- ouder is apathisch en (schijnbaar) onverschillig
- ouder is onzeker, nerveus en gespannen
- ouder is onderkoeld in het brengen van eigen emoties
- ouder heeft negatief zelfbeeld
- ouder gaat steeds naar andere artsen/ ziekenhuizen ('shopping')
- ouder komt afspraken niet na
- ouder geeft aan het niet meer aan te kunnen, draaglast gezin groter dan draagkracht
- 'multi-problem' gezin
- ouder die er alleen voorstaat
- regelmatig wisselende samenstelling van gezin
- isolement
- vaak verhuizen
- sociaal-economische problemen: werkloosheid, slechte behuizing, migratie, etc
- veel ziekte in het gezin
- geweld wordt gezien als middel om problemen op te lossen

4. Signalen die specifiek zijn voor jongeren die getuige zijn van huiselijk geweld

- agressie: kopiëren van gewelddadig gedrag van vader (sommige jongeren, m.n. jongens kopiëren hun vaders gedrag door hun moeder of jongere broertjes/ zusjes of verkering te slaan), agressie naar medeleerlingen, leeftijdgenoten, agressie en wreedheid naar dieren
- alcohol- of drugsgebruik
- opstandigheid, angst, depressie
- negatief zelfbeeld
- passiviteit en teruggetrokkenheid, verlegenheid
- gebrek aan energie voor schoolactiviteiten
- zichzelf beschuldigen
- suïcidaliteit
- sociaal isolement: proberen thuissituatie geheim te houden en ondertussen aansluiting te vinden met leeftijdsgenoten (zonder ze mee naar huis te nemen)
- wantrouwen ten aanzien van de omgeving
- gebrek aan sociale vaardigheden
- schooluitval
- moeite met concentreren
- overcompenseren (opvallend extra inzet op school)
- 'dating violence': sommige jongeren, zowel jongens als meisjes, lopen een verhoogde kans om slachtoffer te worden van geweld tijdens de verkering. Jongens lopen over het algemeen meer kans pleger te worden

5. Signalen die specifiek zijn voor slachtoffers van Loverboys

- plotselinge afwijkende normen en een plotselinge obsessie met seks
- plotselinge belangstelling voor bepaalde jongens, veel nieuwe contacten, gaat om met 'ouderen'
- extra sociaal wenselijk opstellen (om toch maar niet te veel op te vallen)
- weinig of steeds minder binding met thuis
- wisselt snel van emoties, is weinig flexibel, ziet niet hoe situaties kunnen veranderen
- vermoeid en vermagerd (vaak vaak 's avonds en 's nachts hard werken)
- verandering qua kleding, make-up; vaak heel verzorgd en erg uitdagend uiterlijk
- psychosomatische klachten (schreeuw om aandacht)
- zelfverwonding (verbergen of er mee te koop lopen)
- lage zelfwaardering, weinig realistisch zelfbeeld
- makkelijk beïnvloedbaar, durft/kan geen grenzen aangeven
- depressief
- drinkt, blowt, eet slecht
- veel geld of dure spullen (via loverboy)
- extreem uitgaansgedrag (in werkelijkheid haar werkplek)
- veel op straat rondhangen: daar zijn vrienden die de leemte van thuis opvullen
- overdreven vrolijk (maskeren wat er werkelijk speelt)
- veel terugtrekken, plotselinge huilbuien, woede-uitbarstingen
- overdreven verhalen vertellen: stoer doen, zoeken naar aandacht
- op verschillende plekken totaal ander gedrag vertonen (verschillende werelden)
- onregelmatig schoolbezoek: andere bezigheden, is te moe na werkzaamheden
- thuis veel problemen
- vertoont weglooptgedrag
- vermijdt het onderwerp prostitutie of projecteert op anderen

Het is opmerkelijk dat meisjes die door de jongens geronseld zijn en al in de prostitutie zitten, nieuwe meisjes vaak op weg helpen, ze uitleggen hoe ze moeten werken etc.

Bewerking van signalenlijst, opgesteld door Johan Vermeeren, St. Jeugdzorg Utrecht

Bijlage 3:

Format voor het ontwikkelen van een sociale kaart

*Voorbeelden van relevante instellingen
(invullen en aanvullen met relevante regionale en lokale instellingen)*

- **AMK**
(Algemeen Meldpunt Kindermishandeling)
- **Bureau Jeugdzorg**
- **GGD, afdeling JGZ**
(Jeugd Gezondheidszorg)
- **GGD, afdeling GVO**
(Gezondheidsvoorlichting en -Opvoeding)
- **Incestconsultatieteam**
- **Jongeren Informatie Punt (JIP)**
- **JSO**
(expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding)
- **Kindertelefoon**
- **Kinder- en Jongerenrechtswinkel**
- **NIZW, infocentrum kindermishandeling**
(Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn)
- **Politie, afdeling jeugd en zeden**
- **Raad voor de Kinderbescherming**
- **Steunpunt Huiselijk Geweld**